

«М'ЯКА СИЛА»
УКРАЇНИ В РЕГІОНІ:
ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОЇ
ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

Київ
2011

Публікація «М'яка сила» України в регіоні: інструмент ефективної зовнішньої політики» підготовлена Інститутом світової політики в рамках проекту «Об'єднуємося заради реформ (UNITER)», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Pact Inc.

Підготовка цієї публікації стала можливою завдяки щирій підтримці американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Зміст публікації є винятковою відповідальністю Інституту світової політики та необов'язково відображає точку зору USAID, Pact Inc або уряду США.

Забороняється відтворення або використання будь-якої частини цього дослідження у будь-якому форматі, включаючи графічний, електронний, копіювання чи використання у будь-який інший спосіб без відповідного посилання на оригінальне джерело.

Публікацію підготовлено експертною групою:

Альона Гетьманчук

Євген Єнін

Катерина Зарембо

Оксана Пилявець

Ірина Озимок

Сергій Солодкий

Катерина Шинкарук

Зміст

ВСТУП	4
«М'яка сила» України у Білорусі	6
«М'яка сила» України у Грузії	22
«М'яка сила» України у Республіці Молдова	36
«М'яка сила» України у Польщі	53
«М'яка сила» України у Росії	69
«М'яка сила» України у Румунії	87
РЕЗЮМЕ ТА ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	104

Вступ

Професор Гарвардського університету Джозеф Най, автор терміну «м'яка сила», пояснює: «м'яка сила» держави – її здатність досягати своєї мети завдяки власній привабливості, а не примусу. У контексті «м'якої сили» зазвичай йдеться про держави-світові лідери – США, країни ЄС, Росію або Китай. Проте «м'яку силу» може мати будь-яка країна. Інститут світової політики – перший аналітичний центр, який реалізував комплексний проект вивчення регіональної, а не світової потуги – України. Мета проекту «М'яка сила» України в регіоні: інструмент ефективної зовнішньої політики» – зробити Україну популярною серед держав-сусідів із тим, щоб Україна могла користуватися цією привабливістю на користь власних державних інтересів.

За допомогою спеціально розробленої методології, схваленої особисто Джозефом Наєм, ІСП оцінив потенціал «м'якої сили» України у шести державах: країнах-членах Європейського Союзу Польщі та Румунії, країнах-партнерах з європейської інтеграції Молдови та Грузії, а також північних сусідах – Білорусі та Росії. Експертна команда Інституту світової політики проаналізувала «м'яку силу» України за понад 30 кількісними та якісними індикаторами, які охоплювали політичний, економічний рівні та рівень публічної дипломатії¹. Очевидно, що джерела української «м'якої сили» у цих державах не будуть однаковими. Професор Най під час відеоконференції, проведеної ІСП в рамках проекту, пояснив це наступним чином: «Певні ваші зрушення у демократичному розвитку можуть бути привабливими в очах поляків, стурбувати Кремль та навіть роздратувати Білорусь. Якщо у ваших сусідів різне бачення політики, досить важко підібрати шлях, який зацікавить всіх і буде для всіх однаково привабливим»².

Проект «М'яка сила» України в регіоні: інструмент ефективної зовнішньої політики» складався з п'яти компонентів:

1. Дослідження «м'якої сили» України згідно з індикаторами «м'якої сили» на політичному, економічному рівні та на рівні публічної дипломатії.
2. Медіа-моніторинг – аналіз кількості, тональності та спрямування повідомлень у ЗМІ, що висвітлюють події внутрішньої або зовнішньої політики України. Для аналізу було відібрано по п'ять-вісім видань з кожної країни (Білорусі, Грузії, Польщі, Румунії, Молдови, Росії). Пошук публікацій відбувався на основі пошукової видачі сервісів Google та Yahoo, а також пошуковим сервісом відповідних видань за набором ключових слів: «Україна», «Янукович», «Тимошенко», «українська політика», «Київ». Результати опрацьовувалися за допомогою програми Wordle. Хронологічні рамки вибірки – період президентства Віктора Януковича (2010-2011 роки).
3. Експертне опитування «ТОП-30 асоціацій з Україною в регіоні». На основі відповідей майже сотні провідних експертів, журналістів, політиків та державних діячів шести країн регіону ІСП визначив ТОП-5 асоціацій з Україною для кожної з держав регіону, а також індекс «м'якої сили» України у цих державах, визначений за десятибальною системою на основі середнього арифметичного зведених оцінок опитаних експертів.

4. Карикатури на тему «Україна очима країн-сусідів», виконані художниками з досліджуваних країн, а також з України, на замовлення ІСП. Частина цих карикатур стала ілюстрацією цього дослідження.
5. Відеоконференції з Джозефом Наєм (США) та шеф-редактором видання «Gazeta Wyborcza» Адамом Міхніком (Польща).

Результатом цього дослідження стала аналітична довідка-оцінка потенціалу «м'якої сили» України в регіоні, а також рекомендації щодо її зміцнення, які, сподіваємося, стануть джерелом ідей для тих, хто приймає рішення, а також експертів та зацікавленої громадськості.

Віктор Шлінчак,

Голова наглядової ради
Інституту світової політики

Альона Гетьманчук,

Директор Інституту
світової політики

¹ Йдеться не про політичні чи економічні засоби впливу, а ті аспекти політичних та економічних відносин з Україною, які позитивно сприймаються у досліджуваній країні, як то дружба між політиками, репутація українських бізнесменів, популярні продукти, тощо.

² Джозеф Най: Якщо у сусідів України різне бачення політики, досить важко підібрати шлях, який зацікавить всіх / «Главком», 14.03.2011. Режим доступу <http://glavcom.ua/articles/3171.html>

«М'яка сила» України в Білорусі

ТАКІ БЛИЗЬКІ, ТАКІ ДАЛЕКІ

Історичні долі України і Білорусі настільки подібні, що виглядало б логічним, якби Київ і Мінськ йшли пліч-о-пліч і в своєму розвитку. Важливою особливістю відносин країн є те, що їхня історія не обтяжена жодним військовим конфліктом. На відміну від Росії Україна мала б розглядатися Білоруссю як партнер, союзник, а не старший брат. Проте зсереди 1990-х років країни обрали різні моделі власної розбудови: Білорусь націлилася на інтеграцію в структури з російським домінуванням; Україна, лавіруючи між євросоюзівським і російським векторами, все-таки залишала домінуючим західний напрямок. Дві альтернативи позначилися і на внутрішній дійсності обох країн: якщо одна намагалася відійти від авторитарних устоїв громадського і політичного життя, інша відтворювала радянську дійсність на своїх теренах. Таким чином ми є свідками фактичної конкуренції двох моделей пострадянського розвитку. Чи є конкурентоздатною у цій боротьбі Україна сьогодні? Однозначна відповідь – ні. Навіть попри те, що Україна за багатьма показниками в світових рейтингах випереджає Білорусь, цей відрив не є настільки однозначним, аби білоруські громадяни відчували більшу симпатію до української моделі. Тим більше, що місцеве керівництво постійно наголошує на виняткових перевагах власного шляху у порівнянні з помилковістю векторів розвитку інших країн пострадянського простору (передовсім ідеться про Україну). Саме тому сьогодні неможливо говорити про те, що Білорусь переймає український досвід чи в реформуванні, чи в дотриманні демократичних цінностей.

Вага Росії для Білорусі в цей час мала більше значення, аніж роль України. Росія у цьому випадку послуговувалася як «м'якою», так і «жорсткою силою». «М'яка сила» – єднання слов'янських народів, створення Союзу Росії і Білорусі, спільна історія. «Жорстка сила» – енергетичний шантаж. Україна не діяла за жодним з цих сценаріїв. Проте щойно Росія відходила від підтримки влади Лукашенка, одразу змінювалося позиціонування Мінська щодо України. У 2002 році після конфлікту між керівниками Росії і Білорусі, а також після скорочення поставок газу Олександр Лукашенко сказав наступне: «Мені потрібно було проводити таку ж політику, як проводив усі ці роки Леонід Кучма і керівництво України, - загравати з Росією і одночасно вступати до ЄС, НАТО і мати ті відносини, які вони мають зі США»¹. У цілому індекс «м'якої сили» України в Білорусі рівний 4,59 балів (максимальний рівень – 10 балів)². Детальніша інформація – на **Таб. 1**.

Таб. 1. Індекс «м'якої сили» України в Білорусі

ПАРАМЕТРИ «М'ЯКОЇ СИЛИ»	СЕРЕДНЄ ЗНАЧЕННЯ
Внутрішній і зовнішньополітичний курс України	3,12
Впливовість української громади	2,91
Діяльність посольства України	6,09
Популярність української культури	6,71
Популярність української продукції	4,12
СЕРЕДНІЙ ІНДЕКС	4,59

ДЕМОКРАТІЯ – ПОДРАЗНИК ЧИ «М'ЯКА СИЛА»?

«Помаранчева революція», «Крим», «дружня країна», «українська мова», «Київ» - це головні асоціації, які найбільш часто називали білоруські експерти відносно України під час опитування Інституту світової політики³. Дослідження не є репрезентативним і не представляє уявлень усіх білорусів щодо України, проте чітко демонструє переконання білоруських опініонмейкерів. Саме через специфіку білоруського інформаційного простору (недопуск до провідних мас-медіа критиків білоруської влади) є очевидним, що ці асоціації не мають великої поширеності серед білоруської громадськості, проте можна припустити існування потенціалу того, аби такі уявлення про Україну стали більш популярними.

ТОП-5 асоціацій з Україною:

1. ПОМАРАНЧЕВА РЕВОЛЮЦІЯ/МАЙДАН
2. КРИМ
3. ДРУЖНЯ КРАЇНА
4. УКРАЇНСЬКА МОВА
5. КИЇВ

Варто відзначити, що для проєвропейськи налаштованих експертів Білорусі, для опозиціонерів Україна є взірцем побудови демократичного суспільства – навіть якщо цей процес відбувається не без побічних ефектів. Це означає, що у разі зміни правлячих еліт в Білорусі Україна зможе набути значного впливу на політичне життя сусідньої країни. Для опозиційного сегменту Білорусі саме демократія є виявом «м'якої сили» України. «Україна може стати новим лідером на пострадянському просторі. Лідером сучасних процесів і прогресу. Такий лідер вкрай потрібен сьогодні», - писав білоруський опозиційний діяч Андрій Санніков в 2005 році⁴.

Погіршення відносин між двома країнами особливо стало помітним одразу після Помаранчевої революції. У Мінську прихід до влади підтримуваного на Заході Віктора Ющенка сприймали як своєрідний виклик, як розширення впливу західних демократій в регіоні Східної Європи. Очевидно, білоруська верхівка боялася, що наступною в процесі зміни правлячих еліт може виявитися саме вона. Страхи Лукашенка були небезпідставними. Представники США, України постійно наголошували, що демократичні метаморфози обов'язково торкнуться Білорусі. Спершу про це заявив впливовий американський сенатор-республіканець Джон Маккейн: «Ми будемо боротися за те, щоб Білорусь звільнилася від тиранії»⁵. Згодом керманіч революційних змін в Україні Віктор Ющенко підкреслив, що Україна стане «локомотивом, який втягне Росію і Білорусь в Євросоюз»⁶.

Останньою краплею для Олександра Лукашенка стала спільна заява Віктора Ющенка та Джорджа Буша у квітні 2005 року. У ній, зокрема, наголошувалося: «Ми також обіцяємо спільно працювати задля підтримки реформ, демократії, толерантності й поваги до всіх спільнот та мирного розв'язання конфліктів у Грузії і Молдові, а також на підтримку поступу свободи у таких країнах, як Куба і Білорусь»⁷. Олександр Лукашенко одразу ж виступив з гнівною реакцією: «Демократизувати Білорусь ми будемо самі. І помічники нам тут не треба ані з Києва, ані з Вашингтона, ані з інших міст планети. Ми в стані самі розібратися з власними проблемами»⁸.

Болісне сприйняття офіційною Білоруссю більшості заяв України з закликами до поваги прав людини може послаблювати використання Україною демократичних цінностей як своєрідного елемента «м'якої сили». Зокрема, ідеолог концепції про «м'яку силу» Джозеф Най зазначає, що для США Україна цікава саме з погляду свого демократичного розвитку, проте це не означає, що демократична Україна буде цікава іншим державам. Зокрема, під час відеоконференції, організованої Інститутом світової політики, професор Най наголосив: «Коли в Америці Україну порівнюють з Білоруссю, стає очевидним, що Україна поширює ті цінності, які є для американців привабливими, водночас цінності Білорусі відштовхують. У цьому контексті Україна матиме «м'яку силу» в Сполучених Штатах доти, доки вона буде демократичною. Отже, саме в демократії полягає «м'яка

сила» України». Водночас, американський дослідник вважає, що «проблема лише в тому, чи може бути один і той же приклад, одна й та ж оповідь ефективною на всіх напрямках?». «Наприклад, певні ваші зрушення у демократичному розвитку можуть бути привабливими в очах поляків, стурбувати Кремль та навіть роздратувати Білорусь», - резюмував професор Най⁹.

Саме тому можна помітити, що подеколи Україна намагається балансувати, уникаючи в окремих випадках заяв, які б містили заклики до демократичних змін у Білорусі. Зокрема, утримався від підписання спільної декларації, в якій засуджувалася політика Олександра Лукашенка, прем'єр-міністр України Микола Азаров (це сталося під час зустрічі лідерів Вишеградської групи в лютому 2011 року¹⁰). Проте це можна пояснити також і тим, що Україна зайняла обережну позицію, аби і надалі виконувати роль посередника між Мінськом і західними країнами. Інша справа, що в ЄС, розчарувавшись в Олександрі Лукашенкові, навряд чи потребують такого посередництва.¹¹

З іншого боку, помилковим було б сприйняття України як прихильника авторитарних підходів білоруської влади. Українське керівництво навіть за президентства Віктора Януковича, якого звинувачують західні правозахисні організації у відступі від демократії, ставиться уважно до дотримання принципів верховенства права в Білорусі. Офіційний Київ оприлюднював гострі заяви з багатьох принципових порушень у сусідній країні – і після розгону демонстрантів в Мінську у грудні 2010 року¹², і в випадку з затриманими в Білорусі українцями¹³. Не промовчали українські дипломати і тоді, коли за грати потрапив відомий білоруський опозиціонер Андрій Санніков¹⁴. Більше того, у вересні 2010 року міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко провів зустріч із опозиціонером, який на той час був кандидатом в президенти¹⁵.

Вочевидь, така політика викликатиме роздратування чинної білоруської влади, проте вона цілковито збігається з тими принципами, яких Україна повинна сама дотримуватися, інтегруючись до ЄС. Якщо зараз Україна не є взірцем для Білорусі, то це не означає, що вона ним не стане в перспективі – особливо, якщо білоруське суспільство збагне хибність шляху власних керівників – на ізоляваність, жорстке підпорядкування і регламентацію усіх сфер життя.

СИТУАТИВНА ДРУЖБА. ПЕРІОД УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКОЇ ВІДЛИГИ

У білоруських мас-медіа тривалий час із України формувався образ заблукалої сусідки-слов'янки, яка необдуманно обрала шлях на ринкову економіку і демократію, що в підсумку призвело до політичної анархії, пограбування національних багатств вузькою групкою непорядних ділків і до тотальної корупції. Таке тло мало підкреслювати переваги особливого білоруського вибору. Через політичну дистанцію, а також неоднозначний імідж рівень «м'якої сили» України в Білорусі виглядає незначним. Однак із огляду на загострення економічної кризи в Білорусі всередині 2011 року, падіння авторитету Президента Олександра Лукашенка (при владі перебуває 17 років), а також у разі ефективного впровадження реформ в Україні вага Києва як у регіоні в цілому, так і в Білорусі зокрема могла б зрости.

Між українським і білоруським керівництвом рідко склалися дружні стосунки, білоруська верхівка неодноразово дозволяла собі висловлювання в зневажливому тоні як про Україну, так і про українських лідерів. Поза тим, у період відносної відлиги сторони намагалися підтримувати активний діалог: у проміжку з 1995 року по 2011 рік відбулося 28 зустрічей президентів України і Білорусі. Із них – 9 візитів білоруського лідера до України, 7 візитів українського президента до Білорусі та 12 зустрічей у рамках міжнародних форумів¹⁶.

Попри клятви керівників України і Білорусі у братній вірності, політичні відносини між Києвом і Мінськом рідко вирізнялися особливою близькістю. На початку 1990-х після розвалу Радянського Союзу співпраця не могла носити якогось системного характеру; обидві країни переживали значні труднощі фінансово-економічного характеру, перед обома державами стояло завдання

успішної презентації себе на міжнародній арені – іншими словами, країнам потрібно було довести життєздатність своєї незалежності.

Певної визначеності співпраця між Києвом та Мінськом набула після першої зміни лідерів двох країн – за куліси політичного життя відійшли перші керівники держав, підписанти доленосної Біловезької угоди Станіслав Шушкевич і Леонід Кравчук. До речі, прихід нової влади в двох країнах відбувся символічно одночасно – Олександр Лукашенко і Леонід Кучма стали президентами на виборах, що відбулися 10 липня 1994 року. У цей період відносини між країнами розвивалися без особливих конфліктів, але і без суттєвих зрушень, які б свідчили про поглиблення співпраці. Кооперація здебільшого формувалася у фарватері співробітництва з Росією¹⁷. Зокрема, в рамках Співдружності незалежних держав. Найбільш помітним відображенням цього тренду стало створення в 2003 році Єдиного економічного простору за участі Білорусі, України, Казахстану, Росії (щоправда, з приходом до влади Президента Віктора Ющенка цей проект реалізовувався без участі України). Цікаво, що значна частина зустрічей керівників України і Білорусі відбулася саме в рамках міждержавних форумів – передовсім йдеться про СНД¹⁸.

Подеколи між країнами виникали непублічні непорозуміння – зокрема, через нестримні заяви білоруського керівника. Так, у 2003 році Білорусь виступила проти головування Президента України Леоніда Кучми в Раді глав держав СНД. Білоруський Президент аргументував свою позицію тим, що Україна є неповним членом Співдружності, оскільки не ратифікувала статутних документів організації¹⁹.

Логіка співпраці України і Білорусі складалася таким чином, що вони готові сприймати ідеї одна одної лише у тому випадку, якщо це ситуативно вигідно двом країнам. В обох державах немає сталої визначеної позиції чи тим більше стратегії щодо розвитку двосторонньої співпраці. Як не дивно, найтеплішим періодом у відносинах України і Білорусі був 2009 рік, коли при владі перебував Віктор Ющенко, котрого білоруська верхівка від початку його президентства хронічно не сприймала. Українсько-білоруське потепління було пов'язано з перетинанням спільних підходів у проведеному зовнішньої політики.

Президент Віктор Ющенко керувався наступними мотивами:

- Згрупувати довкола України держави, що проводять політику дистанціювання від РФ;
- Взяти на себе місію посередника в діалозі Білорусі з Європейським Союзом та США;
- Посилити свої внутрішньо- і зовнішньополітичні позиції на тлі численних коментарів про слабкість Президента України, із яким в останній рік перебування при владі не рахуються закордонні партнери.

Інтерес Президента Олександра Лукашенка полягав у наступному:

- Отримати партнера, який би створював умови для комунікації із Європейським Союзом. Для Лукашенка було вкрай важливо заручитися підтримкою західних країн для отримання кредитів у час гострої фінансово-економічної кризи;
- Продемонструвати до певної міри свою перевагу, реваншувати над «помаранчевою верхівкою»: Віктор Ющенко, гостро критикуючи режим Лукашенка, зрештою змушений був піти на союзництво з авторитарним керівником;
- Зробити вигляд про відданість новому курсу Білорусі – а саме демократизації країни, що було необхідно для отримання кредитів (цей тренд Олександр Лукашенко використовував упритул до президентських виборів 2010 року, коли зрештою були арештовані його опоненти, а ЄС оголосив про запровадження санкцій проти офіційного Мінська).

У час українсько-білоруської відлиги намітилася значна активізація співпраці двох країн. Зокрема, зрушилося з мертвої точки вирішення застарілого прикордонного питання. Мінськ тривалий час відмовлялася від ратифікації Договору про державний кордон між Україною і Білорус-

сю, який було підписано 12 травня 1997 року і ратифіковано Верховною Радою України 18 липня 1997 року. Палата представників Народних Зборів РБ ратифікувала документ лишень 2 квітня 2010 року²⁰. До того Білорусь відтягувала остаточне затвердження договору, ув'язуючи це із боргом, який нібито мала Україна перед сусідньою країною. Питання ратифікації понад десять років залишалося найсерйознішою проблемою у відносинах.

Можна було б, таким чином, стверджувати, що в Україні та Білорусі є досвід успішного вирішення суперечливих питань. Проте це не зовсім відповідає дійсності: якби між двома сторонами була реальна довіра, високий рівень розуміння, то подібного роду питання не стояло б на порядку денному понад десятиліття. До того ж, невідомо, скільки воно ще перебуватиме в полі зору двох країн, оскільки офіційний Мінськ відмовляється передати ратифікаційні грамоти Україні, використовуючи їх як своєрідний важіль впливу на Київ.

Поворотним моментом у співпраці Білорусі і України стали президентські вибори в сусідній країні наприкінці 2010 року, які були розкритиковані міжнародною спільнотою. Із критичною заявою щодо розгону акції протесту виступило і МЗС України. Це неминуче мало позначитися на діалозі двох країн. Мінськ знову почав намацувати точки дотику для поновлення комунікації з Росією, а Україна на радарях пріоритетів зовнішньої політики відійшла на другий план.

«Вибухнули» відносини двох держав під час подій, присвячених 25-ій річниці аварії на ЧАЕС, що організувала Україна. Президент Білорусі Олександр Лукашенко виступив із досить непротокольними заявами на адресу керівництва України і ЄС. Основна причина такої різкості – білоруського керівника нібито на догоду ЄС не запросили на всі «чорнобильські» заходи²¹. «Поставте це питання Януковичу: чому білоруський президент не присутній на їхніх заходах. Це ви в них запитайте. На жаль, «вошивості» вистачає в нинішнього керівництва України», – заявив Лукашенко.

Реакція офіційного Києва на випадки білоруського керівника була миттєвою. МЗС України назвало висловлювання білоруського президента «безпрецедентно некоректними»²². Білоруські дипломати, утім, в неофіційних бесідах звертають увагу, що Україна не вручала жодних нот протесту послу Республіки Білорусь в Україні – а «прес-реліз не можна вважати серйозною реакцією». «Це означає, що український Президент просто відчуває себе винуватим, не запросивши білоруського колегу», – таким є сприйняття ситуації білоруськими офіційними особами.

Таким чином у відносинах між Україною та Білоруссю почався новий період похолодання, який не сприяв зростанню рівня привабливості української держави серед пересічних білорусів. В очах громадян Білорусі міг скластися образ України як держави, що у всьому підкоряється західним урядам на шкоду собі і розхваленій білоруською пропагандою «слов'янській єдності». У червні 2011 року Олександр Лукашенко вкотре повторив свої уявлення про позиції України на міжнародній арені – мовляв, країну поставив на коліна Захід²³. Із цими уявленнями, насаджуваними білоруською владою тривалий час, буде доволі складно боротися, тому в цьому випадку Україна мала би довести вигоди від руху в напрямку Заходу на практиці, аби пересічні білоруси (як і українці) змогли самі зробити висновок, який вектор розвитку є більш успішним.

Україна, утім, навіть не намагається спростувати такі уявлення, що лише посилює позиції глашатаїв білоруської пропагандистської машини. Черговий вияв слабкості українська верхівка продемонструвала, відправивши у відставку посла України в Білорусі Романа Безсмертного. Причиною відставки стало фактично те, що дипломат відмовився (разом із послами країн ЄС) відвідати інаугураційну церемонію, влаштовану для Олександра Лукашенка, а також той факт, що посол Безсмертний постійно наголошував на важливості поважати права людини в Білорусі, що не могло не обурювати білоруську владу²⁴.

Кульмінацією загострення українсько-білоруських відносин стало вислання українських дипломатів із Мінська. Принаймні, про це з'явилося повідомлення в українській пресі: офіційні представники Білорусі і України, щоправда, так і не підтвердили цю новину.

Вище наведені приклади показують вкрай неоднозначну суть українсько-білоруських відносин: вони переживали небачений підйом із запевненнями в вічній дружбі, а також неймовірний спад із навішуванням часом вульгарних ярликів білоруським керівництвом своїм українським колегам. Відомий журналіст Павло Шеремет так висловився із приводу іміджу України в Білорусі: «Білоруська влада свідомо формувала цілком специфічне сприйняття України в білорусів. Упродовж років білоруська пропаганда використовувала образ злиденної сусідки як приклад того, до чого призводять реформи... Українців прийнято було жаліти, тому що вони нібито живуть ще бідніше, ніж білоруси, але при цьому позбавлені таких благ як порядок, сильна рука і закон. Помаранчева революція додала нових фарб до цього негативного образу. На повну катушку пропаганда використовувала і провал української революції. Важко назвати українського політика, про якого в Білорусі відгукувалися із повагою. Хіба що Янукович донедавна... Але і той у підсумку виявився «вошивим» за висловом Лукашенка».²⁵

Аналіз заголовків білоруських мас-медіа, проведений Інститутом світової політики, дозволив скласти рейтинг найбільш уживаних слів у заголовках статей, в яких висвітлюються українські події. Цей перелік виглядає наступним чином:

1. Янукович
2. Тимошенко
3. Росія
4. Азаров
5. Нафта
6. ЄС
7. Луценко
8. ГПУ
9. МЗС
10. Київ / Мінськ

На основі аналізу заголовків також було відтворено наступну «хмарку»:

Таким чином, білоруським медіа притаманна схильність до персоніфікації України в особі президента Віктора Януковича, але особливу зацікавленість викликає той факт, що саме білоруські джерела акцентують найбільше уваги на внутрішній політиці України. На відміну від інших країн, у білоруських ЗМІ неодноразово згадуються українські політики та посадовці («Азаров», «Луценко», «Герман», «Литвин», «Кучма», «Яценюк», «Грищенко», «Тігіпко»). Без перебільшення можна сказати, що політичне життя України є об'єктом підвищеної зацікавленості білоруських видань, особливо опозиційних, в яких українські політичні реалії часто протиставляються ситуації в Білорусі.

Тим більшого резонансу здобули події, пов'язані з відкриттям справ проти українських політиків («справа», «ГПУ», «СБУ», «МВС», «БЮТ», «Гонгадзе»).

Міжнародні аспекти також присутні у публікаціях («МЗС», «Росія», «НАТО», «ЄС», «СНД», «США»), проте порівняно з медіа-простором, наприклад, Польщі, їхня частка досить мала. Прикметник «венесуельська» використовувався у словосполученні «венесуельська нафта» разом з такими позначеннями як «транзит», «транспортування». Отже, була широко висвітлена роль України у забезпеченні поставок у Білорусь венесуельської нафти під час кризи у російсько-білоруських відносинах. Тема енергоносіїв є традиційно широко репрезентованою, зокрема неодноразово зустрічаються терміни «Одеса-Броди», «нафта», «газ».

«Харків» згадувався у контексті візиту до України президента Лукашенка, який також часто присутній у заголовках матеріалів, пов'язаних із Україною. «Львів» та «Львівська облрада» потрапили на шпальти білоруських видань у зв'язку зі святкуванням Дня Перемоги 2011 року, що призвело й до появи в них таких термінів як «українські націоналісти», «мова».

На відміну від інших країн регіону, які ІСП досліджує в рамках проекту, вперше питомої ваги набуває слово «співробітництво», що, можливо, є показовим для українсько-білоруських відносин: у 2010 році Білорусь намагається покладатися на Україну у вирішенні своїх суперечностей із Росією та налагодженні контактів із ЄС. Відзначимо відсутність у рейтингу терміну «Митний союз», що може свідчити або про низьку зацікавленість самої Білорусі у цьому проекті, або про упевненість у малоймовірності залучення до нього України.

БІЛОРУСЬКЕ «ДИВО» VS УКРАЇНСЬКА ДЕМОКРАТІЯ

Сприйняття про білоруське «диво», яке набагато краще, ніж українська демократія, може змінитися за умов поліпшення економічної і політичної ситуації в Україні, однак певні тренди на зміну бачення України почастишали на тлі погіршення ситуації в самій Білорусі. Окремі мас-медіа (поки що опозиційного спрямування) звертають увагу, що за деякими показниками Україна випереджає Білорусь – таким чином починає руйнуватися старий міф. Так, у червні 2011 року (у час стрімкої девальвації білоруського рубля) видання «Наша ніва» надрукувало статтю, в якій йшлося про те, що середня зарплатня в Білорусі нижча від української. Із огляду на те, що серед білорусів дуже довго формувався образ убогої України, подібна інформація б'є по усталеним уявленням про білоруське економічне диво. «Білорусь знаходиться на ганебному останньому місці за рівнем середнього заробітку серед сусідів... В Україні, економічну ситуацію в якій рік за роком ганьблять білоруські ЗМІ, середній заробіток становить \$318 – на три долари більше, ніж у нашій країні», - пише «Наша ніва»²⁷.

У білоруське економічне «диво» повірили не лише білоруси. Донедавна чимало українців віддавали перевагу білоруській моделі (фактично Мінськ мав «м'яку силу» в образі своєї економічно-політичної моделі серед українців). Так, для українців, чимало з яких власну країну пов'язують із нестабільністю і бідністю, Білорусь значима якраз стабільністю, розвитком і багатством (15,5%)²⁸. В останнє таке опитування проводилося в 2006 році – вочевидь, що після різкого падіння рівня життя, посилення ізоляції Білорусі західними урядами, регулярного розвінчування білоруського «дива» рейтинговими російськими телеканалами результати подібного опитування нині відрізнялися б. Слід відзначити, що на офіційному рівні Україна з підкресленим розумінням поставилася до загострення кризи в сусідній країні, пообіцявши підтримати її – і це навіть попри грубі заяви на адресу українського президента²⁹. Інша справа, що незначні українські ресурси не дозволяють підтвердити свої декларації справами.

Чия модель врешті-решт переможе – білоруська авторитарна чи українська демократична? Сильна рука Білорусі є виявом «м'якої сили» для певної кількості українців. Українська модель становить інтерес для частини білорусів. Із приходом до влади Віктора Януковича в світовій пресі почасти-

шали статті, в яких висловлювалися грізні прогнози про поступове перетворення України в Білорусь⁵⁰. Цікаво, що серед українців ідея управління «сильною рукою» є доволі популярною, особливо населення пройнялося антипатією до демократичного устрою після провалу Помаранчевої революції.

Згідно з опитуванням Pew Global Attitude Project, яке було проведено на початку листопада 2009 року, падіння популярності демократії за період з 1991 по 2009 рік в Україні з результатом -42% було найбільш різким серед тих пострадянських країн, в яких проводилось дослідження. Водночас 30% населення України, яке підтримувало демократію в 2009 році, було найбільш низьким показником серед досліджуваних держав⁵¹. Цими показниками, зокрема, можна пояснити і перемогу Віктора Януковича на виборах 2010 року, який асоціювався в масовій свідомості з «не-демократією».

Перед українською владою фактично стоїть стратегічне завдання, аби в пресі з'являлися зворотні заголовки: «Білорусь перетворюється на Україну» (Звісно, не на Україну в нинішньому стані – для цього державі потрібно оговтатися від фінансово-економічної кризи, побороти тотальну корупцію, провести реформування різних сфер суспільного життя, а потім уже зазіхати на право стати регіональним прикладом). І потенціал для цього Україна цілком має, головне мати також і політичну волю.

Із нижче наведеної **Таб.2** видно, що Україна і Білорусь доволі подібні за показниками, що стосуються рівня життя пересічних громадян. Суттєва різниця помітна саме в дотриманні демократичних цінностей – у цьому питанні Україна далеко попереду. Особливо відчутною є різниця у питанні свободи слова – Білорусь на одному з останніх місць в рейтингу Freedom House (гірше ситуація лишень на Кубі і в Еритреї). Із іншого боку, Білорусь має кращий показник у питанні легкості ведення бізнесу. Хоча при цьому рівень інвестицій білоруських компаній в українську економіку в десять разів вищий, ніж українських в білоруську. Українські інвестиції в білоруську економіку в 2010 році становили 4,09 млн. дол., а білоруські - 43,74 млн. дол.⁵². Сама Білорусь відзначає низький рівень прямих інвестицій в свою економіку – в 2010 році цей показник сягнув 6 млрд. дол. (питому вагу в них становить російський капітал)⁵³.

Таб. 2 Україна і Білорусь в рейтингах

НАЗВА РЕЙТИНГУ	УКРАЇНА	БІЛОРУСЬ
Nations in transit ⁵⁴ , 2010 (1 - кращий, 7 – гірший результат)	4,39	6,5
Freedom in the world, 2011 ⁵⁵ (1 - кращий, 7 – гірший результат)	Частково вільна	Не вільна
Політичні права	3	7
Громадянські свободи	3	6
Freedom of the press, 2010 ⁵⁶	Частково вільна, 108 місце із 196	Не вільна, 189 місце із 196
Reporters without borders, 2010 (місце у списку зі 178 країн) ⁵⁷	131	154
Transparency International Corruption Perception Index, 2010 (місце у списку зі 178 країн / 10 - кращий, 1 - гірший результат) ⁵⁸	134 (2.4)	127 (2.5)
Doing Business, 2010 (місце у списку зі 183 країн) ⁵⁹	145	68
UN Human Development Index, 2010 ⁴⁰ (місце у списку зі 178 країн / 1 - кращий, 0 - гірший результат)	69 (0,710)	61 (0,732)
Henley visa restrictions index, 2010 ⁴¹ (166 - кращий, 26 - гірший результат)	64	56

Українські бізнесмени, які виходять на білоруський ринок, скаржаться на те, що місцеві чиновники створюють значні бар'єри для просування української продукції, яка, до слова, є доволі популярною на тамтешньому ринку. У Білорусі добре знають, зокрема, такі бренди як пиво «Оболонь», мінеральна вода «Моршинська», кондитерські вироби «Roshen», нерафіновані соняшникові олії (зокрема, торгова марка «Хуторок»), горілчані вироби тощо. Колишній посол України в Білорусі Роман Безсмертний розповідає, що про Білорусь склалося хибне враження як про країну, в якій легко вести бізнес: відкрити власну справу там справді легко, проте працювати дуже складно, оскільки відбувається витіснення з ринку з використанням адміністративних важелів – різного роду обмеження, штучне квотування і т.д.⁴². Українські продукти у підсумку мають завищені ціни.

Так, приміром, сталося з українським пивом «Оболонь». У 2010 році білоруська влада ініціювала антидемпінгове розслідування, наслідком якого стала фактично заборона продажу українського пива на місцевому ринку. Українська компанія врешті-решт змушена була піти на підняття цін на власну продукцію, на чому наполягала білоруська сторона⁴³. Антидемпінгове розслідування білоруська сторона також ініціювала і щодо інших видів української продукції – щодо крохмалепатоки і карамелі. У пресі з'являлося чимало повідомлень про можливі нові заборони щодо українських товарів із боку Митного союзу, до якого входить Білорусь⁴⁴.

Популярність українських брендів серед білоруських споживачів – прояв «м'якої сили» України. І впроваджені білоруською владою бар'єри свідчать про значну конкурентоздатність української продукції. Українські виробники могли б і надалі посилювати свої позиції на білоруському ринку (паралельно несвідомо зміцнюючи «м'яку силу» України), якби офіційний Мінськ не перешкодив цьому.

Роман Безсмертний висловився з цього приводу наступним чином: «Загалом ситуацію в Республіці Білорусь можна назвати як відсутність будь-якого конкурентного середовища. Там немає конкуренції, там мають право на існування тільки ті товари, які признає перша особа. Випускається лише та продукція, яка дозволена президентом. Фактично, в країні здійснюється бізнес однією людиною, і реалізується тільки той вид діяльності, на який вона дає дозвіл. Особливістю економіки цієї країни є так звана концепція «білоруського дива». Але це – міф, і криза довела, що такого дива в принципі не може існувати»⁴⁵.

Торговельна співпраця між Україною та Білоруссю в цілому розвивалася доволі нерівномірно. У 1990-х сусіди фактично відмежувалися один від одного: причиною млявого торговельного співробітництва була непроста економічна ситуація і певні проблеми міждержавного характеру: зокрема, перекваліфікована Білоруссю в державний борг України сума в 130-135 млн. дол. Цей борг сформувався в 1992-1994 роках під час переходу країн на національні валюти (Україна його ніколи не визнавала, вважаючи ці гроші боргом господарських суб'єктів). Власне, Білорусь відмовлялася від ратифікації договору про кордон саме через наявність цієї проблеми. До того ж, варто відзначити, що в цей час Росія прагнула до якомога більшої прив'язки білоруської економіки до своєї – цей процес не припинився і досі. У підсумку білоруська влада не розглядала Україну як серйозний ринок збуту. Про це, зокрема, свідчать наступні дані: у 2000-2005 роках частка України у загальному торговельному обігові з країнами СНД скоротилася з 10% до 6,5%. Баланс взаємної торгівлі був близький до нуля. Причому в 2004-2005 роках у структурі білоруського експорту більше 70% займали нафтопродукти. Білоруські нафтопереробні заводи перероблювали відносно дешеvu російську нафту і продавали нафтопродукти Україні⁴⁶.

Як не дивно, але після Помаранчевої революції між Україною та Білоруссю похвалилася торговельна співпраця – показники товарообігу почали стрімко зростати. У 2010 році Білорусь посіла друге місце серед країн СНД (після Росії) та 5 місце серед країн світу (частка Білорусі у загальному товарообігу України з країнами світу становить 3,61%)⁴⁷. Загальний експорт товарів і послуг України до Білорусі становив 2,03 млрд. дол., загальний імпорту товарів і послуг з Білорусі в Україну – 2,63 млрд. дол.⁴⁸.

У 2010 році символічною складовою співпраці України і Білорусі стала нафтова сфера. Обидві країни у такий спосіб демонстрували можливість протистояти економічному і політичному впливу

Росії. Київ та Мінськ домовилися про постачання венесуельської нафти через український нафтопровід «Одеса-Броди» на Мозирський НПЗ. У лютому 2011 року український нафтогін почав системне прокачування азербайджанської нафти в рамках своп-операцій з венесуельською нафтою для Мозиря. Проте згодом виникли проблеми із поставками, через те що на Мозирському НПЗ почався нібито плановий ремонт. Українська сторона була занепокоєна, що Білорусь може відмовитися від своїх зобов'язань з огляду на прагнення Москви витиснути з білоруських нафтопереробних заводів будь-яку нафту альтернативного походження⁴⁹.

Складається враження, що Білорусь скористалася «нафтовим проектом» у рамках пропагандистського протистояння із Росією, використавши при цьому потужності України – коли співпраця з Києвом припинила приносити політичні дивіденди, її було згорнуто. Нафтова співпраця також могла б бути розглянутою в рамках «м'якої сили» України – в скрутну мить дві країни знаходять спроби чинити опір тиску ззовні (зокрема, Росії). При цьому Україна виявила справжню дружелюбність щодо білоруського керівництва, ризикуючи потеплінням у відносинах із Росією.

«М'ЯКА СИЛА» З ЛЮДСЬКИМ ОБЛИЧЧЯМ

Неабияке значення в зміцненні «м'якої сили» України в Білорусі може відігравати людський вимір. Попри тривалу політику білоруського керівництва зі створення непривабливого іміджу України в очах пересічних громадян, десятки тисяч білорусів прагнуть відвідати нашу країну. Білоруські експерти в рамках опитування Інституту світової політики «М'яка сила України: ТОП-30 асоціацій з Україною у регіоні» асоціюють Україну з відпочинком, а саме з Кримом. У 2010 році Україну з туристичною метою відвідали майже 131 тис. осіб – із іноземців лише росіяни і поляки перевершують кількість візитерів українського півострова. У червні 2011 року авіакомпанія «Белавіа» навіть відновила регулярний рейс Мінськ-Сімферополь, який не виконувався протягом кількох останніх років. У цілому станом на липень 2011 року із Мінська в Київ регулярно курсують 7 потягів і літають 5 авіарейсів .

Таб. 3 Кількість громадян Білорусі, які відвідали Україну в 2010 році⁵¹

Кількість громадян Білорусі, які в'їхали в Україну в 2010 році	Із них – за метою поїздки						
	службова, ділова, дипломатична	туризм	приватна	навчання	Працевлаштування	імміграція (постійне місце проживання)	культурний та спортивний обмін, релігійна, інша
3058023	49834	130730	2843308	330	207	1499	32115

Із огляду на те, що в самій Білорусі відповідно до останнього перепису (2009 рік), проживає 9,5 млн. громадян, кількість візитерів до України із сусідньої країни доволі суттєва. Це свідчить про високий рівень комунікації на міжлюдському рівні, у свою чергу це позначається і на сприйнятті України білорусами за принципом «краще один раз побачити». Третина громадян Білорусі знають про Україну не з новин, а з власного досвіду, зі спілкування зі своїми друзями, колегами з України. Можна припустити, що уявлення білорусів про Україну багато в чому можуть збігатися з уявленнями самих українців. Невдоволення українців станом економіки власної країни, відірваністю

політиків від потреб населення, корупцією – логічно, що саме така картина може вималюватися в середньостатистичного громадянина Білорусі. Усе це в цілому не додає ваги «м'якій силі» в сусідній країні (і навпаки, недавні розповіді білорусів про «білоруське диво» могли викликати справжнє захоплення в середньостатистичного українця). Значна кількість українців також відвідує і Білорусь (у 2009 році – 1,5 млн. громадян), із туристичною метою – лише 2,4 тис. громадян.

Не виключено, що значна кількість українців і білорусів, що перетинають спільний кордон, живуть насправді в прикордонних областях. Саме контакти «прикордонних» жителів відбуваються найактивніше – і не лише в плані приватних візитів, але і торговельної співпраці. Так, дві країни підписали спеціальну міжурядову угоду про виїзну ярмаркову торгівлю – частка торгівлі прикордонних областей України і Білорусі торік склала 27% усього товарообігу⁵².

Своєрідний внесок у «м'яку силу» України серед білорусів може робити той факт, що предки чинного президента України Віктора Януковича походять із білоруського села Януки. Дуже часто країна сприймається через її головного представника, лідера – ставлення до українського президента як до земляка могло б створити сприятливе підґрунтя для зміцнення «м'якої сили» України. Віктор Янукович неодноразово відвідував батьківщину своїх пращурів, ці поїздки широко висвітлювалися як в українських, так і в білоруських мас-медіа. Пам'ять президента про землю прадідів додає до певної міри сентименталізму в діалог двох країн, вносить позитив у відносини в позаполітичний спосіб⁵³.

Велике значення в поширенні «м'якої сили» в Білорусі могла б відігравати численна українська громада. У Республіці Білорусь нині проживає 140 національних меншин, з них 8,3% - росіяни, 3,1% - поляки, 1,7% (159 тис. чол.) – українці⁵⁴. Щоправда, у цій обнадійливій статистиці є і сумні цифри: згідно з публікацією на сайті посольства України в Білорусі, лише 46 тисяч українців визнавали українську мову рідною, 12 тисяч – білоруську, 97 тисяч - російську⁵⁵. Це до певної міри ставить під сумнів ефективність можливого просування інтересів офіційного Києва українською громадою, яка є переважно дезорієнтованою. Причинами цього є як політично-історичні передумови (тотальна русифікація Білорусі), так і політично-організаційні (відсутність системної підтримки співвітчизників за кордоном українською владою).

За визнаннями активістів української громади в Білорусі, позначається на діяльності білоруських активістів і створення перешкод зі сторони білоруського уряду. Як наслідок деякі з українських товариств в Білорусі були позбавлені реєстрації. Не існує в Білорусі, крім того, жодного класу з викладанням українською мовою – представники білоруського уряду пояснюють це тим, що у цьому винна сама українська громада, яка не виявляє відповідної ініціативності. «На українські класи є запит із боку громади. Проте існує дуже багато бюрократичних перешкод, через які справу не можна зрушити з мертвої точки. Чинovníки бояться щось робити, страх проник усюди. Нам часто допомагають українці (і науковці, і бізнесмени), проте просять не афішувати своєї допомоги, бо бояться», - розповіла експертам Інституту світової політики Тетяна Бей із «Ватри», об'єднання українців Білорусі. Існують труднощі із українськими мас-медіа в Білорусі. У 2005 році білоруське Міністерство інформації заборонило трансляцію останнього українського телеканалу «Інтер-плюс»⁵⁶.

Найбільш відомим у Білорусі є Громадське об'єднання українців «Ватра». «У Білорусі немає жодної української школи, жодного культурного центру, бібліотеки чи церкви з українською мовою служіння. Все українське життя зосереджене у восьми громадських організаціях та об'єднаннях українців, які діють у різних регіонах Білорусі та входять до Білоруського громадського об'єднання українців «Ватра». Усі активісти «Ватри» працюють на громадських засадах і, крім моральної, ніякої підтримки від України не мають», - так описує стан української громади в Білорусі газета «День»⁵⁷. Тетяна Бей із «Ватри», утім, звертає увагу на допомогу Посольства України в Білорусі. Зокрема, юридичною адресою «Ватри» є адреса української дипломатичної місії (це дозволило громадській організації уникнути конфліктів із білоруською владою).

Білоруські експерти, опитані Інститутом світової політики, відзначали значний запит громадськості своєї країни щодо української культури – і не лише фольклору, класичної літератури, але і сучасного живопису, сучасних українських письменників, сучасних українських виконавців. Проте в цьому контексті Україні ще слід добре попрацювати. Зокрема, перший керівник незалежної Білорусі Станіслав Шушкевич зазначив, що часто буває на культурологічних заходах в Мінську, де обговорюються твори сучасних європейських письменників (зокрема, польських), проте він не пригадує подібних зібрань, присвячених українській літературі.

До «м'якої сили» України можна віднести спортивні досягнення українців. «Спорт - це єдине, де білоруське керівництво не чинить перешкод. Якщо ваші забивають голи і стрибають вище, то про це повідомляють білоруські телеканали, підпорядковані владі», - розповідає Станіслав Шушкевич. Він, зокрема, зазначив, що в Білорусі дуже поважають братів Кличків. До слова, Віталій Кличко пропонував у 2010 році проведення бою з російським боксером Ніколаєм Валуєвим саме в Мінську. «В ідеалі було б добре, якби зустріч на ринзі відбулася в якійсь нейтральній країні, аби обидва боксери почувалися в рівних умовах. Іншими словами, уболівальників одного і іншого боксера має бути порівну. Гадаю, що, приміром, Білорусь відповідала б цим умовам», - розмірковував Кличко⁵⁸.

Проте спорт не лише мирив дві країни. Так, символом спортивної конфліктогенності відносин Києва і Мінська є отримання українського громадянства футболістом Артемом Мілевським, а також його бажання грати за українську збірну. Справа дійшла до написання листів до вищих чинів футбольної бюрократії (із залученням президента ФІФА). Суперечку вдалося врегулювати: Мілевський залишився грати в «Динамо» (Київ), проте білоруси не змогли йому пробачити втечі. Із іншого боку, це не применшує ролі і привабливості України серед білорусів (особливо її футболу). Один із білоруських коментаторів спробував розібратися в мотивах вчинку Мілевського: «Усі ми не без гріха. А для Мілевського спокуса була особливо великою: кращий клуб із пострадянського простору; можливість грати за збірну України, яка на той момент, будемо відвертими, переважала головну команду нашої країни за всіма параметрами. Запитання: чи багато з тих, хто обзиває Мілевського «зрадником» і «проституткою», встояли б перед такими перспективами?»⁵⁹

Хоча у «спортивних відносинах» двох країн бували і зворотні приклади: українська біатлоністка, трикратна чемпіонка світу Олена Зубрилова отримала білоруське громадянство в 2002 році. Щоправда, це дуже приблизна паралель, оскільки Зубрилова переїжджала до Білорусі на спаді своєї кар'єри. Білоруській владі було важливо показати, що країна здатна сформувавати іменитий тренерський склад – зокрема, в біатлоні. Змінила громадянство на білоруське і фрістайлістка Алла Цупер. Вона в 1998 році на Олімпіаді в Нагано завоювала п'яте місце, що було розцінено як провал. Змінивши громадянство, Цупер останній десять років виступала за Білорусь, проте її перша Олімпіада, до якої її готував тренер із Миколаєва Віталій Шведов, виявилася найбільш вдалою: в 2002 році в Солт-Лейк-Сіті вона була дев'ятою, а в 2006 в Турині – десятою.

Українська діаспора може похвалитися численними відомими іменами. Вони становлять невід'ємну частину білоруської культурної еліти: Роман Мотульський, директор Національної бібліотеки; Олександр Медвідь, триразовий олімпійський чемпіон із вільної боротьби; Михайло Жилюк, заслужений артист України і Білорусі; Віктор Плоскіна, головний диригент білоруського театру опери і балету; Ігор Забара, художній керівник незалежного Малого театру; режисер Борис Луценко та багато інших.

Добре знають у Білорусі і українську кухню. Попри те, що на пострадянському просторі українців дуже часто асоціюють з салом, полюбляють цей продукт і білоруси (навіть вважають так само за національну страву). Більше того, опозиційний біло-червоно-білий прапор в народі називають не інакше як «сало» (як пояснюють білоруси, він нагадує сало з м'ясною прожилкою). Добре знають в Білорусі про «Котлету по-київськи», а також про традиційний борщ. «Як тільки буваю в Україні або в Польщі чи Литві, то одразу намагаюся знайти заклад, де б готували український борщ – це здорово і ситно», - розповідає Станіслав Шушкевич.

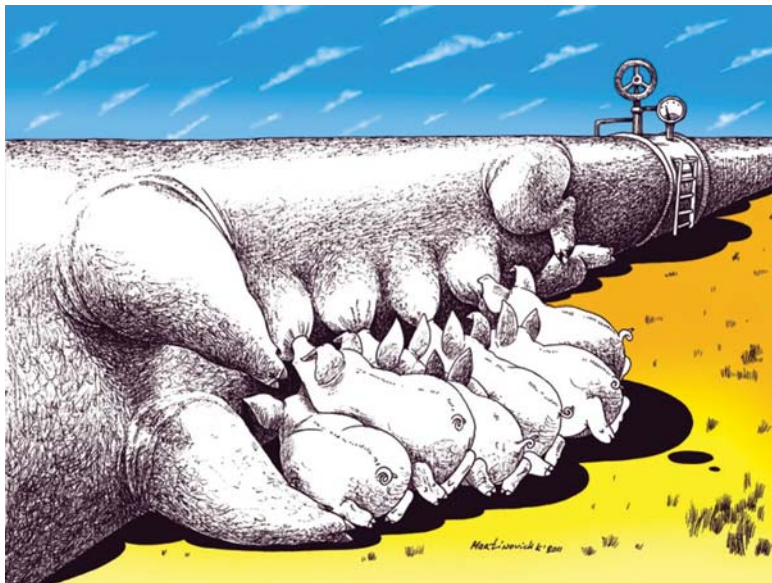
Відомими серед білорусів є сучасні українські співаки. Серед них Ані Лорак, Таїсія Повалій (вона, до речі, отримала гран-прі на вітебському фестивалі «Слов'янський базар» в 1993 році), Руслана (представляла Україну на урочистому концерті під час святкування Дня незалежності Білорусі 3 липня 2011 року). Унікальною популярністю серед білорусів користується український гурт «Океан Ельзи», який у травні 2010 року відіграв у Білорусі шість концертів. Білоруські мас-медіа звертали особливу увагу на переповнені зали⁶⁰. «Любов білорусів до українського гурту «Океан Ельзи» і насправді, в гарному розумінні, екстремальна: відправляється в тур шістьма містами Білорусі і практично скрізь – аншлаги і задовго до дня концерту продані білети в величезні Льодові палаци. Може, це щось ментальне. Адже подібним успіхом у недовірливих слухачів не користуються навіть фаворити білоруського шоу-бізу група «Ляпис Трубецкой», - розповідало в своєму репортажі про концерт «Океану Ельзу» Єврорадіо, яке здійснює трансляцію для Білорусі⁶¹.

Цей приклад є найвиразнішим виявом «м'якої сили». Найчастіше вияви «м'якої сили» є не прогнозованими, такими, які не випишеш жодними державними програмами. Тому чим більше з'являтиметься такого плану історій успіху, тим вагомішим ставатиме рівень «м'якої сили» України. Формула «м'якої сили», власне, вимірюється історіями успіху в тій чи іншій царині. У випадку з Білоруссю складовими цієї формули можуть бути відстоювання демократичних цінностей, підтримка наближення Білорусі до ЄС зі зміною політичної атмосфери в країні (у цьому випадку Україна могла б відігравати таку ж роль, яку наразі відіграє для України Польща), подальше просування спільних проектів в економічно-торгівельній співпраці (один із вдалих прикладів пов'язаний із транспортування нафти), підтримка на державному рівні культурних акцій, які сприяють кращому розумінню України.

-
- ¹ Многовекторная политика Лукашенко / «Коммерсантъ», 18.04.2011. Режим доступу <http://www.kommersant.ru/doc/1621180/print>
- ² Цей показник було визначено на основі опитування 17 білоруських опініонмейкерів (журналістів, політиків, політологів). Кожен із респондентів виставляв свої бали окремим параметрам «м'якої сили» України в Білорусі. У підсумку було виведено середньоарифметичний показник-індекс.
- ³ «М'яка сила України: ТОП-30 асоціацій з Україною у регіоні», Інститут світової політики, Київ, 2011.
- ⁴ Санников А. Новая роль Украины / «Зеркало недели», 07.05.2005. Режим доступу <http://zn.ua/articles/43321>
- ⁵ С Александром Лукашенко заговорили по-американски / «Коммерсантъ», 23.08.2004. Режим доступу <http://www.kommersant.ru/doc/499637>
- ⁶ Ющенко впевнений, що «сама Україна втягне Росію і Білорусь в Євросоюз» / Євроатлантична Україна, 22.11.2004. Режим доступу http://www.ea-ua.info/news.php?news_id=1114&news_show_type=1
- ⁷ Порядок денний українсько-американського стратегічного партнерства у новому сторіччі: спільна заява Президента Віктора Ющенка і Президента Джорджа Буша / Міністерство закордонних справ України. Режиму доступу <http://www.mfa.gov.ua/usa/ua/publication/content/20979.htm>
- ⁸ Лукашенко обвинил Ющенко во вмешательстве во внутренние дела Беларуси / Корреспондент.net, 13.04.2005. Режим доступу <http://korrespondent.net/world/119165-lukashenko-obvinil-yushchenko-vo-vmeshatelstve-vo-vnutrennie-dela-belarusi>
- ⁹ Джозеф Най: Якщо у сусідів України різне бачення політики, досить важко підібрати шлях, який зацікавить всіх / «Главком», 14.03.2011. Режим доступу <http://glavcom.ua/articles/3171.html>
- ¹⁰ Украина не присоединилась к странам ЕС, осудившим режим Лукашенко / Информационное агентство РБК-Украина, 16.02.2011. Режиму доступу <http://www.rbc.ua/rus/digests/show/ukraina-ne-prisoedinilas-k-stranam-es-osudivshim-rezhim-16022011091000>
- ¹¹ ЕС не стал комментировать заявление «обычного гражданина» Лукашенко / «Телеграф», 27.04.2011. Режиму доступу <http://telegraf.by/2011/04/es-ne-stal-kommentirovat-zajavlenie-obichnogo-grazhdanina-lukashenko.html>
- ¹² МЗС України висловило негативне ставлення до методів розгону Майдану в Білорусії / Незалежний громадський медійний проект Hmaro4os.org.ua, 21.12.2010. Режим доступу <http://hmaro4os.org.ua/mzs-ukrajiny-vyslovylo-nehativne-stavlennya-do-metodiv-rozhonu-majdanu-v-bilorusiji.html>
- ¹³ МЗС: Україна наголошує на невідкладному звільненні українських громадян, затриманих у Білорусі / Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України, 29.12.2010. Режим доступу http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=243957183

- ¹⁴ Украина обеспокоена приговором Андрею Санникову / Голос Америки, 17.05.2011. Режим доступу <http://www.voanews.com/russian/news/Ukraine-Sannikov-2011-05-17-122069814.html>
- ¹⁵ Андрей Санников встретился с министром иностранных дел Украины / Хартия'97, 9.09.2010. Режим доступу <http://charter97.org/ru/news/2010/9/9/31995/>
- ¹⁶ Політичні контакти на рівні глав держав / Посольство України в Республіці Білорусь. Режим доступу <http://www.belarus.mfa.gov.ua/belarus/ua/publication/content/38592.htm>
- ¹⁷ Szeptycki A., Relations between Ukraine and the Republic of Belarus: the present conditions, status quo and perspectives, The Polish Institute of International Relations, 2006. http://se2.isn.ch/serviceengine/Files/RESSpecNet/93292/ipublicationdocument_singledocument/1D70319F-E615-4CE1-861C-EED729F5AE88/en/2006_1.pdf
- ¹⁸ Політичні контакти на рівні глав держав / Посольство України в Республіці Білорусь. Режим доступу <http://www.belarus.mfa.gov.ua/belarus/ua/publication/content/38592.htm>
- ¹⁹ Лукашенко: Кучма не заслужив бути лідером СНД / «Українська правда», 09.10.2002. Режим доступу http://www.pravda.com.ua/news/2002/10/9/2990986/view_print/
- ²⁰ Заседание Палаты представителей Национального собрания Республики Беларусь, 2 апреля 2010 года / Национальное собрание Республики Беларусь. Режим доступу <http://house.gov.by/index.php/,6719,26208,1,,0,0,0.html>
- ²¹ Лукашенко звинуватив Януковича у вошивості, а Баррозу назвав козлом / «Українська правда», 26.04.2011. Режим доступу <http://www.pravda.com.ua/news/2011/04/26/6141721/>
- ²² МЗС обурений заявами Лукашенка про «вшиве» керівництво України / Точка.нет, 26.04.2011. Режим доступу <http://news.tochka.net/ua/64091-mid-vozmushchen-slovami-lukashenko-o-vshivom-rukovodstve-ukrainy/>
- ²³ Лукашенко: Запад и США держат Украину на коротком поводке / Информационное агентство РБК-Украина, 18.06.2011. Режим доступу <http://www.rbc.ua/rus/top/show/lukashenko-zapad-i-ssha-derzhat-ukrainu-na-korotkom-povodke-18062011164500>
- ²⁴ Роман Безсмертний: я готовился к увольнению с первого дня после приезда в Минск «Коммерсантъ», 06.06.2011. Режим доступу <http://www.kommersant.ua/doc.html?docId=1654982>
- ²⁵ Безсмертний посол / «Українська правда», 07.06.2011. Режим доступу <http://www.pravda.com.ua/rus/columns/2011/06/7/6276435/>
- ²⁶ Для аналізу було відібрано як провладні, так і опозиційні видання:
1. Інтерфакс (<http://www.interfax.by>) (49 публікацій)
 2. БЕЛТА (<http://www.belta.by/>) (96 публікацій)
 3. Телеграф (<http://telegraf.by>) (656 публікацій)
 4. Навины (<http://naviny.by>) (276 публікацій)
 5. Хартия97 (<http://charter97.org/>) (80 публікацій)
- ²⁷ Василькоу Я. Сярэдні заробак у Беларусі апусціўся ніжэй за ўкраінскі / «Наша Ніва», 08.06.2011. Режим доступу <http://nn.by/?c=ar&i=55471>
- ²⁸ Что на самом деле думают друг о друге русские, белорусы и украинцы? / Лаборатория этнической социологии и психологии НИИ комплексных социальных исследований Санкт-Петербургского госуниверситета, 2006. Режим доступу <http://bdg.by/news/news.htm?98895,99>
- ²⁹ Азаров готовий допомогти Лукашенку «гасити» кризу / «Економічна правда», 30.05.2011. Режиму доступу <http://www.erpravda.com.ua/news/2011/05/30/287452/>
- ³⁰ Польский эксперт: Янукович превращает Украину в Беларусь / Корреспндент.net, 28.04.2010. Режиму доступу <http://korrespondent.net/ukraine/politics/1071560-polskij-ekspert-yanukovich-prevrashchaet-ukrainu-v-belarus>
- ³¹ Перспективы - 2010, или Украинская политика в зеркале Запада / Власти.нет, 17.01.2010. Режиму доступу <http://vlasti.net/news/73747>
- ³² Стан інвестиційного співробітництва України з Республікою Білорусь (2010 р.) / Міністерство економіки України. Режим доступу <http://www.ukrexport.gov.ua/ukrbel/5231.html>
- ³³ Объем иностранных инвестиций в Беларусь в 2010 г составил более 9 млрд долл, в том числе прямых – 6 млрд долл – М.Мясникович / ЗАО «РРБ-Банк», 16.02.2011. Режим доступу <http://www.rrb.by/presscenter/news/2011/523/>
- ³⁴ Nations in Transit, 2010 / Freedom House, 2010. Режим доступу <http://freedomhouse.eu/images/Reports/NIT-2010-Belarus-final.pdf>
- ³⁵ Map of Freedom in the World / Freedom House, 2011. Режим доступу <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=363&year=2011>
- ³⁶ Freedom of the press, 2010 / Freedom House, 2010. Режим доступу <http://www.freedomhouse.org/uploads/pfs/371.pdf>
- ³⁷ Press Freedom Index, 2010 / Reporters without borders. Режим доступу <http://en.rsf.org/press-freedom-index-2010,1034.html>
- ³⁸ Corruption perceptions index, 2010 / Transparency International. Режим доступу <http://www.transparency.org/content/download/55725/890310>

- ³⁹ Doing Business. Measuring Business Regulations / International Finance Corporation & The World Bank, 2010. Режим доступу <http://www.doingbusiness.org/rankings>
- ⁴⁰ Human Development Index (HDI) - 2010 Rankings / UNDP, 2011. Режим доступу <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/BLR.html>
- ⁴¹ Henley & Partners Visa Restrictions Index Global Ranking 2010 / Henley & Partners, 2011. Режим доступу http://www.henleyglobal.com/fileadmin/pdfs/content/hvri2010_globalRanking.pdf
- ⁴² Уроки Білорусі для України / Прес-конференція Романа Безсмертного в агентстві «Главком», 24.06.2011. Режим доступу <http://glavcom.ua/articles/4072.html>
- ⁴³ Пивовары Украины согласились повысить цены на пиво для Белоруссии / РИА «Новости», 03.0.2011. Режим доступу <http://rian.com.ua/economy/20110203/78642893.html>
- ⁴⁴ Ивженко Т., Панфилова В. Торговая война: Украина vs Таможенный союз / «Независимая газета», 03.06.2011. Режим доступу <http://facenews.ua/4330/torgovaja-vojna-ukraina-vs-tamogennij-souz.html>
- ⁴⁵ Уроки Білорусі для України / Прес-конференція Романа Безсмертного в агентстві «Главком», 24.06.2011. Режим доступу <http://glavcom.ua/articles/4072.html>
- ⁴⁶ Тішкевич И. Беларусь: торговля с соседями. с политикой и без / Интернет-журнал «Русский вопрос», 2011, №1. Режим доступу <http://www.ruskiivopros.com/index.php?pag=one&id=377&kat=5&csl=50>
- ⁴⁷ Стан двостороннього торговельно-економічного співробітництва України з Республікою Білорусь за 2010 р. / Посольство України в Республіці Білорусь. Режим доступу <http://www.belarus.mfa.gov.ua/belarus/ua/31644.htm>
- ⁴⁸ Там само.
- ⁴⁹ Владимиров М. Непрозрачные своп-схемы поставок нефти как прикрытие участия стран-импортеров и экспортеров оружия в геознергетических баталиях / ПолитКлуб.РФ, 01.05.2011. Режим доступу <http://politclub.info/2011/05/01/непрозрачные-своп-схемы-поставок-неф/>
- ⁵⁰ Расписание и билеты на Маршрутах.Ру / Інформаційна система «Маршруты», липень 2011. Режим доступу <http://transport.marshruty.ru/Transport/Timetable/91952-94430-Minsk-Kiev/>
- ⁵¹ В'їзд іноземних громадян в Україну за країнами, з яких вони прибули, у 2010 році / Державна служба статистики України, 16.02.2011. Режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- ⁵² Товарооборот между Беларусью и Украиной в 2010 году возрос в 1,5 раза / Портал информационной поддержки экспорта Республики Беларусь, 04.02.2011. Режим доступу <http://business.export.by/?act=news&mode=view&page=15&id=28518>
- ⁵³ Мытько О. Белорусские Януковичи каждый вечер смотрят новости с Украины / «Газета «7 дней», Беларусь. Режим доступу <http://7days.belta.by/7days.nsf/last/92A83A6E5BCBB7FC42256F6B0046BC49?OpenDocument>
- ⁵⁴ Национальний статистический комитет Республики Беларусь, 14.10.2009. / Режим доступу <http://belstat.gov.by/homep/ru/perepic/2009/itogi1.php>
- ⁵⁵ Там само.
- ⁵⁶ В Беларуси запретили украинские телеканалы / Корреспондент.net, 15.06.2005. Режим доступу <http://korrespondent.net/world/123946-v-belarusi-zapretili-ukrainskie-telekanaly>
- ⁵⁷ Решетилова О. Про особливості національного стенда / Газета «День», 15.02.2011. Режим доступу <http://www.day.kiev.ua/303498>
- ⁵⁸ Кличко хочет «всыпать» Валугеву на территории Лукашенко? / From-ua.com, 21.06.2010. Режим доступу <http://www.from-ua.com/news/48a779ca3582c.html>
- ⁵⁹ Белорусские болельщики не могут простить Милевского? / Информационное агентство «Спорт Украины», 19.09.2010. Режим доступу <http://football.sport.ua/news/104068>
- ⁶⁰ Святослав Вакарчук: «У меня есть желание делать новую музыку» / Европейское радио для Беларуси. Режим доступу <http://old.euroradio.fm/ru/1229/interview/48409>
- ⁶¹ На «Океане Ельзи» было сладко и без «Дольче Виты» / Европейское радио для Беларуси, 13.05.2010. Режим доступу <http://old.euroradio.fm/ru/1213/musicspecials/47658>

Автор: Катерина Мартінович, Білорусь

«М'яка сила» України в Грузії

Відносини України та Грузії можуть цілком претендувати на суцільну "історію успіху". Грузія та Україна ніколи не мали територіальних претензій, що, наприклад, і досі затьмарює українські відносини із деякими безпосередніми сусідами, обидві країни пережили «кольорові революції», Україна послідовно підтримує суверенітет та територіальну цілісність Грузії. Гарні стосунки завжди складались і між президентами двох країн: Кучмою та Шеварднадзе і, особливо, Ющенком та Саакашвілі. Нинішній Президент Грузії намагається всіляко утримати лінк з офіційним Києвом і після приходу до влади в Україні Віктора Януковича. «Мені пощастило: в період мого президентства я зустрічався з трьома чинними президентами України, і ні з ким з них стосовно Грузії ніколи не виникало проблем», - стверджує Саакашвілі¹. Однак, грузинській владі не вдається це робити на повну потужність через відсутність аналогічного дружнього пориву з боку нинішнього Президента України.

Грузинські урядовці в один голос стверджують: з обранням Януковича на президентський пост українсько-грузинські відносини перейшли у прагматичний вимір. Елемент прагматизму, щоправда, завжди був присутній у діалозі двох країн: Грузія постійно була зацікавлена у сильній та незалежній Україні, яка б слугувала альтернативним Росії центром тяжіння на пострадянському просторі. Жодна країна на території колишнього Радянського Союзу так серйозно не ставилась до амбіцій України стати регіональним лідером, як Грузія.

У цілому індекс «м'якої сили» України в Грузії 5,3 бали по 10-бальній шкалі (див. Таблицю 1). Цей показник, можливо, не надто високий (наприклад, молдовани оцінили «м'яку силу» України у 6,3 бали), проте стабільний: українці мають безумовний «кредит довіри» у Грузії незалежно від геополітичної ситуації в регіоні та стосунків лідерів двох країн.

Таблиця 1. Параметри «м'якої сили» України в Грузії

ПАРАМЕТРИ «М'ЯКОЇ СИЛИ»	СЕРЕДНЄ ЗНАЧЕННЯ
Внутрішній і зовнішньополітичний курс України	5,29
Впливовість української громади	3,29
Діяльність посольства України	5,07
Популярність української культури	6,36
Популярність української продукції	6,64
СЕРЕДНІЙ ІНДЕКС	5,33

УКРАЇНСЬКО-ГРУЗИНСЬКА «ІСТОРІЯ УСПІХУ»

З точки зору державного розвитку Україна вважалася справжнім взірцем для Грузії на початку незалежності обох країн. Грузинсько-абхазький конфлікт, відсутність енергопостачання, бідність та розруха – усе це не дуже сприяло побудові грузинської державності. «Послідовне, по-

ступове, без ривків та провалів становлення демократії та ринку, унікальний в СНД досвід зміни влади мирним шляхом, зміцнення ідеї української державності» - усе це, за словами колишнього посла Грузії в Україні Валерія Чечелашвілі, і захоплювало Грузію в Україні². У розпал грузинсько-абхазького конфлікту Президент України Леонід Кравчук направив кораблі Чорноморського флоту та полк українських гелікоптерів для допомоги під час евакуації мирного населення Грузії. А у 1995 році його наступник Леонід Кучма здійснив державний візит до Грузії. Тоді цей візит мав особливе значення: злиденну післявоєнну Грузію півроку не відвідував жодний високопоставлений політик.

Леоніда Кучму і Едуарда Шеварднадзе об'єднували ініціативи, де-факто спрямовані на стримування впливу Росії у регіоні. Прийшовши до влади під проросійськими гаслами, Кучма завоював прихильність грузинів, оголосивши євроінтеграційний вектор розвитку України. Також за часів Кучми та Шеварднадзе було створене міждержавне об'єднання ГУАМ, спрямоване на економічний розвиток та енергетичну безпеку країн-учасниць. «Локомотивом» ГУАМ стали саме Україна та Грузія. У 2003 році посол Грузії в Україні визнав, що його країна вважає Україну одним з лідерів регіону³.

Відносини між Кучмою та наступним Президентом Грузії Міхеїлом Саакашвілі теж склались по-дружньому, незважаючи на те, що «революція троянд» 2003 року, внаслідок якої Шеварднадзе позбувся влади, мала б стати дуже тривожним дзвінком для його друга, Президента України. У 2003 році політичне об'єднання «Єдиний національний рух», який очолював Саакашвілі, та «Наша Україна» Віктора Ющенка, на той час опозиційна до влади, підписали угоду про співпрацю⁴. До Помаранчевої революції Саакашвілі встиг двічі побувати в Україні, один раз з офіційним і другий раз з неофіційним візитом, а також запросив до Тбілісі Леоніда Кучму. Візит відбувся у 2005 році, коли Леонід Данилович вже склав президентські повноваження.

На репутації Леоніда Кучми у Грузії практично не позначився і «касетний скандал», пов'язаний із вбивством українського журналіста грузинського походження Георгія Гонгадзе. Самі грузини дивуються парадоксу: в той час як у Грузії дуже розвинутий етнічний націоналізм, Гонгадзе сприймається там як журналіст український. Більше того, директор Міжнародної школи дослідження Кавказу Гія Нодія вважає, що Гонгадзе був позитивною (!) зв'язною ланкою між Грузією та Україною – у Грузії до нього ставляться з пошаною, як до українського демократа із грузинським корінням. Коли у 2011 році проти Кучми було відкрито кримінальну справу у зв'язку зі смертю Гонгадзе, Едуард Шеварднадзе виступив на його захист⁵, а у 2004 році Президент Саакашвілі відзначив «особливу роль Президента Леоніда Кучми в зміцненні відносин Тбілісі та Києва»⁶.

Незважаючи на те, що Грузія пережила «революцію троянд», під час президентської кампанії в Україні Тбілісі, попри розповсюджений стереотип, не надавав переваги жодному з кандидатів. За три дні до початку Помаранчевої революції Саакашвілі заявив, що відносини між Грузією та Україною залишаться дружніми у разі перемоги будь-якого кандидата в Президенти України, і навіть підкреслив дружні кроки щодо Грузії тодішнього прем'єра Віктора Януковича⁷.

Щоправда, Помаранчева революція не могла не підсилити потенціал «м'якої сили» України в Грузії. Дві держави ще більше споріднив емоційний досвід населення, а також стратегічні цілі їхнього розвитку, які декларували лідери Віктор Ющенко та Міхеїл Саакашвілі. Обидва Президенти оголосили курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію та на підтвердження демократичного розвитку своїх держав започаткували кілька символічних ініціатив: створили Спільноту демократичного вибору, підписали Боржомську та Карпатську декларації, у яких ідеться про демократичний розвиток у регіоні. Україна і Грузія також намагалися надати друге дихання ГУАМ. Лідерів держав пов'язувала і особиста дружба: Віктор Ющенко став хрещеним батьком молодшого сина Саакашвілі.

Те, що цей потенціал не був використаний, підтверджує і різний на сьогодні курс розвитку двох країн, і фактичне фіаско спільних ініціатив. На думку президента Клубу незалежних експертів, політолога Іосіфа Цискарішвілі, період президентства Ющенка можна охарактеризувати як «світлий спогад про майбутнє» - те, що було задумано, але не досягнуто. В той час як Грузія стала на шлях впевнених і швидких реформ, процес реформ в Україні фактично потонував у внутрішньо-

політичній кризі, яка тривала аж до президентських виборів. Україна не виправдала і надії Грузії на те, що вона приведе її до ЄС і НАТО. У 2008 році на Бухарестському саміті Грузії та Україні було відмовлено у наданні Плану дій щодо членства, а в 2010 році Україна на законодавчому рівні закріпила статус «позаблоковості», таким чином знявши євроатлантичну інтеграцію з порядку денного зовнішньої політики.

У Грузії є сумніви і щодо відданості українських політиків європейському курсу. «Локомотив до європейських структур», як називав Україну президент Саакашвілі після Помаранчевої революції, втратив темп. Торніке Шарашенідзе, голова програми міжнародних відносин Грузинського інституту публічних справ, вказує на внутрішньополітичну боротьбу та геополітичну невизначеність в Україні як на причину гальмування українського євроінтеграційного поступу. «Питання, чи є Україна лідером європейської інтеграції серед Східних партнерів, ставити не варто. Україна – наш партнер», - підтверджує член парламенту Грузії Гіоргі Канделакі.

Майже завершені переговори України щодо Угоди про асоціацію з ЄС та Зону вільної торгівлі з ЄС Грузію не надто захоплюють. Ідеолог грузинських реформ, екс-міністр економіки Грузії Каха Бендукідзе взагалі вважає, що Україна не має йти на глибоку економічну інтеграцію з ЄС, оскільки, на думку експерта, для неї це не вигідно⁸. У свою чергу, Грузія займає обережнішу позицію щодо Угоди про асоціацію та Зону вільної торгівлі з ЄС, а отже, український досвід переговорів матиме для неї лише обмежену користь. Грузинські дипломати підтверджують: Україна мало впливає на інтеграцію їхньої країни до ЄС і НАТО.

Зрештою, демократичний поступ обох країн також лишився тільки на папері. У 2010 році індекс демократії в Грузії за даними Freedom House становить 4,93, що навряд чи можна назвати покращенням у порівнянні з 2005 роком (4,96). Майже те саме можна сказати і про Україну: індекс 4,39 в останній рік президентства Віктора Ющенка не надто відрізняється від аналогічного показника року Помаранчевої революції - 4,50 (див. таблицю 2).

Таблиця 2. Україна та Грузія у рейтингах.

НАЗВА РЕЙТИНГУ	УКРАЇНА	ГРУЗІЯ
Nations in transit ⁹ , 2010 (1- кращий, 7 – гірший результат)	4,39	4,93
Freedom in the world, 2011 ¹⁰ (1- кращий, 7 – гірший результат)	Частково вільна	Частково вільна
Політичні права	3	4
Громадянські свободи	3	3
Freedom of the press, 2010 ¹¹	Частково вільна, 108 місце із 196	Частково вільна, 126 місце із 196
Reporters without borders, 2010 (місце у списку зі 178 країн) ¹²	131	99
Transparency International Corruption Perception Index, 2010 (місце у списку зі 178 країн / 10 - кращий, 1 - гірший результат) ¹³	134 (2.4)	68 (3.8)
Doing Business, 2011 (місце у списку зі 183 країн) ¹⁴	145	12
UN Human Development Index, 2010 ¹⁵ (місце у списку зі 178 країн / 1 - кращий, 0 - гірший результат)	69 (0,710)	74 (0,698)
Henley visa restrictions index, 2010 ¹⁶ (166 - кращий, 26 - гірший результат)	64	72

При цьому Ющенко залишається найулюбленішим українським політиком в Грузії. Для грузинів особливу цінність мають принаймні два факти. По-перше, екс-Президент України однозначно підтримав Грузію під час п'ятиденної війни у серпні 2008 року. Підтримка Ющенко для Грузії була не тільки декларативною: з 12 по 22 серпня 2008 року Україна надала Грузії гуманітарну допомогу загальною вартістю близько 8 млн. USD, а у вересні того ж року керівництво України виділило для Грузії ще 50 млн. гривень. По-друге, Ющенко – чи не єдиний лідер на пострадянському просторі, який не тільки прийшов до влади шляхом мирної революції, а ще й передав її шляхом чесних і демократичних виборів. Для Грузії поки що це не пройдений етап.

Україна також підтримала зв'язок Грузії з міжнародною спільнотою після російсько-грузинського конфлікту: після серпневої війни 2008 року функції дипломатичних та консульських представництв, які мали акредитацію в Грузії, але знаходилися у Москві, були передані аналогічним дипломатичним місцям, котрі знаходилися в Києві. Як наслідок, російсько-грузинський конфлікт взагалі мав позитивний ефект на «м'яку силу» України в Грузії: для Грузії Україна є найбільшою дружньою країною на пострадянському просторі, а після війни з Росією таке сприйняття України в грузин особливо загострене. Приклади цьому наявні в усіх вимірах двосторонніх відносин, про що йтиметься нижче.

Наразі офіційний Тбілісі робить усе можливе, аби після обрання Президентом Віктора Януковича динаміка двосторонніх відносин не послабилася. Грузія випередила США та ЄС у вітанні Януковича з перемогою на виборах. Запрошення відвідати Тбілісі передав Віктору Януковичу міністр закордонних справ Грузії Грігол Вашадзе, який відвідав Україну з офіційним візитом у червні 2010 року. А у липні того ж року привітати українського лідера з днем народження завітав сам Президент Саакашвілі. Посол Грузії в Україні Грігол Катамадзе підкреслює, що Саакашвілі спеціально прилітав до Києва, щоб привітати Віктора Януковича з ювілеєм, чого ніколи не робив навіть для Віктора Ющенко¹⁷. У грузинських дипломатичних колах вважають, що таким чином Грузія вже зробила перший крок, і тепер черга українського Президента відвідати Тбілісі з візитом. Тим більше, що погіршення демократичних стандартів після зміни влади в Україні, яким занепокоєне західне експертне середовище, на «м'яку силу» України в Грузії не впливає. Грузинські дипломати називають поточні процеси в Україні «демократичними перетвореннями». Дещо більш критичним є погляд грузинських експертів: на думку Іосіфа Цискаришвілі, ніхто у Грузії не хотів би бачити лідерів української опозиції жертвами політичних переслідувань, проте основи демократії в Україні – спадщина Помаранчевої революції – є незворушними.

Грузинські дипломати не приховують, наскільки бажаним був би візит Президента України до Тбілісі. Поки що грузинам доводиться задовольнятися візитами міністрів закордонних справ і віце-прем'єрів. Крім згаданого вже візиту міністра Вашадзе до Києва, якого, до речі, приймали в українській столиці на найвищому рівні,¹⁸ у липні 2011 року Грузію відвідав міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко. До Грузії літав і український віце-прем'єр-міністр Сергій Тігіпко. Впродовж останніх півтора року до Києва також неодноразово приїжджав віце-прем'єр-міністр Грузії Гіоргі Барамідзе, голова уряду Абхазії Гіоргі Барамія, відбулося багато контактів на рівні міністрів, заступників міністрів, директорів департаментів, бізнесу, у тому числі на регіональному рівні.

Як провладні, так і опозиційні грузинські експерти однастайні і у тому, що репутація чинного Президента України Віктора Януковича у Грузії, з точки зору його геополітичної орієнтації, покращилась. На початку каденції Януковича грузинські інтелектуали переважно вважали його «маріонеткою Кремля». До того ж, багатьох грузинів все ще переслідував негативний імідж, який склався у Януковича під час Помаранчевої революції.

Першим позитивним сигналом для Тбілісі стало публічне невизнання Януковичем незалежності Абхазії та Південної Осетії¹⁹. На думку грузинського політолога Александра Ронделі, після чітко розставлених Януковичем акцентів у питанні окупованих територій, Президент України почав сприйматися саме як проукраїнський лідер – у Грузії переконались, що український колега не

поступається українською незалежністю заради покращення відносин з Росією. Навіть чутливе для грузин рішення української влади продовжити перебування у Севастополі російського Чорноморського флоту грузинська влада проковтнула мовчки. «Для нас російський флот у Криму не новина. Наша оцінка загроз на Чорному морі від такої пролонгації не змінилася»²⁰, - прокоментувала ситуацію віце-прем'єр-міністр Грузії Ека Ткешелашвілі. Ронделі пояснює: «Ми розуміємо, чому Україна прийняла таке рішення. Мати справу з Росією нелегко».

Так само з демонстративним розумінням поставилося грузинське дипломатичне і експертне середовище до рішення України стати «позаблоковою» державою, сприймаючи його як необхідний тактичний крок. При цьому як представники офіційної влади, так і аналітики висловлюють думку, що повернення України до курсу євроатлантичної інтеграції пішло б на користь безпековій ситуації у регіоні. Серед пересічних грузин Україна продовжує асоціюватися з НАТО: це засвідчує як експертне опитування, проведене Інститутом світової політики для визначення ТОП-30 асоціацій з Україною у регіоні, так і карикатури, які грузинські художники створили на замовлення ІСП в рамках проекту.

УКРАЇНСЬКИЙ БІЗНЕС В ГРУЗІЇ: ПОДВІЙНИЙ КАРТ-БЛАНШ

На думку міністра закордонних справ України Костянтина Грищенка, саме в економіці полягає основна потужність українсько-грузинських відносин²¹. Дійсно, для «жорсткої сили» України у Грузії економіка становить великий потенціал: з 2005 по 2008 роки за даними грузинської статистики обсяги грузинського експорту в Україну збільшувалися у 1,5 разів щорічно²². Зараз Україна – третій торговельний партнер Грузії після Туреччини та Азербайджану (другий по імпорту і п'ятий по експорту). Грузини цінують те, що після російського ембарго на грузинські товари 2006 року (у 2005 році Росія імпортувала 90% грузинського вина²³) Україна відкрила для них свій ринок: на думку депутата грузинського парламенту Гіоргі Канделакі, ембарго зіграло позитивну роль для грузинських виробників, оскільки вони були змушені покращити якість своїх товарів для підвищення їхньої конкурентоспроможності на західних ринках. Таким ринком був і український: в Україні, на відміну від європейських ринків, є попит на грузинське напівсолодке вино.

Грузія також демонструє готовність іти назустріч Україні. У 2009 році компанія British American Tobacco Ukraine звернулася до СОТ із скаргою на дискримінаційні грузинські акцизи на імпортні тютюнові вироби (тютюн є найбільшою за обсягом статтею українського експорту в Грузію). Грузинський уряд задовольнив скаргу, піднявши акцизні ставки для вітчизняних виробників²⁴.

У грузинських магазинах Україна представлена в основному продуктами харчування: кондитерськими та горілчаними виробами, чіпсами, кавою, соками, соняшниковою олією, згущеним молоком, м'ясними виробами, пшеницею. Так, українська соняшникова олія займає більше 90% грузинського ринку, пшениця – більше половини. Серед брендів, які користуються найбільшою популярністю серед грузинів, посольство України в Грузії називає «АВК», «Roshen», «Доміно», «Kraftfoods», «Sandora», «Хлібний дар», «Nemiroff», «Гаврилівські курчата», «Оболонь», «Щедрий дар». На вулицях Тбілісі і Батумі можна побачити жовті українські автобуси «Богдан». Проте далеко не кожен пересічний грузин пригадає назви цих компаній, а їхня рекламна активність більш, ніж обмежена. Важливо інше: українську продукцію у Грузії купують із задоволенням. Деякі експерти обґрунтовують це доброю якістю та доступною ціною українських товарів. Бесо Гулашвілі, відомий грузинський фотограф, наводить і інший аргумент: «Більшість товарів у Грузії – українські або російські. Російську продукцію я ніколи не купую. Ми на війні».

Уряди обох країн підкреслюють: товарообіг постійно росте. Цього року він, за експертними оцінками, сягне 850 млн. USD, а вже до кінця наступного року його сподіваються збільшити до 1

млрд. А от українські інвестиції в Грузію минулого року сягнули 30 млн. USD – незначна сума у порівнянні з 553 млн. закордонних інвестицій до Сакартвело загалом. Українці не поспішали вкладати гроші в Грузію ні в 2005-2007 роках, коли в Грузії спостерігався інвестиційний бум, а в Україні – стрімке економічне зростання, ні зараз, коли Грузія за легкістю ведення бізнесу посідає 12 місце у світі. Чи не єдиним великим українським інвестором, відомим у Грузії, є фінансово-промислова група «Приват». Група, зокрема, інвестувала у виробничий комплекс, котрому належить «Зестафонський феросплавний завод», в об'єднання по видобутку та збагаченню марганцевої руди «Чіатурмарганець» (як відомо, у 2005 році до «Чіатурмарганцю» виявляла інтерес українська компанія «Інтерпайп», проте їй не вдалося приватизувати комбінат) та гідроенергетичний комплекс «Варцихе ГЕС». Групі також належить «ПриватБанк» (колишній «ТаоПриватБанк»), страхова компанія «Тао», Руставський автомобільний ринок та гірськолижний курорт «Гудаурі». Грузинам відомо, що ці активи належать українському бізнесу хоча б тому, що мер Тбілісі, який відповідає за розвиток туристичної інфраструктури курорту, неодноразово це підкреслював.

Однак, за словами представників грузинського бізнесу, у Грузії є потужніші банки, аніж «ПриватБанк». Також група «Приват» мало займається власним піаром – чи не єдиним її кроком по збільшенню власної відомості та популярності серед грузинського населення стало нещодавнє спонсорство футбольного клубу «Динамо Тбілісі». Топ-менеджери «Привату» в Грузії Богдан Лисюк та Олександр Пашко відомі серед етнічних українців Грузії та підтримують зв'язок з діаспорою, а от грузинським бізнесменам важко назвати імена українських колег, які працюють в Грузії.

Парадоксально, але поки що грузинські реформи та лібералізація у сфері підприємництва скоріше роз'єднали, аніж привабили бізнес-партнерів з Грузії та України: умови ведення бізнесу двох країн занадто різні, і потенційним інвесторам важко до них пристосуватися. Так, причиною як незначних інвестицій, так і нерозгалуженого експорту з України до Грузії, на думку грузинів, є підхід українських компаній: останні начебто не звикли до грузинських умов ведення бізнесу і досі намагаються йти шляхом неформальних домовленостей замість того, щоб брати участь у відкритому тендері на загальних умовах. Грузини нарікають і на іншу рису українських підприємців – повільну реакцію. Як приклад у посольстві Грузії в Україні наводять курорт «Анаклія», для якого півтора року тому грузини активно шукали інвесторів, в тому числі і серед українців²⁵. Тоді український бізнес реагував пасивно. Зараз інвестиційні можливості об'єкту вичерпані.

За словами Володимира Мірошниченка, етнічного українця, який мешкає у Грузії та працює на посаді редактора журналу «Український бізнес в Грузії», українські компанії дійсно могли б бути активнішими, але пострадянський менталітет багатьох їхніх керівників є стримуючим фактором. Утім, зараз українські бізнесмени починають приглядатися до грузинських можливостей. Так, посольство України в Грузії мало не щотижня приймає делегації з різних областей України. Особливо привабливим для них є регіон Аджарія, у якому найбільш перспективним для них сектором є сільське господарство. Наприклад, підприємство з Полтавської області «Амарант» розглядає можливість відкрити в Аджарії птахівницьку фірму. Українське ТОВ «Яблучний дар» зі Львівщини буде у Східній Грузії фруктопереробний завод, а фінансово-промислова група «Альтком» з Донецьку розмірковує над перевагами видобутку у Грузії будівничої сировини та матеріалів. Плани щодо створення українсько-грузинського СП за участі «Вагонобудівельної компанії» (м. Руставі, Грузія) та «Крюківського вагонобудівельного заводу» (м. Кременчук, Україна) були оголошені ще у 2010 році.²⁶

Український бізнес, який вже присутній у Грузії, працює за грузинськими правилами та загалом має гарну репутацію. Грузинські бізнесмени говорять, що українці чесно ведуть справи, хоча їм властива певна недовірливість до партнерів. Загалом, у Грузії українським підприємцям дається подвійний карт-бланш: позитивне ставлення грузинів до українців помножується на підвищений інтерес до українських бізнесменів після російсько-грузинського конфлікту.

У березні 2011 року за ініціативи грузинської сторони, а саме - юридичної групи «Мгалоблішвілі Кіпіані Дзідзігурі», був заснований Грузинсько-український діловий клуб. Зараз членами клубу є компанії BG Capital, Penta, HRG, BDO, Аеросвіт, Rakia, PSP, McDonalds та «Мгалоблішвілі Кіпіані Дзідзігурі»²⁷. Українська сторона теж намагається не пасти задніх – українці реалізують проект

«Україна-Грузія, два серця – одна душа», у рамках якого у вересні 2011 року у Тбілісі відбудеться українсько-грузинський бізнес-форум.

ДРУГ №1

Напевно, жодна у світі нація не ставиться до українців з більшою симпатією, ніж грузини. Саме на українців, на думку Іосіфа Ціскарішвілі, випадає лівова частка «грузинського ресурсу доброго ставлення до слов'ян».

Ілюстрацій цього феномену – безліч. «Дружня країна» - така була перша асоціація з Україною серед опитаних Інститутом світової політики грузинських експертів та журналістів. Віце-прем'єр-міністр Грузії Гіоргі Барамідзе та посол Грузії в Україні Грігол Катамадзе люблять посилатися на результати соціологічного опитування, згідно з якими Україна – друг номер один для Грузії. Бізнесмен Віктор Кіпіані підтверджує: «Коли я приїжджаю в Україну, у мене немає відчуття напруженості чи занепокоєння. А саме слово «Україна» в Грузії завжди асоціюється з чимось приємним»²⁸. У якості рекомендацій щодо посилення «м'якої сили» України в Грузії грузинські експерти радили просто «залишатися українцями».

ТОП-5 АСОЦІАЦІЙ З УКРАЇНОЮ:

1. ДРУЖНЯ КРАЇНА
2. ВЕЛИКА КРАЇНА
3. СТРАТЕГІЧНИЙ ПАРТНЕР/СОЮЗНИК
4. НАЦІОНАЛЬНА КУЛЬТУРА ТА КУХНЯ
5. ПОМАРАНЧЕВА РЕВОЛЮЦІЯ

Українців у Грузії чітко відрізняють від росіян. За словами дипломата посольства України в Грузії Катерини Ткаченко, «майже кожен перший грузин має щось спільне з Україною: хтось тут навчався, хтось закохався, у когось робочі справи». Яскравим прикладом цього є сам Міхеїл Саакашвілі – у своїх інтерв'ю лідер грузинської держави любить пригадувати студентські роки, які він провів у Києві як студент Київського інституту міжнародних відносин. До речі, в Україні отримали освіту багато представників грузинської політичної еліти: наприклад, міністр закордонних справ Грузії у 2005-2008 роках Гела Бежуашвілі, посол Грузії в Україні Грігол Катамадзе, голова уряду Аджарії Леван Варшаломідзе. Особливою популярністю користувалась українська освіта за радянських часів: за словами Саакашвілі, тоді грузинам до московських вузів вступити було важко, а Київський університет мав із тбіліським спеціальний договір, згідно з яким складати іспити на факультет міжнародної економіки та права можна було у Тбілісі²⁹.

Єдиної відповіді, чому грузини так симпатизують українцям, немає. Проте очевидно, що настільки приязне ставлення сягає коріннями глибоко далі, аніж у часи Помаранчевої революції або початку незалежності обох держав. Київський князь Ізяслав був одружений на грузинській цариці Русудан³⁰. Грузини пам'ятають про допомогу запорізьких козаків у боротьбі за грузинську незалежність.

Міграція як з Грузії в Україну, так і з України в Грузію почалася кілька століть тому, проте відповідні меншини невеликі. У Грузії проживає так звана діаспора «східного» напрямку – з Центральної та Східної України. На початку 90-их у Грузії мешкало близько 50-ти тисяч українців, згідно з останнім переписом їхня кількість зменшилася у п'ять разів. Мешканці діаспори і представники посольства України в Грузії стверджують, що насправді українців у Грузії понад 20 тисяч. Далися взнаки роки війни та злиднів, які змусили українців емігрувати або повернутися на Батьківщину.

70% української меншини зараз – жінки та люди похилого віку³¹. Цим, імовірно, можна пояснити той факт, що українці у сучасній Грузії поки не піднялися на вершини політичного або бізнес-Олімпу. Але у соціальній сфері деякі з них є дуже успішними: єдина у Грузії тамада-жінка –

українка на ім'я Олена Курганідзе-Безручко³². У Грузії 18 українських громадських організацій, якими опікуються в основному представники старшого покоління.

Більшість українців, які переїхали до Грузії на постійне проживання у другій половині ХХ ст. і за часів незалежності – жінки, які одружилися з грузинами. Зараз кількість українсько-грузинських шлюбів зростає – як не дивно, через російський фактор. Часто грузини зустрічають своїх наречених під час відпочинку або роботи в Україні. Раніше рівень російсько-грузинських контактів такого плану був також високим, зараз в'їзд до Росії для грузинів практично неможливий.

Інтеграцію українських жінок до грузинського суспільства до певної міри ускладнює вивчення грузинської мови, яка дуже відрізняється від східнослов'янської мовної гілки. Натомість сучасна українська молодь, особливо чоловіки, володіє грузинською і є достатньо інтегрованою до грузинського суспільства. У посольстві України в Грузії пояснюють: міра їхньої прив'язаності до діаспори та ідентифікація себе як українців частково залежить від їхньої статі. Грузинське суспільство – патріархальне та патріотичне за духом. З самого малку до хлопців ставляться як до дорослих та намагаються прищепити їм ментальність захисників власної Батьківщини. У змішаних сім'ях, де мама є україркою, а тато – грузином, матері можуть привити донькам українську ідентичність, хлопці ж здебільшого відчують себе грузинами.

Інколи українців важко ідентифікувати ще й тому, що багато з них, зокрема жінки, які вийшли заміж за грузинів, мають грузинські прізвища. Утім, Лариса Бачорішвілі, українка за походженням та дружина громадянина Грузії, голова представництва австрійської компанії "Matimex", підкреслює своє українське походження. Чоловіків-етнічних українців ідентифікувати легше: колишній мер міста Бакуріані, а нині член Боржомської районної ради Леван Шовкань, зберіг українське прізвище. У деяких грузинських регіонах поширені прізвища Шевченко, Гоголь, Миколаєнко.

Серед видатних українців у Грузії найбільш відомі три українські письменники: Леся Українка, яка прожила у Грузії десять років і померла у грузинському місті Сурамі, Тарас Шевченко і Михайло Грушевський, який навчався у Грузії. Проте кількість відомих українців у Грузії зворотно пропорційна масштабності присвяченим їм заходів. Наприклад, з 1952 року у Сурамі щорічно відбуваються заходи, присвячені Лесі Українці. 15 жовтня 2010 року відбулося міжнародне святкування «Лесяоба», у якому взяли участь представники центральних та місцевих органів влади Грузії, членів українських громадських організацій, а також делегація з Новоград-Волинського³³. Посольство України у Грузії також докладає зусиль: у рамках святкування 140-ої річниці з дня народження української поетеси у лютому-березні 2011 року було проведено низку конкурсів, виставок та учнівських конференцій не тільки у Тбілісі, а й у Батумі, Кутаїсі та Руставі. Школа імені Лесі Українки у місті Сурамі оголосила 2011 рік роком Лесі Українки у Грузії. За словами віце-спікера українського парламенту Миколи Томенка, за масштабом урочистостей на честь Лесі Українки Грузія випередила саму Україну³⁴.

Окрім численних пам'ятників та бюстів цих трьох українських діячів, у Тбілісі є вулиці Тараса Шевченка та Лесі Українки, кілька грузинських шкіл названі на їхню честь. А тбіліська школа №41 імені Михайла Грушевського – єдина школа на пострадянському просторі, у якій не тільки українська мова викладання, але й українська навчальна програма. Грузинську мову і предмети грузинською там також викладають – школа популярна серед грузинів, а отже, має забезпечувати необхідні знання для вступу до грузинських вузів³⁵. Школа готує і тих, хто хотів би навчатися в Україні. Донедавна грузини українського походження могли зробити це безкоштовно: протягом 2006-2009 років 150 грузинських абітурієнтів вступили до українських ВИШів. Цього року таку можливість отримають і власне етнічні грузини: для них виділено 25 бюджетних місць. При цьому як грузинські, так і українські випускники не мають турбуватися про майбутнє працевлаштування: між Україною та Грузією існує Угода про взаємне визнання та еквівалентність документів про освіту і вчені звання³⁶. Розгалуженою є і співпраця між українськими та грузинськими ВИШами, зокрема у сфері авіації. Для забезпечення безпеки польотів молоді грузинські інструктори проходять стажування в Україні.

У Тбіліському державному університеті грузинська молодь вивчає українську мову та літературу, а в Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка – «картвелологію» - грузинську мову та літературу. Спеціальність «українська мова та література» можна також отримати на відділенні української мови та літератури кафедри слов'янських мов Сухумського державного університету.

З 2007 року у Тбілісі працює «Інститут україністики» при Тбіліському державному університеті імені І. Джавахішвілі, який готує спеціалістів по міжнародним магістерським програмам і активно залучає до викладання українознавчих дисциплін провідних українських вчених. У травні 2011 року в університеті пройшли лекції викладачів Києво-Могилянської Академії Олени Богданової, Дмитра Хутка і Володимира Іщенко³⁷. Директор Інституту Отар Баканідзе здійснив двомовне видання творів Лесі Українки і Тараса Шевченка, перекладених ним грузинською мовою.

Окрім того, усі бажаючі можуть вивчати українську мову у Культурно-інформаційному центрі посольства, де щотижневі заняття проходять безкоштовно. Зараз центр нараховує до 30 слухачів. В основному це етнічні українці, які хочуть підтримувати власні знання української чи готуються до вступу в українські ВИШІ. Але є з-поміж них і грузини, які вивчають українську з особистих чи ділових причин.

Про сучасну Україну у Грузії відомостей небагато. Друковані українські ЗМІ у Грузії відсутні, а з каналів у пакеті кабельного телебачення присутні тільки «Інтер+» та «Україна». Проте інтелектуальна еліта Грузії знає та користується українськими онлайн-медіа. Ведучий ток-шоу «У вузькому колі» Міша Тавхелізде регулярно переглядає блоги «Української правди», особливо матеріали свого співвітчизника, українського журналіста Вахтанга Кіпіані. Юрист, партнер юридичної групи «Мгалоблішвілі Кіпіані Дзідзігурі» Віктор Кіпіані, вважає українське англomовне видання «Kyiv Post» джерелом якісної інформації, а коли відвідує Україну, також купує журнали «Експерт» та «Інвестгазета». Часто у ознайомленні з подіями в Україні грузинським експертам стає у пригоді сайт «Inosmi.ru», де передруковуються статті українських інформ- та аналітичних видань, таких як «Дзеркало тижня», «День», «Україна молода». «Усе одно, навіть для тих, хто стежить за подіями в Україні, розібратись в українській політиці нелегко», - засвідчує Александр Ронделі. У свою чергу, грузинські медіа фактично не висвітлюють внутрішніх подій в Україні, розглядаючи українсько-грузинські відносини у ширшому міжнародному контексті³⁸.

У своїх матеріалах про Україну грузинські журналісти найчастіше вживають наступні слова (мал. 1):

1. Саакашвілі
2. МЗС

3. Тбілісі
4. НАТО
5. США
6. Росія
7. ЄС
8. Києві
9. ГУАМ
10. Оборот (зовнішньоторговельний) / засідання

Необхідно зауважити, що з-поміж інших країн регіону лише у Грузії вагому роль відіграє тематика НАТО та євроатлантичної інтеграції («НАТО», «Расмуссен»). Зміна інтеграційного курсу України пожвавила інтерес до цієї проблеми у грузинських медіа. Особливістю саме грузинського медіа-простору є також помітна присутність Сполучених Штатів Америки у матеріалах, що стосуються України («Клінтон», «США»). Грузія є чи не єдиною країною регіону, яка продовжує бачити в США впливового союзника у вирішенні регіональних проблем, хоча в рейтингу присутні й інші глобальні гравці («Росія», «ЄС», «ООН», «Брюссель»). Цікавлять також грузинських журналістів і питання співробітництва в рамках «Східного партнерства» ЄС.

Окрім політичних аспектів, у Грузії, на відміну від інших досліджуваних держав, широко висвітлюється також культурне співробітництво з Україною («фестиваль», «виставка», «молодіжна політика», тощо.) Це свідчить про активний культурний обмін та привабливість співпраці у цій сфері, що посилює «м'яку силу» України в Грузії.

Новини з України також привозять із собою грузини, які часто подорожують до України у ділових справах або до родичів. До речі, щороку Україну відвідує не так багато грузинських громадян (див. таблицю 3⁹). У 2010 році до України в'їхало усього 36 тис. осіб – мізерна цифра у порівнянні, наприклад, з Молдовою, населення якої співвідносно з грузинським, а кількість перетинань молдовсько-українського кордону з боку РМ становить понад 4 млн. щорічно. Дається взнаки як відсутність спільного кордону, так і фактору прикордонної торгівлі, на яку приходиться лєвова частка молдо-української міграції.

Таблиця 3. Статистика громадян Грузії, які в'їхали до України у 2010 році

Кількість громадян Грузії, які в'їхали в Україну в 2010 році	Із них – за метою поїздки						
	службова, ділова, дипломатична	туризм	приватна	навчання	працевлаштування	імміграція (постійне місце проживання)	культурний та спортивний обмін, релігійна, інша
36039	7641	2493	21154	636	146	1824	2145

Українські місця відпочинку – Крим, Карпати – не є популярними серед грузинів, адже у них є свої власні морські та гірськолижні курорти, які за якістю не поступаються, а то й перевершують українські. Проте українські міста – Київ, Одеса, Донецьк – є дуже популярними серед грузинів для короткого відпочинку. Значна їх кількість надає перевагу послугам туристичних агентств – тільки в одному турагентстві, «Kalasi Tour» у Тбілісі, у літній сезон тури до України купують в середньо-

му 50 туристів щотижнево. Популярність українських міст серед грузинських туристів засвідчує розгалуженість авіаперевезень: окрім щоденних перельотів між Києвом і Тбілісі, які здійснюють авіакомпанії «Міжнародні авіалінії України» та «Аеросвіт», компаніями «Донбасаеро» та «Тбілаві-амшені» кожної середи та неділі здійснюються перевезення між Донецьком та Тбілісі. Грузинська авіакомпанія «Аірзена» здійснює щотижневі рейси до Києва та Харкова. Також є чартерні рейси між Тбілісі та Одесою, Львовом і Дніпропетровськом.

Українські турфірми також пропонують відпочинок у Грузії. У 2010 році Грузію відвідало близько 48 тис. українців, проте у цілому міграційні потоки в обох напрямках співвідносні і у порівнянні з іншими державами регіону не є інтенсивними. Причиною цього, з-поміж іншого, є вартість проїзду. Мінімальна вартість зворотного квитка Київ-Тбілісі коливається від 360 до 500 USD, а «лоу-кості» поки що не присутні на українсько-грузинських авіанапрямах.

Більш привабливими українські авіалінії є для транзитних рейсів, які сполучають Грузію із західноєвропейськими столицями. Такі авіарейси здійснюються багатьма компаніями, проте саме українські авіаперевізники часто пропонують найвигіднішу ціну, хоча і поступаються деяким конкурентам у комфорті та тривалості рейсу⁴⁰.

Особливою популярністю в Україні серед грузинів користуються нічні клуби та українська кухня – борщ, котлети по-київськи, а також сало. Щоправда, у Грузії практично немає українських ресторанів – ресторан «Хуторок» у Тбілісі є чи не єдиним закладом, де спеціалізуються на українських стравах. Ілюстрацією дефіциту української кухні у Грузії є той факт, що до приготування 3 тисяч вареників для прийняття з нагоди святкування 20-го Дня незалежності України було залучено усю жіночу частину дипломатичного складу Посольства України в Грузії.

Останнім часом українська «м'яка сила» в Грузії отримала ще один прояв – зокрема, в індустрії моди. Останні покази Ukrainian Fashion Week демонструють одяг не тільки українських, а й грузинських дизайнерів. Серед них – Автанділ Цквітінідзе та молодий дизайнер Анукі Арешидзе, дружина відомого грузинського футболіста Кахи Каладзе. Київські та московські модні покази для них – трамплін на європейські подіуми. Із погіршенням відносин між Грузією та Росією українська та грузинська модні індустрії ще більш зблизилися.

На жаль, у дечому «м'яка сила» України в Грузії зменшується. До таких проявів привабливості України належить футбол. Раніше грузини активно вболівали за київське «Динамо», проте із погіршенням якості клубного футболу як в Україні, так і в Грузії пристрасті грузинських вболівальників вщухли. Утім, національна збірна України залишається предметом їхньої уваги, а футбольний чемпіонат Євро-2012 має великий потенціал до збільшення туристичного потоку із Грузії до України. Грузинам також не може не імпонувати дружба зірок українського та грузинського футболу Андрія Шевченка та Кахи Каладзе, які грали разом у «Динамо Київ» та італійському «Мілані».

¹ Михаил Саакашвили ответил на вопросы читателей Корреспондент.net / «Корреспондент», 30.05.2011. Режим доступу <http://korrespondent.net/world/1222897-mihail-saakashvili-otvetil-na-voprosy-chitatelej-korrespondent-net>

² Валерий Чечелашвили: «Мы вышли из одного политического пространства» / «Дзеркало тижня», 25.05.1996. Режим доступу <http://zn.ua/articles/2661>

³ Григол Катамадзе: «Мы считаем Украину одним из лидеров региона» / «Дзеркало тижня», 19.04.2003. Режим доступу <http://zn.ua/articles/31783>

⁴ М.Саакашвили и В.Ющенко подписали соглашение о сотрудничестве / «Кавказский узел», 13.12.2003. Режим доступу <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/47861>

⁵ Шеварднадзе выступил в защиту «друга Кучмы» / «Взгляд», 04.04.2011. Режим доступу <http://www.vz.ru/news/2011/4/4/480924.html>

⁶ Результат — не головне / «День», 17.11.2004. Режим доступу <http://www.day.kiev.ua/127610>

⁷ Там само.

- ⁸ Каха Бендуқидзе: Для реформ авторитаризм не потрібен / Інститут світової політики, стенограма відеоконференції Київ-Тбілісі, 24.05.2011. Режим доступу <http://iwrp.org.ua/ukr/public/376.html>
- ⁹ Nations in Transit, 2010 / Freedom House, 2010. Режим доступу <http://www.freedomhouse.org/images/File/nit/2010/NIT-2010-Georgia-proof-II.pdf>
- ¹⁰ Map of Freedom in the World / Freedom House, 2011. Режим доступу <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=363&year=2011>
- ¹¹ Freedom of the press, 2010 / Freedom House, 2010. Режим доступу <http://www.freedomhouse.org/uploads/pfs/371.pdf>
- ¹² Press Freedom Index, 2010 / Reporters without borders. Режим доступу <http://en.rsf.org/press-freedom-index-2010,1034.html>
- ¹³ Corruption perceptions index, 2010 / Transparency International. Режим доступу <http://www.transparency.org/content/download/55725/890310>
- ¹⁴ Doing Business. Measuring Business Regulations / International Finance Corporation & The World Bank, 2011. Режим доступу <http://www.doingbusiness.org/~media/FPDKM/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB11-FullReport.pdf>
- ¹⁵ Human Development Index (HDI) - 2010 Rankings / UNDP, 2011. Режим доступу <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/GEO.html>
- ¹⁶ Henley & Partners Visa Restrictions Index Global Ranking 2010 / Henley & Partners, 2011. Режим доступу http://www.henleyglobal.com/fileadmin/pdfs/content/hvri2010_globalRanking.pdf
- ¹⁷ Григол Катамадзе: «Россия больше никогда не позволит себе такого отношения ни к одному государству» / «Главком», 04.08.2011. Режим доступу <http://glavcom.ua/articles/4371.html>
- ¹⁸ Грузинский акцент Януковича / «Дзеркало тижня», 19.06.2010. Режим доступу <http://zn.ua/articles/60481>
- ¹⁹ საქართველოს პარლამენტი / განცხადება უკრაინაში 1932-1933 წლებში შიმშილისა და პოლიტიკური რეპრესიების შედეგად დაღუპულთა ხსოვნის უკვდავყოფის შესახებ / http://www.parliament.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=98&info_id=8364
- ²⁰ Эка Ткешелашвили: То, что попадает в СМИ, это только маленькая часть дел российских спецслужб в Грузии / «Главком», 08.08.2011. Режим доступу <http://glavcom.ua/articles/4391.html>
- ²¹ Отношения Украины и Грузии приняли товарный вид / «Коммерсантъ», 11.06.2010 / Режим доступу <http://www.kommersant.ru/doc/1385237>
- ²² External trade / National Statistics Office of Georgia. Режим доступу http://www.geostat.ge/index.php?action=page&p_id=137&lang=eng
- ²³ Wine, Women and the WTO / “The National Interest”, 15.03.2011. Режим доступу <http://georgia.iwrp.org.ua/ukr/public/119.html>
- ²⁴ Личный фактор / «Власть денег», грудень 2010 р. Режим доступу <http://www.vd.net.ua/rubrics-3/15503>
- ²⁵ Григол Катамадзе: «Россия больше никогда не позволит себе такого отношения ни к одному государству» / «Главком», 04.08.2011. Режим доступу <http://glavcom.ua/articles/4371.html>
- ²⁶ Грузия и Украина создают СП по строительству железнодорожных вагонов / “Georgia Times”, 07.04.2011. Режим доступу <http://www.georgiatimes.info/news/54536.html>
- ²⁷ ქართულ-უკრაინული საქმიანი კლუბი თბილისში\საინფორმაციო ანალიტიკური სააგენტო «საქინფორმი» 26 .03.2011\ http://saqinform.ge/index.php?option=com_content&view=article&id=4495:2011-03-26-10-13-28&catid=100:sazogadoeba&Itemid=489;-
- ²⁸ Віктор Кіпіані: Досвід Грузії доводить: неможливе - можливо / Тематична панель «Україна-Грузія». Режим доступу <http://georgia.iwrp.org.ua/ukr/public/144.html>
- ²⁹ Президент Грузии Михаил Саакашвили: «31 декабря я обязательно прилечу в Украину, чтобы лично поздравить победителя руку» / «Дзеркало тижня», 30.12.3004. Режим доступу <http://zn.ua/articles/42195>
- ³⁰ Інтерв'ю Посла України в Грузії В. Цыбенко / «Комсомольская правда в Грузии», 15 – 21 січня 2010 р. Режим доступу <http://www.mfa.gov.ua/mfa/en/publication/content/48670.htm>
- ³¹ საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი: საქართველოს მოსახლეობის 2002 წლის პირველი ეროვნული საყოველთაო აღწერის შედეგები http://www.geostat.ge/cms/site_images/_files/georgian/census/2002/III-2%20tom.pdf
- ³² Украинцы на Кавказе читают Кобзаря и мечтают, чтобы их дети жили в Украине / «Сегодня», 08.06.2010. Режим доступу <http://www.segodnya.ua/news/14142892.html>
- ³³ სურამის მე-3 საჯარო სკოლაში ლესია უკრაინკას სახელობის მცირე მუზეუმი გაიხსნა <http://kartlinews.wordpress.com/?s=%E1%83%9A%E1%83%94%E1%83%A1%E1%83%98%E1%83%90+%E1%83%A3%E1%83%99%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%99%E1%83%90>
- ³⁴ В Грузии продолжают отмечать 140-летие Леси Украинки / «Уніан», 27.07.2011. Режим доступу <http://www.unian.net/rus/news/news-448009.html>
- ³⁵ საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს საინფორმაციო ბიულეტენი მარტი 2007 http://www.mes.gov.ge/upload/multi/geo/1198646211_marti.pdf
- ³⁶ Міжурядові угоди про взаємне визнання документів про освіту, наукові ступені та вчені звання / Вища атестаційна комісія України. Режим доступу <http://www.vak.org.ua/docs//documents/ugody.pdf>

³⁷ კიევ-მოჰილას აკადემიის დოქტორის, ოლენა ბოგდანოვას საჯარო ლექცია თემაზე: რელიგიური ტრანსფორმაციები უკრაინაში და მათ შესაძლო შედეგები ჩვენს მომავალზე http://www.tsu.edu.ge/ge/departments/pr/press_releases/9290/

³⁸ За даними медіа-моніторингу, здійсненому Інститутом світової політики. До моніторингу увійшли наступні видання:

1. Civil Georgia (www.civil.ge) (30 публікацій)
2. Georgia Today (www.georgiatoday.ge/) (45 публікацій)
3. Newsgeorgia.ru (www.newsgeorgia.ru/) (246 публікацій)
4. Georgia Online (<http://www.apsny.ge/>) (112 публікацій)
5. Liberali (<http://www.liberali.ge/>) (48 публікацій)

³⁹ В'їзд іноземних громадян в Україну за країнами, з яких вони прибули, у 2010 році / Державна служба статистики України, 16.02.2011. Режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua/>

⁴⁰ Expedia Travel: Vacations, Cheap Flights, Airline Tickets and Airfares / Режим доступу www.expedia.com

Автор: Елене Варамішвілі, Грузія

Автор: Важа Сімонішвілі, Грузія

Автор: Нодар Апціаурі, Грузія

«М'яка сила» України в Республіці Молдова

Країни, в якій «м'яка сила» України могла б бути застосована більше, ніж у Республіці Молдова, годі шукати. На території Молдови є усі прояви присутності її найбільшої сусідки: і українські продукти на полицях крамниць, і українська громада – найбільша національна меншина у РМ, і спільні євроінтеграційні прагнення. Експертне опитування, проведене Інститутом світової політики, лише підтверджує: з шести країн, охоплених дослідженням (Білорусі, Грузії, Молдови, Польщі, Росії та Румунії), індекс «м'якої сили» України у Молдові найвищий – 6,3 бали з 10 можливих (таб. 1). Хоча політичний вимір відносин між двома країнами далеко не завжди був безхмарним, Україна викликає у молдован загалом позитивне враження: переважна більшість населення РМ вважає, що найкращі відносини з усіх країн Молдова має з Україною та Румунією.

Таблиця 1. Параметри «м'якої сили» України в РМ

ПАРАМЕТРИ «М'ЯКОЇ СИЛИ»	СЕРЕДНЄ ЗНАЧЕННЯ
Внутрішній і зовнішньополітичний курс України	5,3
Впливовість української громади	4,8
Діяльність посольства України	6,4
Популярність української культури	7,2
Популярність української продукції	7,8
СЕРЕДНІЙ ІНДЕКС	6,3

Після розпаду Радянського Союзу Україна почувалась набагато впевненіше від Молдови. Розгалужена важка промисловість з її унікальною продукцією, вихід до Чорного моря, чорноземи, на які припадала одна чверть сільськогосподарського виробництва усього СРСР, спроможність політичних еліт мирно погасити сепаратистські настрої в Криму, не дозволивши йому перетворитись на друге Придністров'я. Молдові ж фактично відразу був «присвоєний» титул найбіднішої країни Європи, а Румунія та Росія однаково завзято сперечалися за право грати першу скрипку в політичному та суспільному житті РМ. До того ж, конфлікт у Придністров'ї позбавив Кишинів доступу до стратегічно важливої промислової частини аграрної РМ та став значно вразливішим на вплив з боку Росії.

Козирі України у діалозі з Молдовою натомість були очевидні: спільний кордон довжиною 1222 км, транзит українською територією усього молдовського експорту на Схід, велика українська меншина в РМ (найбільша у країні) та молдовська в Україні, відсутність з боку України будь-яких зазіхань на суверенітет і територіальну цілісність Молдови. Що ще потрібно для справжнього партнерства? Деякі українські експерти відразу почали приміряти і тогу регіонального лідерства для України¹. У свою чергу, у РМ, на відміну від, наприклад, Грузії, сприймати Україну як такого наставника ніколи не поспішали.

Низка двосторонніх проблем стала на заваді розвитку справжнього стратегічного партнерства між Києвом та Кишиневом. Так, на ратифікацію Договору про добросусідство, дружбу і співробітництво, підписаного Президентом України Леонідом Кравчуком та Президентом Молдови Мірчею Снегуром, обом країнам знадобилося чотири роки. Все – через нечітке формулювання визнання

непорушності кордонів двох держав. Перші пари лідерів РМ та України, Снегур та Кравчук, Лучинськи та Кучма, належали до старої радянської номенклатури та, на думку молдовського експерта Оазу Нантоя, директора програм Інституту публічної політики, у них бракувало стратегічного бачення відносин між двома державами. Майже двадцять років потому багато двосторонніх питань залишаються невирішеними: завершення демаркації спільного кордону, зокрема на центральній («придністровській») ділянці, у районі буферного вузла Дністровської ГЕС-2 та в районі порту Джурджулешт, визнання права власності на об'єкти, розташовані на території іншої держави.

Проте, Україна для Молдови – не просто сусід та партнер. У 1995 році Україна на запрошення Молдови та Придністров'я стала посередником у переговорному процесі з питань придністровського врегулювання. З 1997 року Україна поруч з Росією є також країною-гарантом врегулювання. У Кишиневі по-різному оцінювали роль України в цьому процесі – починаючи від звинувачень української влади у співробітництві з придністровськими «сепаратистами», закінчуючи схвальними відгуками про рішення України запровадити нові митні правила на кордоні з Придністров'ям. Слабким місцем України у переговорному форматі з придністровського врегулювання завжди було те, що в Кишиневі ніколи не сприймали Київ як повноцінного та самостійного гравця. Побутувала думка, що для того, аби мати згоду України, достатньо домовитись з Москвою або Брюсселем, в яких значно більше важелів впливу на українських партнерів, аніж у маленькій Молдови. Такий імідж, звісно, аж ніяк не сприяє розповсюдженню «м'якої сили» України ні на Правому, ні на Лівому березі Дністра.

Поза придністровським врегулюванням Україні все ж інколи вдавалось впливати на розвиток деяких політичних трендів у самій РМ. Так, перший в Європі Президент-комуніст Володимир Воронін фактично наслідував політику, яку раніше випробував Президент України Леонід Кучма: це і невиконані обіцянки зробити російську мову другою державною, і геополітична «багатовекторність», тобто постійне лавірування між Заходом і Росією, і оголошення курсу на європейську інтеграцію як пріоритетного в зовнішній політиці країни.

ПОМАРАНЧЕВІ ЧАРИ

Захоплення Україною в РМ сягнуло апогею у 2005 році, коли Президентом України внаслідок Помаранчевої революції став Віктор Ющенко. Саме на 2005 рік припадає сім з п'ятнадцяти візитів на рівні глав держав, з них – шість візитів Володимира Вороніна до Києва, один з яких навіть без попереднього повідомлення, та один візит Віктора Ющенка до Кишинева на саміт ГУАМ. До речі, Володимир Воронін був єдиним лідером з усіх країн СНД, який особисто прилетів на інавгурацію Віктора Ющенка. Вочевидь, така підвищена увага молдовського президента до України була обумовлена кількома факторами: з одного боку, у березні 2005 року самого Вороніна очікували вибори, і він прагнув заручитися підтримкою новообраного Президента України, «фаворита» Заходу та переможця демократичної Помаранчевої революції. «М'яка сила» Помаранчевої революції була очевидною і під час парламентських виборів у РМ: на передвиборчих мітингах Володимира Вороніна виступала українська співачка Руслана, яка підтримувала Віктора Ющенка під час Помаранчевої революції, а Християнсько-демократична народна партія «позичила» в команди Ющенка помаранчевий колір². На думку Оазу Нантоя, такі кроки молдовського Президента були спрямовані на те, щоб максимально дистанціювати себе від Росії та асоціюватися з Заходом: після того, як Володимир Воронін в останню хвилину відмовився підписати так званий «Меморандум Козака» (російський план врегулювання придністровського конфлікту), він боявся можливих дій Росії, спрямованих на усунення його від влади. З іншого, Володимир Воронін прагнув знайти в обличчі нового українського керівництва союзника для вирішення придністровського питання. Дійсно, вже у квітні 2005 року Віктор Ющенко на саміті ГУАМ в Кишиневі представив план врегулювання Придністровського конфлікту «До врегулювання через демократизацію», який став відомий як

«План Ющенка» та передбачав реінтеграцію РМ шляхом демократизації Придністров'я. Щоправда, РМ підтримала зусилля українського Президента переважно лише на рівні декларацій³: того ж року молдовський парламент прийняв Закон про особливий статус Придністров'я, у якому більшість пунктів з «Плану Ющенка» не фігурує.

Україна також дала згоду на впровадження моніторингової Місії Європейського Союзу з питань допомоги на кордоні України та Молдови. І нарешті, тільки за президентства Ющенка та при уряді Юрія Єханурова Україна під тиском з боку Європейського Союзу погодилася задовольнити багаторічні прохання РМ встановити новий митний режим для Придністров'я. З березня 2006 року Україна почала пропускати товари з території Придністров'я тільки за умови наявності печаток молдовської митниці на супровідних документах, що спровокувало справжній інформаційний вибух у Тирасполі⁴.

Ренесансний період у відносинах Україна-РМ завершився тоді ж, коли в Європі почало поширюватися розчарування «помаранчевою командою». Символічно, що у той самий час, 2006 року, між Україною та Молдовою припинилося пряме авіасполучення, а на подорож між двома столицями наземним транспортом йшло 15-17 годин при відстані 450 км. Два запланованих візити Віктора Ющенка до Кишинева, у 2006 і 2008 роках, так і не відбулися. Зате український і молдовський президенти у 2008 році двічі зустрілися в рамках міжнародних форумів у Румунії та Росії – на саміті НАТО у Бухаресті та під час зустрічі у Санкт-Петербурзі глав держав країн СНД. За результатами опитування, проведеного Інститутом публічної політики, наприкінці 2008 – у першій половині 2009 рейтинг популярності Віктора Ющенка серед населення РМ скотився до найнижчих показників – близько 23%⁵.

Інші українські політики теж не викликали особливого захоплення в молдовського керівництва. За прем'єрства Януковича у 2004 році, Володимир Воронін звинуватив українську владу у бізнес-змові з придністровськими олігархами. Воронін, до речі, був одним з небагатьох лідерів країн СНД, який не визнав перемогу Віктора Януковича у другому турі президентських виборів у 2004 році⁶.

Юлії Тимошенко вдалось порозумітися з молдовським керівництвом, коли до влади прийшов Альянс за європейську інтеграцію. Розвиток подій за українським сценарієм – «кольорова» революція 2009 року, коли на вулицях Кишинева відбулися масові протести проти результатів парламентських виборів, споріднював молдовського прем'єра Влада Філата та українську «героїню» Помаранчевої революції. Налагодити комунікацію політикам допоміг і Брюссель: Філата та Тимошенко запрошували на спільні заходи, організовані, зокрема, Європейською народною партією Європарламенту.

Можливо, Тимошенко вдалося б стати найпривабливішим та найпопулярнішим українським політиком у Молдові, якби у 2009 році вона не підписала Постанову Кабінету Міністрів №445 «Про внесення змін до Правил в'їзду іноземців та осіб без громадянства в Україну, їх виїзду з України і транзитного проїзду через її територію». Згідно з цією Постановою РМ потрапила до списку країн «міграційного ризику», громадяни яких, перетинаючи український кордон, мали продемонструвати підтвердження наявності коштів у розмірі 12600 гривень (близько \$1600). Якщо 2009 року середня зарплата у РМ становила близько \$220⁷, не дивно, що підписання цього документу українським прем'єром викликало обурення серед молдовських політиків та опініонмейкерів. Дія цієї постанови для громадян РМ призупинена, проте молдовські дипломати та політики наразі домагаються в українських партнерів повного її скасування. У Молдові не можуть збагнути, чому громадяни сусідньої Молдови прирівнені Києвом до, наприклад, громадян Ефіопії.

У молдовських дипломатичних колах Юлію Тимошенко зазвичай згадують у зв'язці з Петром Порошенком – зрушення у чутливих питаннях двосторонніх відносин відбулись саме тоді, коли Петро Порошенко був призначений міністром закордонних справ в уряді Тимошенко.

Взагалі, кожен прихід Петра Порошенка на високі державні пости в Україні супроводжувався похвалюванням на молдовському напрямку української зовнішньої політики. Саме за перебу-

вання Порошенка на посаді секретаря Ради національної безпеки побачив світ український план врегулювання Придністровського конфлікту «До врегулювання через демократизацію». Коли Порошенко у жовтні 2009 року був призначений міністром закордонних справ України, він відразу ж оголосив демаркацію українсько-молдовського кордону одним із своїх пріоритетів⁸. Дійсно, у грудні 2009 року було встановлено перший прикордонний стовпчик на центральній ділянці молдовсько-українського кордону, а в лютому 2010 року голова українського МЗС висловив надію, що молдовська сторона впродовж місяця передасть у власність України ділянку автодороги Одеса-Рені в районі села Паланка⁹. Виконати свою обіцянку міністр не встиг: у березні 2010 року на його місце заступив Костянтин Грищенко. Вже після зміни влади в Україні міністр закордонних справ РМ Юрій Лянке висловив думку, що за попереднього уряду, в якому міністром закордонних справ працював Петро Порошенко, Україна мала значні важелі впливу на придністровське керівництво¹⁰.

Приклад Петра Порошенка є цікавою ілюстрацією «молдовського фактору» в українській політиці. Адже Порошенко провів частину дитинства у Придністров'ї, а також його сім'ї неодноразово приписували бізнес-інтереси в Молдові.

На думку Віталія Андрієвського, керівника інформаційно-аналітичного порталу AVA.MD, у Молдові знають і пам'ятають про молдовське коріння деяких представників української політичної еліти, зокрема экс-прем'єр-міністра України Анатолія Кінаха, колишнього міністра закордонних справ Петра Порошенка та нинішнього віце-прем'єра Сергія Тігіпка. Серед деяких молдовських політиків вони сприймаються як «свої». Їх намагаються не згадувати під час критичних коментарів щодо України, оскільки розраховують на потенційний лобізм молдовських інтересів з їхнього боку, незважаючи на те, що особливих поступок Україна завдяки присутності вихідців з Молдови у своєму державному апараті ніколи не робила.

Особливу увагу молдован привернув до себе Сергій Тігіпка під час успішної для нього президентської кампанії 2009-2010 років. Тоді його популярність у Молдові зростає завдяки спеціально присвяченим українському політику публікаціям. За словами Владіміра Тхоріка, головного редактора газети «Панорама», він став уособленням «молдовської мрії» - людини, яка досягла успіху і пробилася у велику політику за кордоном, «у великій столиці». Професор Кишинівського державного університету, экс-міністр освіти, молоді та спорту українського походження Віктор Цвіркун з гордістю говорить про те, що викладав брату українського віце-прем'єра. Щоправда, з часів передвборчої кампанії увага молдовських медіа до особи Тігіпка вщухла.

«М'ЯКА СИЛА» VS ВАЖКА АРТИЛЕРІЯ

Молдовські експерти відзначають, що з приходом до влади в Україні Партії регіонів відносини між Україною та РМ дещо охололи. Далося взнаки стереотипне сприйняття Віктора Януковича як проросійського політика, розчарування у євроінтеграційному поступі України. Ослабили неформальні канали комунікації: підхід правлячої партії в Україні до двостороннього спілкування став більш бюрократизованим. Впродовж останнього року експерти не втомлюються підкреслювати схожість у політичних процесах Молдови та постпомаранчевої України, яка втілюється у політичній нестабільності у РМ (за два роки в країні тричі відбулися парламентські вибори, один референдум, чотири спроби обрати Президента та одні місцеві вибори) та конкуренцією між прем'єром Владом Філатом та в.о. Президента Маріаном Лупу, а точніше, головним спонсором його партії, підприємцем та першим заступником голови Парламенту РМ Владом Плахотнюком.

Вслід за Україною Молдова розпочала переговори з ЄС щодо Угоди про асоціацію. Проте наставницею для Молдови Україна не стала: зараз Кишиневу навпаки радять уникнути українських помилок¹¹ і попередити прихід до влади проросійського і сумнівно демократичного лідера. Яблу-

ком розбрату, як не дивно, виступив і Європейський Союз. В українських дипломатичних колах із здивованістю спостерігали, як нестабільність політичної ситуації не тільки не роздратовала європейців, як це було у випадку з Україною, а підштовхнула їх до схвальних оцінок молдовської політики – мовляв, такі процеси є проявом демократії. Масла у вогонь підливав і Президент Румунії Траян Бесеску, який неодноразово заявляв, що наступна хвиля розширення ЄС відбудеться з РМ, але без України¹². Взаємну недовіру підкріплювали чутки, що там, де знаходиться Місія Європейського Союзу з питань допомоги на кордоні України та Молдови (по кордону Одеської, Вінницької та Чернівецької областей), може пройти новий кордон ЄС.

Тільки впродовж останніх місяців в українсько-молдовських відносинах відбулося перезавантаження, про яке оголосили в.о. Президента РМ Маріан Лупу та Президент України Віктор Янукович під час спільної прес-конференції 9 липня 2011 року¹³. У цей день Маріан Лупу прилетів до України з нагоди святкування дня народження українського Президента. Експерти пов'язують запрошення молдовського гостя із розв'язанням однієї з гострих двосторонніх проблем - передачею молдовською стороною акту на земельну ділянку під трасою Одеса-Рені 30 червня 2011 року, на яку Україна чекала десять років.

Чи є це результатом «м'якої сили» України, можна судити з заяви Президента України Віктора Януковича на нараді послів 14 грудня 2010 року. Тоді Віктор Янукович наголосив, що розв'язати відкриті питання з РМ треба, не поступаючись власними національними інтересами. «[Молдова має] відчутти: час розм'яклої України минув. Це – велика, сильна і перспективна держава, з якою вигідно і корисно дружити¹⁴». Молдовські дипломати підтверджують: «Із приходом нової влади змінився не підхід, а методи». Стратегічна вимога українського Президента була підкріплена залізним ультиматумом з боку українського уряду у травні 2011 року. «Будь-які затягування та аргументи Кишинева сьогодні українською стороною не приймаються», - заявив міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко¹⁵. У Кишиневі, схоже, зрозуміли, що не вирішення цього питання створює де-факто безвихідну ситуацію як у політичному, так і в економічному діалозі двох країн. За неофіційною інформацією, українська сторона також дала зрозуміти, що поки не буде вирішене питання з Паланкою, не буде сприяння і вирішенню проблем молдовського бізнесу в Україні, зокрема відомої молдовської компанії, яка торгує килимами. За збігом обставин, проблеми цієї компанії вирішилися відразу після передачі акту на землю¹⁶. Українська сторона також підкреслює свою збільшену активність на придністровському напрямку: після передачі акту на землю посол України у РМ Сергій Пирожков, виступаючи на молдовському ТВ, повідомив, що Україна сприяла черговій зустрічі прем'єр-міністра Молдови Влада Філата та лідера Придністров'я Ігоря Смірнова під час футбольного матчу на Лівому березі.

6-7 липня 2011 року, після передачі Україні акту на землю в районі села Паланка, відбувся візит Костянтина Грищенка до Кишинева, під час якого Молдова та Україна нарешті підписали спільну заяву по співпраці у сфері європейської інтеграції¹⁷. Виявилось, що вигідно і корисно дружити не тільки з Україною, а й з Молдовою: українські експерти відзначають, що такий крок з боку української влади може бути мотивований бажанням прискорити власний євроінтеграційний процес за рахунок координації дій з країною, яка в ЄС сприймається як більш перспективна¹⁸. Як молдовські, так і українські експерти поділяють думку, що така співпраця між двома країнами нарешті виявиться довготривалою та плідною.

На політичному рівні Україна має два джерела «м'якої сили» в РМ: це демократія та прогрес у європейській інтеграції. Під час відеоконференції в Інституті світової політики професор Гарвардського університету Джозеф Най зазначив, що саме у демократії полягає «м'яка сила» України в регіоні¹⁹, а молдовські експерти зауважили, що недемократичні тенденції в Україні у РМ не лише непоміченими. У свою чергу, європейські прагнення є тим, чим Україна захопила Молдову і чим потім викликала розчарування. «Ми думали, що Тимошенко та Ющенко вестимуть Україну в Європу, а курс України допоможе і нам», - розмірковує Віктор Кіріле, виконавчий директор Асоціації зовнішньої політики.

Цікаво, що як нинішній, так і попередній лідери України значно поступаються російському Президенту та прем'єру популярністю серед молдовського населення (таб. 2²⁰). За результатами вже

згадуваного опитування, у травні 2010 року популярність Віктора Януковича (37,6%) майже дорівнювала аналогічному показнику у рейтингу 2007 року Віктора Ющенка (37,5%), і для обох це найвищий показник за весь час проведення дослідження (2007-2010 роках). При цьому Владімір Путін та Дмитрій Медведєв були беззаперечними фаворитами молдовської громадської думки протягом усього періоду – їхні рейтинги коливалися від 65,8% до 77,9%. Молдовські експерти пояснюють це популярністю Владіміра Путіна як сильного лідера, який може навести лад у країні, – для громадян Молдови важливо знати, чого чекати від завтрашнього дня. Подейкують навіть, що Владімір Путін є політичною моделлю одного з лідерів молдовської коаліції. Експерти відзначають, що привабливий імідж для російських лідерів створює російське ТВ у Молдові, яке за аудиторією випереджає власне молдовське. Дмитрій Медведєв та Владімір Путін, які на певних популярних у Молдові каналах (наприклад, ОРТ, НТВ, РТР) зображуються однаково позитивно, для пересічних молдован виглядають вправним тандемом, який злагоджено керує країною. На думку Владіміра Тхоріка саме Путін, який ще за часів свого президентства став у РМ популярнішим за усіх молдовських політиків, і зараз сприймається у Молдові як глава РФ. Спостерігається своєрідний парадокс: антидемократична Росія популярна в РМ, в той час як антидемократична Україна – ні.

Завершивши переговори про Угоду про асоціацію та Зону вільної торгівлі з ЄС Україна імовірно знову поверне собі титул лідера Східного партнерства. А от що стосується демократії, українському уряду терміново потрібно завоювати довіру як західних, так і молдовських політиків – серед іншого, відомо, що для Молдови важлива думка Брюсселя та Вашингтона. Україна зацікавлена, щоб у Молдові нею захоплювалися, а не лякали.

Таблиця 2. Рейтинг популярності політиків у РМ

	2007	2008	2009	2010
Барак Обама			42,2 %	43,3 %
Владімір Путін	65,8 %	77,4 %	76,8 %	69,7%
Траян Бесеску	45,0 %	41,7 %	36,3 %	44,7 %
Віктор Ющенко	37,5 %	28,2 %	27,1 %	
Владімір Воронін	45,9 %	47,6 %	49 %	
Віктор Янукович				37,6 %
Дмитрій Медведєв		61,5 %	72,8%	67,4 %
Ангела Меркель		30,5 %	31,8 %	35,4 %

СОЛОДКА «М'ЯКА СИЛА»

У торговельно-економічній сфері Україна є потужним партнером для РМ – Україна займає друге місце за обсягом імпорту в Молдову (у посольстві України в РМ підкреслюють, що Росія перевершує Україну тільки за рахунок монопольних поставок газу) та третє місце після РФ та Румунії за обсягом товарообігу серед країн, які здійснюють зовнішньоторговельну діяльність²¹. Через Україну проходить увесь молдовський експорт на Схід, а з 2003 року між Україною та РМ діє зона вільної торгівлі. Рівень торговельно-економічного співробітництва між двома країнами зараз – далеко не межа в історії двосторонніх відносин. Найвищий показник експорту з РМ до України прийшовся на 2006-2007 роки (понад 12% у порівнянні з 6, 71% у 2010 році)²². Це пов'язано з тим, що у 2006 році Україна відкрила свої ринки для поставок молдовської алкогольної продукції після того, як Росія ввела заборону на імпорт молдовських вин. Найбільший рівень імпорту з України – одна п'ята від усього імпорту РМ – спостерігався у 2003-2005 роках²³, коли Україна була практично єдиним поста-

чальником електроенергії до Молдови. Обсяг інвестицій з обох країн незначний, проте РМ інвестує в 1,8 разів більше в українську економіку, ніж Україна в молдовську²⁴. При цьому РМ випереджає Україну за легкістю ведення бізнесу (таб. 3).

Таблиця 3. Україна та РМ у рейтингах

НАЗВА РЕЙТИНГУ	УКРАЇНА	РЕСПУБЛІКА МОЛДОВА
Nations in transit ²⁵ , 2010 (1- кращий, 7 – гірший результат)	4,39	5,14
Freedom in the world, 2011 ²⁶ (1- кращий, 7 – гірший результат)	Частково вільна	Частково вільна
Політичні права	3	3
Громадянські свободи	3	3
Freedom of the press, 2010 ²⁷	Частково вільна, 108 місце із 196	Не вільна, 144 місце із 196
Reporters without borders, 2010 (місце у списку зі 178 країн) ²⁸	131	75
Transparency International Corruption Perception Index, 2010 (місце у списку зі 178 країн / 10 - кращий, 1 - гірший результат) ²⁹	134 (2.4)	105 (2.9)
Doing Business, 2010 (місце у списку зі 183 країн) ³⁰	145	90
UN Human Development Index, 2010 ³¹ (місце у списку зі 178 країн / 1 - кращий, 0 - гірший результат)	69 (0, 710)	99 (0,623)
Henley visa restrictions index, 2010 ³² (166 - кращий, 26 - гірший результат)	64	57

Українська сторона також робить кроки до розвитку бізнес-контактів – Український союз промисловців та підприємців на чолі з Анатолієм Кінахом намагається сприяти розвитку економічного потенціалу відносин як з Правим, так і з Лівим берегом Дністра, підписавши відповідні домовленості з Національною асоціацією товаровиробників Молдови та Союзом промисловців, аграріїв та підприємців Придністров'я³⁵.

Українських бізнесменів приваблює молдовський ринок. Прибутковими для них є, наприклад, поставки електроенергії. З 2009 року вони були тимчасово перервані, оскільки молдовська сторона надала перевагу електроенергії з молдовської ГРЕС, яка розташована у Придністров'ї та належить російській компанії «ІНТЕР РАО ЕЕС»³⁴. Проте у 2011 році поставки з України відновилися. Партнером Молдови виступила українська компанія «Power Trade», яка належить українському олігарху Рінату Ахметову³⁵. Інша компанія Ріната Ахметова, «System Capital Management», контролює найбільший гірничо-металургійний холдинг в Україні «Метінвест», який нещодавно уклав з Молдовським металургійним заводом угоду про поставки лому та реалізацію його продукції³⁶.

До товарів, більш впізнаваних серед пересічних молдован, належать кондвироби марок «Roshen», «АВК», «Світоч», «Kraftfoods», горілчані вибори «Хортиця» та «Nemiroff», пиво компаній «Оболонь» та «Славутич», соки «Садочок» та «Сандора», сири «Шостка» та «Комо», олія «Чумацький шлях» - список, звісно, не є вичерпним. Зараз у Молдові представлено 11 продуктів компанії «Славутич»: «Славутич», «Балтика», «Львовское», «Квас Тарас», «Carlsberg», «Kronenbourg 1664», «Corona Extra», тощо. Carlsberg Group, до якої входить українська компанія «Славутич» наразі займає 11% пивного ринку Молдову, і до 2013 року планує збільшити цю частку до 25%³⁷.

Успіх українського пива на молдовському ринку засвідчує той факт, що одна з найбільших мереж ресторанів «Andy's Pizza» та тематичних закладів «La Plăcinte», представлена як на Лівому, так на Правому березі Дністра, обрала Carlsberg Group ексклюзивним партнером, пропонуючи своїм клієнтам пивну продукцію тільки цієї компанії. У РМ також відкрито п'ять франчайзингових піцерій «Челентано» за українським зразком³⁸. Керівники молдовської мережі не приховують українського походження ресторанів, а багато клієнтів закладу підкреслюють, що «Челентано» є серйозним конкурентом для мережі «Andy's Pizza». А от заклади, які спеціалізуються на українській кухні, назвати було складно навіть для представників ресторанного бізнесу. Виключенням є ресторан «Куманек» на Лівому березі, чи не найпопулярніший заклад у Придністров'ї. Також у Молдові представлена мережа українських супермаркетів «Фуршет» - зараз у РМ працює дев'ять магазинів³⁹.

Дещо інакша ситуація із українськими товарами у Придністров'ї. За словами першого заступника голови партії «Обновление» Анатолія Діруна, українська продукція займає практично весь простір на ринку Лівого берега. Дистриб'ютором українських товарів є одна з найбільших придністровських компаній «Шериф» - спонсор партії «Обновление». Продукція з України знаходиться у вигідних конкурентних умовах ще й тому, що через конфлікт з Молдовою регіон запровадив 100% мито на молдовські товари

Заради вдалих покупок мешканці Молдови навіть їздять за кордон – а саме в Одеську область, де працює популярний серед молдовського населення ринок «7-ий кілометр». Молдованка Діана Лунгу, дослідниця Центру європейської журналістики у місті Маастрихт (Нідерланди), пояснює, що популярність цього ринку у РМ поширилася ще тоді, коли в самій Молдові відчувався дефіцит подібних торговельних місць та вибору, а ціни на «7-ому кілометрі» приваблюють мешканців РМ і зараз.

Очевидно, що попри інтенсивність торговельно-економічних відносин, сторонам все ще бракує довіри. Так, Україна та РМ протягом усієї історії двосторонніх відносин сперечаються з приводу взаємного імпорту цукру та спирту, намагаючись захистити інтереси власних виробників. До останніх інцидентів належать скарги, які Київ та Кишинів подали один на одного на початку 2011 року до Світової організації торгівлі (СОТ). У середині лютого 2011 року Україна звернулася до Світової організації торгівлі з приводу імпортного збору, який збирає керівництво РМ за забруднення навколишнього середовища певними типами упаковки товару⁴⁰. Цей збір здорожує українське пиво та соки для молдовського споживача. Україна звернулася до СОТ незважаючи на те, що напередодні сторони домовилися вирішити це питання на міждержавному рівні. У свою чергу, на початку березня 2011 року РМ поскаржилася до СОТ щодо дискримінаційних умов продажу молдовських коньяків на українському ринку, хоча українська сторона називає такі скарги безпідставними⁴¹. На момент підготовки цієї записки вирішення взаємних претензій між РМ та Україною в рамках СОТ тривало. На думку молдовського економіста, директора Центру стратегічних досліджень та реформ Галини Шеларі, випадок звернення обох країн до СОТ – це спроба вирішити старі суперечки за допомогою нових інструментів.

Серед пересічних молдаван, пояснює Лунгу, існує стереотип проте, що в Україні ціни співвідносять з молдовськими, а рівень життя та соціального захисту кращі, ніж в РМ. Таке бачення небезпідставне – станом на квітень 2011 року середня зарплата в Україні склала 317 USD⁴², в той час як у Молдові – 270 USD⁴³. Проте Україна поступається Росії за рівнем привабливості для працевлаштування – згідно з офіційною статистикою РМ у другому півріччі 2008 року серед усіх трудових мігрантів Молдови частка тих, що працює в Росії, складає 61,8%, на країни ЄС приходилося 28,8%, щодо України окремих даних не наводиться⁴⁴. Згідно ж українського Держкомстату минулого року до нашої країни з метою працевлаштування прибуло всього 228 громадян РМ (таб. 4). Щоправда, нелегально в Україну працює більше представників як Правого, так і Лівого берегу РМ, а за даними українського МЗС, РМ посідає перше місце у списку країн-постачальників нелегальних мігрантів в Україну.

УКРАЇНСЬКА ГРОМАДА: АГЕНТ ЧИ ОБ'ЄКТ ВПЛИВУ?

Українська громада є найбільшою з-поміж інших національних меншин в РМ. Але для України це одночасно і перевага, і виклик. Фактично, у РМ дві українські громади: правобережна і лівобережна, які де факто живуть у різних державах, хоча одна з них і не є визнаною, і їхня діяльність не завжди працює на користь «м'якої сили» України.

За даними останнього перепису населення у 2004 році у правобережній Молдові проживало 282,4 тис. українців (втім, на сьогоднішній день ця цифра є меншою)⁴⁵. Таким чином, етнічні українці там складають близько 8% населення, з них близько однієї десятої мають українські паспорти.

У Придністровському регіоні на сьогодні проживає близько 90 тис. автохтонних українців, які мають українські паспорти. Завдяки своєму громадянству, а також через вагу України у розв'язанні придністровського конфлікту українці Придністров'я мають більше важелів впливу на політичні рішення як у невизнаній республіці, так і в Україні, ніж українці Правобережжя. Питання тільки в тому, чи може українська держава скористатися цими важелями. Часто вона користувалася ними як прикриттям у вирішенні суперечок з Кишиневом, аніж задля поширення власного впливу в країні. Наприклад, до певного часу неможливість ввести економічні санкції щодо Придністров'я українська влада пояснювала у тому числі великою кількістю етнічних українців, що проживають на території невизнаної республіки⁴⁶.

Неоднозначною є і ситуація, у якій опинилося українське посольство в РМ. З одного боку, саме у Придністров'ї українці найбільше потребують підтримки держави. З іншого, Україна не може відкрити консульство на Лівому березі через незгоду Кишинева, оскільки лідери Придністров'я використали б це як визнання Україною їхньої незалежності. Таким чином, українцям Придністров'я, які хочуть, наприклад, взяти участь у виборах, доводиться їздити на Правий берег та вистоювати у чергах: на останніх президентських виборах у РМ працювали тільки дві виборчі дільниці у Кишиневі і у Бельцях⁴⁷.

Репутація нинішнього посла України в РМ Сергія Пирожкова загалом позитивна. Він увійшов до рейтингу ТОП-10 найактивніших українських дипломатів за кордоном згідно експертного опитування, проведеного Інститутом світової політики 2010 року⁴⁸.

Незважаючи на це, лідери українських громад Придністров'я вважають діяльність посла на Лівому березі втручанням у їхні справи та неодноразово провокували конфліктні ситуації з посольством. Те, за що вболіває українська громада на Лівому березі Дністра, не завжди працює на користь «м'якої сили» України. Вона значною мірою дискредитована, у т.ч. серед населення, як через свій розкол (головою громадської організації «Укрпросвіта» є Володимир Боднар, а іншу ГО, Союз українців Придністров'я ім. О. Бута, очолює Леонід Ткачук), а також через корупційні схеми, в яких зав'язли окремі керівники громади. З іншого боку, приналежність Боднара, який є членом «парламенту» невизнаної ПМР, до придністровських офіційних структур дає йому можливість говорити про українські інтереси з придністровським керівництвом.

Загальна невдоволеність пасивністю українською держави у регіоні з боку українців Придністров'я помножується на російську присутність на Лівому березі Дністра. Так, освіта у Придністров'ї, як шкільна, так і вища, надається за російськими стандартами⁴⁹. Група стратегічних та безпекових студій у своєму дослідженні українців Придністров'я наводить і такий тривожний приклад: Рибницька українська середня школа №1, де викладання відбувається українською мовою, користується популярністю серед населення: там навчаються діти не тільки українців, а й етнічних росіян та молдован. Проте школа, де використовуються новітні педагогічні методи та забезпечується виховання національної самосвідомості українців Лівобережжя, де факто ретранслює сепаратистські позиції придністровського керівництва⁵⁰.

Орієнтовані проросійськи, понад 90% українців Придністров'я на президентських виборах у 2004 та 2010 роках проголосували за Віктора Януковича – щоправда, з близько 90 тисяч українців участь у виборах взяло до 1500 осіб⁵¹.

Українці Правобережжя є скоріше пасивними носіями української культури у РМ, ніж активними гравцями у політичному процесі. Як повідомляють українські дипломати, вплив українців на молдовську політику дедалі зменшується: до 2005 року 17 молдовських депутатів (майже одна п'ята молдовського парламенту) мали українське походження. Зараз же у парламенті знайдеться щонайбільше три особи, які визнають своє українське коріння. Це можна пояснити як зменшенням ролі українців у політиці, так і їх політичними уподобаннями: традиційно українське населення РМ підтримувало комуністичну партію, яка виступає за двомовність та займає антирумунську позицію. Представник Партії комуністів Василь Панчук, також етнічний українець, після останніх місцевих виборів вже втретє став мером міста Бельці, другим за розміром населеного пункту після Кишинєва⁵². Проте є і виключення – відомий представник української громади Правобережжя Олександр Коркоценко, директор видавництва «Elan-Poligraf», вступив до правлячої Ліберально-демократичної партії РМ.

Серед правобережної громади є впливові та відомі особистості. Однією з них є Ігор Крапивко, який очолює найбільшу металургійну компанію на Правому березі «Орвенто-Метал», президент Республіканського клубу ділових людей РМ «Тімпул», у минулому – голова економічної ради при прем'єр-міністрі РМ. Його співвітчизник Василь Синенко – директор Белцького харчового комбінату. Виконавчий директор Республіканського клубу ділових людей, професор Кишинівського державного університету, экс-міністр просвіти, молоді та спорту українського походження Віктор Цвіркун захоплено розповідає про широкі мережі контактів з українським бізнесом – Запорізьким металургійним заводом, Криворіжсталлю, тощо. Він підкреслює, що на посаді міністра просвіти РМ особисто сприяв випуску підручників українською мовою.

На думку румуномовних молдован, українці Правобережжя не займають особливу нішу у молдовському суспільстві. По-перше, 50% з них, особливо міське населення, говорять російською мовою і не підкреслюють своє українське походження. Заходи, які організовує посольство або громадські організації, проходять для вузького кола самих українців і не завжди потрапляють до молдовських медіа. Тому діяльність української громади, на відміну від російської (зокрема, завдяки часто провокативній активності російського посольства), мало помітна у суспільних колах. Молдовський дослідник, експерт Європейського ради зовнішніх відносин Ніку Попеску спостерігає, що в самої української громади відсутнє відчуття найбільшої національної меншини в РМ і вона не позиціонує себе як таку: «У румунській мові є прізвища, які походять від назв сусідніх з Молдовою та Румунією держав: Сирбу, Булгару, Унгуряну, Ляху, Турку, Русу, навіть Армяну. А от Українця немає. Схоже, це свідчить про те, що молдовани не відрізняють українців з-поміж представників російськомовного простору».

Контакти між українськими громадами Правого та Лівого берегу не тісні. Саме у цьому полягає одне з завдань посольства України в РМ: сприяти згуртованості української громади в РМ за допомогою спільних заходів, святкувань, тощо. На думку експертів, саме це могло б стати одним з чинників реінтеграції молдовської держави.

Для реалізації такого завдання Україні доведеться докласти значних зусиль, адже за вплив в РМ активно борються Румунія та Російська Федерація. Наприклад, МЗС України у 2008-2009 роках у рамках реалізації бюджетної програми МЗС України «Заходи щодо підтримки зв'язків з українцями, які проживають за межами України» виділило близько 200 тис. доларів США на спільні проекти з українськими громадськими організаціями в Молдові⁵³. При цьому на 2009-2010 роки Російська Федерація за неофіційними даними виділила на аналогічні проекти підтримки росіян в РМ у п'ять разів більше коштів. Фінансування з українського боку практично припинилося у зв'язку з фінансовою кризою та не відновлено дотепер.

Потужною є і конкуренція за вплив на молдовську освітню сферу. Україна щорічно виділяє близько ста стипендій для навчання в українських вищих навчальних закладах для молдовських громадян. Щоправда, за наявною у 2007 році статистикою вони жодного року не були вичерпані⁵⁴. У свою чергу, Румунія виділяє на РМ 3 тис. бюджетних місць у ВНЗ, а Росія підійшла до цього питання стратегічно, виділивши 15 стипендій на навчання у Дипломатичній академії РФ. До того ж, РФ визнає дипломи придністровських ВНЗ.

Популярність української освіти трохи вища у Придністров'ї. Там діє 6 учбових закладів, де викладання здійснюється українською мовою (за російською програмою!), ще у 76 школах українську мову вивчають як предмет⁵⁵. Для порівняння, на Правому березі діють 52 середні навчальні заклади, де викладається українська мова та історія, у всіх них викладання здійснюється російською мовою, а шкіл, де викладання здійснюється повністю українською, немає зовсім. За окремою квотою на Придністров'я Україна виділяє 100 стипендій (Росія - 130). Окрім того, у Придністров'ї два філіали українських ВНЗ: Міжрегіональної академії управління персоналом (МАУП) та Одеської національної юридичної академії. Порівняти це з кількістю російських філіалів не можна: у регіоні функціонують Тираспольські філіали Московського інституту підприємництва і права та Московської академії економіки і права, Рибницький філіал Санкт-Петербурзького Північно-західного заочного політехнічного інституту, не враховуючи численних центрів російських академій на базі Придністровського державного університету імені Тараса Шевченка. Інтернет-видання Тираспольської школи політичних досліджень «Придністровье XXI» з гордістю зазначає: «Незважаючи на повну адміністративну автономію, система освіти Придністров'я змістовно та організаційно належить до науково-освітньої сфери Росії»⁵⁶.

Таким чином, через пасивну політику підтримки закордонного українства з боку української держави українська громада на Правому березі Дністра не є активним промоутером «м'якої сили» України, оскільки молдовське суспільство не завжди усвідомлює їхню національну приналежність, а українці Придністров'я дедалі більше стають агентами впливу Росії.

УКРАЇНА ОЧИМА МОЛДОВАНИНА

Ставлення пересічних молдован до України позитивне. Представники молдовських інтелектуальних еліт - експерти, політики та журналісти, - які взяли участь у експертному опитуванні Інституту світової політики «Топ-30 асоціацій з Україною»⁵⁷, повідомили, що для них Україна асоціюється зі спільною історією, національною кухнею та великою територією. Експерти пригадують, що для багатьох з них у минулому Україна була основним місцем відпочинку, зокрема, через доступність як у територіальному, так і у ціновому плані.

ТОП-5 асоціацій з Україною:

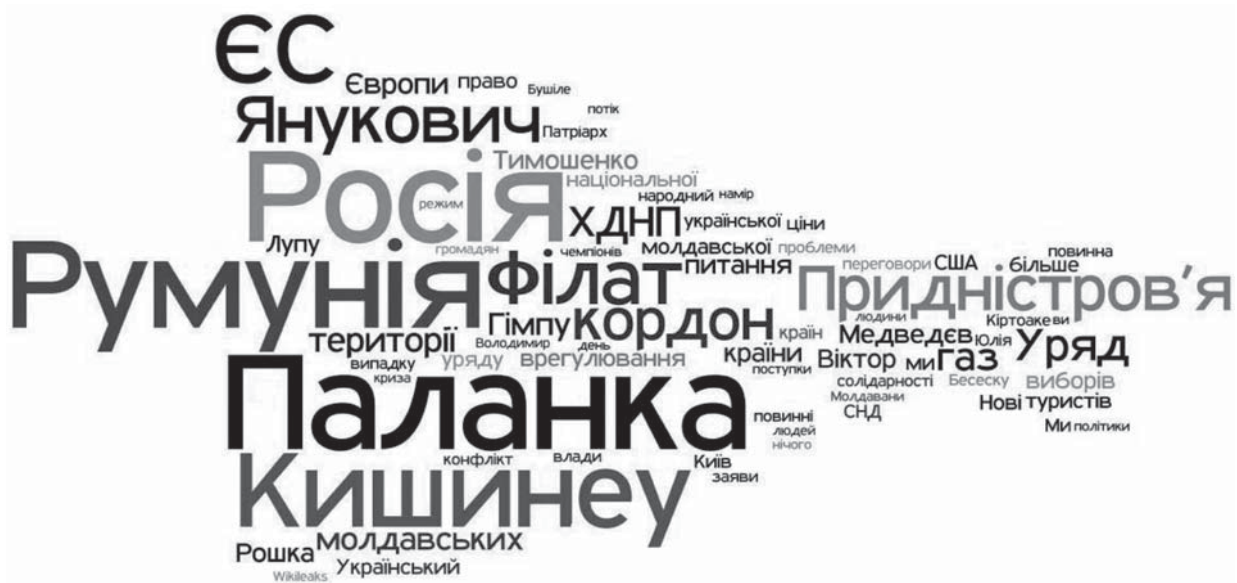
1. Спільна історія
2. Національна кухня
3. Велика держава
4. Київ
5. Буфер-рятівник між Сходом та Заходом

Згідно з останнім опитуванням, проведеним молдовським Інститутом публічної політики, 68,4% населення РМ вважають, що відносини між двома країнами добрі або дуже добрі (з Росією - 62,5%)⁵⁸. Але от парадокс: тільки 1,6% населення РМ сприймає Україну як стратегічного партнера. Відрив від інших країн у списку опитування суттєвий - Росію стратегічним партнером вважає 50,1% громадян РМ, ЄС отримав 27,3%, Румунія - 9,1%. Гірший показник від України має тільки США - 0,2%. Молдовани пояснюють це так: вони не забувають про свою тотальну газову залежність від РФ. Свою роль відіграє і російська мова у РМ, і образ Москви

як колишнього політичного центру. З Україною, яка не зробила глибоких внутрішніх перетворень на шляху європейської інтеграції та навіть демонструє антидемократичні тенденції, навпаки, пов'язане розчарування, хоча деякі експерти називають Україну буфером-рятівником, який не дозволяє Росії занадто поширити свій вплив на її територію.

Зі шкільних програм молдовани пам'ятають тісні молдовсько-українські зв'язки XVI-XVII ст., участь українців у визвольній війні проти Османської імперії – як відомо, дочка молдовського господаря Василя Лупула Розанда була дружиною сина Богдана Хмельницького Тимоша. Про сучасну Україну молдовани здебільшого дізнаються зі ЗМІ, які не завжди додають Україні привабливості в РМ. Частина цих ЗМІ є російськомовними та користуються інформацією з російських бюро (наприклад, «Коммерсант Молдова» є виданням російського видавничого дому «КоммерсантЪ»). Окрім того, у РМ не транслюються українські телеканали (окрім супутникових та кабельних пакетів)⁵⁹, в той час як 15 молдовських телеканалів російськомовні або ретранслюються з Росії. Наприклад, популярний канал «Прайм» (Prime), який контролюється Владом Плахотнюком, транслює у РМ програми Першого каналу російського телебачення⁶⁰. Таким чином, доля російського бачення подій в Україні у молдовських медіа істотна.

Інститут світової політики, проаналізувавши заголовки п'яти молдовських видань, як румуно-, так і російськомовних, дійшов висновку, що у молдовських ЗМІ переважають публікації з досить критичними оцінками політики України щодо Молдови⁶¹. Список найбільш уживаних слів щодо України у молдовських медіа наступні (мал. 1):

1. Паланка
2. Росія
3. Румунія
4. ЄС
5. Кишинєу
6. Янукович
7. Придністров'я
8. Філат
9. Кордон
10. Уряд

У молдовських ЗМІ активно використовується тема територіальних суперечок з Україною, а саме проблема передання Україні землі під трасою Одеса-Рені поблизу села Паланка. Така висока частота згадувань теми Паланки, імовірно, пояснюється і тим, що у медіа-моніторинг була включена газета "Flux", до якої віце-голова Християнсько-демократичної народної партії Влад Кубряков написав понад 500 критичних статей на згадану проблематику. Проте тема Паланки залишає небайдужою і інші видання. Загалом, необхідно відзначити високу частку згадувань в молдавських ЗМІ таких термінів як «кордон», «території», «конфлікт». Такі асоціації генерують враження напруженості у відносинах Україна – Молдова, особливо у територіальних питаннях.

Майже однаково часто в контексті України згадувалися Росія та Румунія. З Росією ситуація більш зрозуміла: молдовські медіа вбачають за певними кроками української влади «тінь» Москви, а саме у вирішенні придністровського конфлікту, газових питаннях, тощо. При цьому мало хто у Молдові пам'ятає, як Київ двічі за останні 5 років – у 2006 та 2009 - надавав Молдові суттєву підтримку у вигляді газу з власних запасів.

Варто зауважити присутність у рейтингу найуживаніших слів великої кількості прізвищ молдовських політиків. Враховуючи внутрішньополітичну ситуацію в Молдові, позиція по відношенню до України часто згадувалася у інтерв'ю та коментарях політичних лідерів («Гімпу», «Рошка», «Філат», «Лупу», «ХНДП»).

Українські онлайн-медіа не надто популярні в РМ – їх регулярно відвідує не більше 2% усіх користувачів. Проте серед молдовського експертного та дипломатичного середовища українські газети «День» та «Дзеркало тижня» користуються великою популярністю і повагою – молдовські дипломати відзначали, що хотіли б мати молдовську газету, яка за якістю аналітики могла б зрівнятися з «Дзеркалом».

Окрім медіа, відомостей про Україну у Молдові мало. Опитані експерти та журналісти не змогли пригадати популярного української сучасної літератури або фільму. Проте молдовани із задоволенням співають українські народні пісні та романси. Є у Молдові і прихильники сучасної української музики – «Океану Ельзи», переможниці Євробачення Руслани. У 2009 році у Молдові успішно пройшов фестиваль українського кіно. Серед мешканців РМ також популярна одеська «Гуморина».

Як вже згадувалося вище, незважаючи на популярність української кухні, у РМ мало закладів, які на ній спеціалізуються. Щоправда, «борщ по-українськи» можна скуштувати майже у кожному молдовському ресторані.

України трохи «більше» у Придністров'ї. Все ж таки це єдиний регіон у світі, де українська мова є офіційною поряд з російською та молдовською. Тут краще знають і українську сучасну поп-культуру (наприклад, у маршрутних таксі можна почути хіти Верки Сердючки), і новини з України: у Придністров'ї транслюють 6 українських телеканалів. У Тирасполі також працює «Український дім», який належить українській державі. Таким чином, на території Придністров'я є приміщення для надання консульських послуг та проведення культурних заходів для української громади. Придністровський «державний» університет названий на честь українського «Кобзаря» Тараса Шевченка. Однак школярі, які вивчають Тараса Шевченка у курсі зарубіжної або російської літератури, не завжди розуміють, що Шевченко – український, а не російський письменник.

Напевно, найбільшим джерелом знань про Україну у РМ виступає міграція. Громадяни РМ є частими гостями в Україні: за даними Державної служби статистики кількість перетинань молдовсько-українського кордону з боку РМ становить понад 4 млн. щорічно (таб. 4)⁶² – значна кількість, враховуючи, що усе населення Молдови становить 3,6 млн. громадян.

Таблиця 4. Статистика громадян РМ, які в'їхали в Україну у 2010 році

Кількість громадян Республіки Молдова, які в'їхали в Україну в 2010 році	Із них – за метою поїздки						
	службова, ділова, дипломатична	туризм	приватна	навчання	працевлаштування	імміграція (постійне місце проживання)	культурний та спортивний обмін, релігійна, інша
4063459	72244	5184	3972877	1515	228	4583	6828

З квітня 2010 року відновлено повітряне сполучення між Києвом та Кишиневом, яке здійснюється компанією «Аеросвіт». Авіакомпанія виконує чотири рейс на тиждень. Крім того, «Аеросвіт» забезпечує авіасполучення з Молдовою з дев'яти найбільших обласних центрів України⁶⁵. Залізницею з Києва до Кишинева можна дістатися трьома основними потягами, які курсують щоденно, та двома додатковими, однак в усіх них Київ є проміжною зупинкою: їхній маршрут з'єднує Кишинів та Москву⁶⁴. Левова частина міграційних потоків з РМ до України припадає на прикордонний рух та міграцію в межах Одеської області, зокрема з торговельною метою.

- ¹ Украина разучивает роль старшей сестры / «Дзеркало тижня», 02.09.1995. Режим доступу <http://zn.ua/articles/32795>
- ² Молдова: в Євросоюз ведуть комуністи / «Дзеркало тижня», 12.03.2005. Режим доступу <http://dt.ua/articles/42821>
- ³ Постановление об инициативе Украины по урегулированию приднестровского конфликта и мерах по демократизации и демилитаризации приднестровского региона N 117-XVI от 10.06.2005 / Мониторул Офіціал ал Р.Молдова N 83-85/385 от 17.06.2005
- ⁴ Юрій Єхануров та Василе Тарлев відкрили 12-е засідання Змішаної міжурядової українсько-молдовської комісії з питань торгово-економічного співробітництва / «Урядовий портал», 29.05.2006. Режим доступу http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=38335664
- ⁵ Barometrul Opiniei Publice / Institutul de Politici Publice, March 2009. Режим доступу http://www.ipp.md/public/files/Barometru/2009/BOP_martie_2009_final_prima_parte.zip
- ⁶ Молдова отказалась признать победу Януковича / «Корреспондент», 26.11.2004. Режим доступу <http://korrespondent.net/world/107828-moldova-otkazalas-priznat-pobedu-yanukovicha>
- ⁷ Средняя зарплата в Молдове в 2009 году составила 2748,4 леев (219,8 долл.) / 02.02.2010. Режим доступу <http://www.salut.md/news/43756>
- ⁸ Петро Порошенко: «Я вирішу всі питання» / «Дзеркало тижня», 05.12.2009. Режим доступу <http://dt.ua/articles/58670>
- ⁹ Молдова завершить передачу Україні ділянки автодороги Одеса - Рені протягом чотирьох тижнів - Петро Порошенко / Всеукраїнський прес-центр, 11.02.2010. Режим доступу <http://presscenter.ukrinform.ua/news-37798.html?p=3>
- ¹⁰ Interview: Moldovan Foreign Minister Reaffirms Policy Of European Integration / Radio Free Europe Radio Liberty, 18.05.2011. Режим доступу http://www.rferl.org/content/interview_moldova_foreign_minister_reaffirms_policy_of_european_integration/24179142.html
- ¹¹ Litra L. How to avoid the EU fatigue towards Moldova? / EaP Community, 11.05.2011. Режим доступу <http://www.easternpartnership.org/publication/politics/2011-05-11/how-avoid-eu-fatigue-towards-moldova>
- ¹² Президент Румынии не видит Украину в ЕС ближайшие семь лет / «Корреспондент», 06.06.2011. Режим доступу <http://korrespondent.net/ukraine/politics/1226066-prezident-rumynii-ne-vidit-ukrainu-v-es-blizhajshie-sem-let>
- ¹³ Спільна заява Президента України та в.о. Президента Республіки Молдова / Посольство України в Республіці Молдова, 09.07.2011. Режим доступу <http://www.mfa.gov.ua/moldova/ua/news/detail/62388.htm>
- ¹⁴ Виступ Президента України Віктора Януковича на Десятій нараді керівників закордонних дипломатичних установ

- України / Офіційне інтернет-представництво Президента України Віктора Януковича, 14.12.2010. Режим доступу <http://www.president.gov.ua/news/18938.html>
- ¹⁵ Украина хочет поставить точку в споре о Паланке / «Allmoldova», 22.04.2011. Режим доступу <http://www.allmoldova.com/moldova-news/1249060363.html>
- ¹⁶ Щоденник євроатлантиста. Перезавантаження «Містера Yes» та «Містера No» / «Українська правда. Блоги», 11.07.2011. Режим доступу <http://blogs.pravda.com.ua/authors/hetmanchuk/4e1aeac417e83/>
- ¹⁷ Новини / Посольство України у Республіці Молдова, 07.07.2011. Режим доступу <http://www.mfa.gov.ua/moldova/ua/news/detail/62251.htm>
- ¹⁸ Европа починається с Молдавии / «Коммерсантъ Украина», 08.07.2011. Режим доступу <http://www.kommersant.ua/doc.html?DocID=1674657&IssueId=7000813>
- ¹⁹ Джозеф Най: Якщо у сусідів України різне бачення політики, досить важко підібрати шлях, який зацікавить всіх / «Главком», 14.03.2011. Режим доступу <http://glavcom.ua/articles/3171.html>
- ²⁰ Розрахунки авторів згідно з: Barometrul de opinie publică / Institutul de Politici Publice. Режим доступу <http://ipp.md/lib.php?l=ro&idc=156>
- ²¹ Стан двосторонніх торговельно-економічних відносин України з Республікою Молдова (2010 р.) / Державна підтримка українського експорту. Режим доступу http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/tovaroobig_za_stat/mol/5217.html
- ²² Comerțul exterior al Republicii Moldova în anul 2010. Национальное Бюро статистики Республики Молдова. Режим доступу <http://www.statistica.md/category.php?l=ru&idc=336&>
- ²³ Там само.
- ²⁴ Стан торговельно-економічних відносин та інвестиційної діяльності між Україною та Республікою Молдова <http://www.mfa.gov.ua/moldova/ua/24612.htm>
- ²⁵ Nations in Transit, 2010 / Freedom House, 2010. Режим доступу <http://freedomhouse.eu/images/Reports/NIT-2010-Belarus-final.pdf>
- ²⁶ Map of Freedom in the World / Freedom House, 2011. Режим доступу <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=363&year=2011>
- ²⁷ Freedom of the press, 2010 / Freedom House, 2010. Режим доступу <http://www.freedomhouse.org/uploads/pfs/371.pdf>
- ²⁸ Press Freedom Index, 2010 / Reporters without borders. Режим доступу <http://en.rsf.org/press-freedom-index-2010,1034.html>
- ²⁹ Corruption perceptions index, 2010 / Transparency International. Режим доступу <http://www.transparency.org/content/download/55725/890310>
- ³⁰ Doing Business. Measuring Business Regulations / International Finance Corporation & The World Bank, 2010. Режим доступу <http://www.doingbusiness.org/rankings>
- ³¹ Human Development Index (HDI) - 2010 Rankings / UNDP, 2011. Режим доступу <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/BLR.html>
- ³² Henley & Partners Visa Restrictions Index Global Ranking 2010 / Henley & Partners, 2011. Режим доступу http://www.henleyglobal.com/fileadmin/pdfs/content/hvri2010_globalRanking.pdf
- ³³ УСПП та Асоціація національних товаровиробників Молдови підписали угоду про співпрацю / УСПП, 27.06.2008. Режим доступу <http://www.uspp.org.ua/news/270.uspp-ta-asociaciya-nacionalnikh-tovarovirobnikiv-moldovi-pidpicali-ugodu-pro-spivpracyu.htm>
- УСПП співробітничатиме з Союзом промисловців Придністров'я / «УНІАН», 25.05.2010. Режим доступу <http://economics.unian.net/ukr/detail/47397>
- ³⁴ ОАО «ИНТЕР РАО ЕЭС» будет эксклюзивно обеспечивать электроэнергией всю территорию Республики Молдова / «ИНТЕР РАО ЕЭС», 01.03.2011. Режим доступу <http://www.interrao.ru/news/company/detail.php?ID=731>
- ³⁵ Украина экспортирует электроэнергию в Молдову / «Ukrstroy.net», 04.04.2011. Режим доступу <http://ukrstroy.net/news/n596.htm>
- ³⁶ Молдавский завод оказался в центре политических распрей / Финансовый портал «Finforum», 07.06.2011. Режим доступу http://finforum.org/page/index.html/_/business/moldavskij-zavod-okazalsa-v-centre-politicheskikh-r15978
- ³⁷ «Балтика» продала свое дочернее предприятие в Молдове украинской компании «Славутич» из Carlsberg Group / «Noi», 22.04.2011. Режим доступу http://www.noi.md/ru/news_id/2431
- ³⁸ О нас / Пиццерия «Челентано». Режим доступу <http://www.celentano.md/ru/about-us.html>
- ³⁹ География бизнеса / «Фуршет». Режим доступу <http://furshet.ua/company/geography/>
- ⁴⁰ Экологический спор / «Коммерсантъ Украина», 22.02.2011. Режим доступу <http://kommersant.ua/doc.html?docId=1590076>
- ⁴¹ Молдова заявила о дискриминации своих коньяков в Украине / «Goodvin», 09.03.2011. Режим доступу http://www.goodvin.info/news/biznes/20243-moldova_zayavila_o_diskriminacii_svoih_konyakov_v_ukraine.html

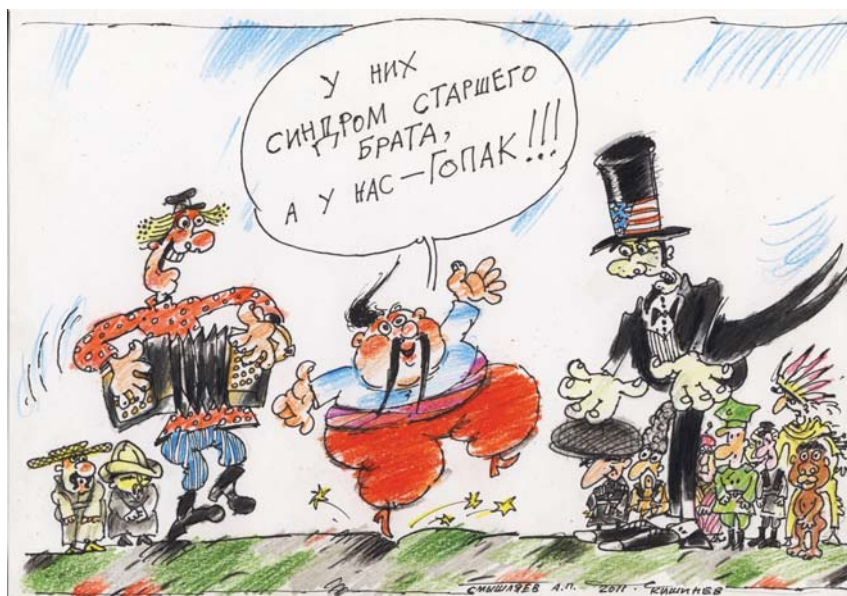
- ⁴² Средняя зарплата в Украине вновь повысилась / «Корреспондент», 26.05.2011. Режим доступу <http://korrespondent.net/business/economics/1221790-srednyaya-zarplata-v-ukraine-vnov-povyilas>
- ⁴³ Средняя зарплата увеличилась в апреле на 13,7 процента / «Allmoldova», 08.07.2011. Режим доступу <http://www.allmoldova.com/moldova-news/1249062207.html>
- ⁴⁴ Migratia Fortei de Munca / Biroul National de Statistica. Режим доступу http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronce/migratia/Migratia_FM_en.pdf
- ⁴⁵ Інтерв'ю Посла України в Молдові С. Пирожкова інформаційному агентству „Укрінформ” / Міністерство закордонних справ України, 30.06.2010. Режим доступу <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/46270.htm>
- ⁴⁶ З країни-гаранта на сторону конфлікту / «Дзеркало тижня», 16.10.2004. Режим доступу <http://dt.ua/articles/41443>
- ⁴⁷ Большинство украинцев Приднестровья не участвовало в выборах / «РИАНовости Украина», 17.01.2010. Режим доступу <http://rian.com.ua/politics/20100117/78276711.html>
- ⁴⁸ «ТОП-10 іноземних послів в Україні. ТОП-10 українських послів за кордоном». Інститут світової політики. Київ, 2010. Режим доступу http://iwp.org.ua/img/amb_rating16.pdf
- ⁴⁹ Gerasymchuk S. The problems Ukrainian minority faces in Transnistria and the rest of Moldova / Transnistrian problem: a view from Ukraine. Strategic and Security Studies Group. Kyiv, 2009.
- ⁵⁰ Там само.
- ⁵¹ За інформацією Посольства України в РМ.
- ⁵² Бельцы: Кандидат от ПКРМ Василий Панчук в третий раз избран мэром / Publica.md, 06.06.2011. Режим доступу http://ru.publika.md/link_199561.html
- ⁵³ За даними Посольства України в РМ.
- ⁵⁴ У 2010 р. у ВНЗ України вступило 59 молдовських абітурієнтів, у 2009 р. – 45, у 2008 р. – 62, у 2007 р. – 77.
- ⁵⁵ Навчальні та культурні осередки українців / Посольство України у Республіці Молдова. Режим доступу <http://www.mfa.gov.ua/moldova/ua/24656.htm>
- ⁵⁶ Россия, Украина и Приднестровье: тенденции культурно-образовательного сотрудничества / «Приднестровье XXI», выпуск № 32. Режим доступу http://www.pmr21.info/text.php?cat=13&name=rossija_ukraina_i_pridnestrovje&arch=onsite
- ⁵⁷ «М'яка сила України: ТОП-30 асоціацій з Україною у регіоні», Інститут світової політики, Київ, 2011.
- ⁵⁸ Barometrul de opinie publică / Institutul de Politici Publice, 27.05.2010. Режим доступу <http://ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=552>
- ⁵⁹ Відновлення мовлення українського каналу УТ-1 на Правому березі може відбутися тільки після погашення телеканалом заборгованості перед молдовською стороною.
- ⁶⁰ Смотреть и слушать Москву помогает бизнес / «Независимая газета», 12.05.2010. Режим доступу http://www.ng.ru/cis/2010-05-12/8_business.html
- ⁶¹ Для аналізу було відібрано наступні видання:
1. Timpul (<http://www.timpul.md/>) (191 публікація)
 2. Jurnal de Chisinau (<http://www.jurnal.md/>) (70 публікацій)
 3. Moldavskie Vedomosti (<http://www.vedomosti.md/>) (228 публікацій)
 4. Flux (<http://www.flux.md/>) (364 публікацій)
 5. Коммерсант Молдова (<http://www.kommersant.md/>) (36 публікацій)
- ⁶² В'їзд іноземних громадян в Україну за країнами, з яких вони прибули, у 2010 році / Державна служба статистики України, 16.02.2011. Режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- ⁶³ Регулярные полеты между Украиной и Молдовой возобновятся 20 апреля этого года / «Турбизнес», 12.04.2010. Режим доступу <http://www.tourbusiness.com.ua/news/8093/>
- ⁶⁴ Інформація про розклад руху пасажирських поїздів / Українські залізниці, 29.07.2011. Режим доступу http://www.uz.gov.ua/index.php?m=info.info_posagiriv.rozklad_ruhu&f=ScheduleOra.Prib&lng=uk

Автор: Анатолій Смишляев, Молдова

Автор: Александр Дімітров, Молдова

Автор: Анатолій Смишляев, Молдова

«М'яка сила» України в Польщі

*Hej, tam gdzie znad czarnej wody,
Wsiada na koń kozak młody,
Czule żegna się z dziewczyną,
Jeszcze czulej z Ukrainą.*

*Гей, десь там, де чорні води,
Сів на коня козак молодий.
Плаче молода дівчина,
Їде козак з України.*

Ця пісня звучить під час польських народних святкувань та на весіллях, а викликає в уяві образ українця. В одних джерелах її називають польською, в інших – українською. Її автором прийнято вважати польсько-українського поета Фому Падуру, проте беззаперечною є схожість сюжету з українською народною піснею «Їхав козак за Дунай». Поляки співають однакові перші строфи національного гімну, говорять співзвучною мовою, боролися за свою демократію в часи «Солідарності» і за українську – в часи Помаранчевої революції. Вони приїзять до Львова як до рідного міста, є шанувальниками українського пива і сучасних українських літераторів. Україна дедалі більше присутня у Польщі – в дискусіях політиків та на культурних заходах, проте обидва народи розмежовані кордоном Європейського Союзу та різними темпами розвитку сучасної історії.

Формування іміджу України у Польщі не є послідовним та однорідним. На дипломатичному рівні поляки сприймають Україну як молоду демократію, підтримують європейські прагнення сусідів, критично ставляться до політичних процесів та рівня корупції в державі. На рівні міжлюдських контактів картина інша: поляки завжди позитивно відгукуються про щирість українців, почуття самостійності та культурну схожість. Таким чином образ українця і самої України в сприйнятті поляків різний: ті поляки, які часто бували в Україні або ж працювали тут, говорять про відкритість та доброзичливість українців, але не завжди позитивно оцінюють управлінську систему та ведення бізнесу.

Із жодною іншою європейською країною Україна не має стільки контактів як з Польщею. Такі взаємини між країнами пояснюються не лише стратегічним підходом двостороннього співробітництва, лобюванням Польщею українських інтересів в Європейському Союзі чи зростаючим товарообігом між країнами. Польсько-українські відносини завжди були «нюансовані» історичними подіями. Історична пам'ять – причина конфліктів, а згодом і примирення – до сьогодні подекуди забарвлює відносини між українцями і поляками: певна аналогія з піснею – історія одна, проте її переживання та сприйняття різняться. З боку України дуже відчутний локальний вимір у польсько-українських дискурсах на історичні теми. «Все-таки коли ми говоримо про польську сторону, то там в діалозі з Україною – зокрема, щодо історичного минулого – заангажована ціла Польща. У нас же, фактично, тільки Західна Україна. Київ давно вже від нас

відсепарувався в цьому питанні – мовляв, вирішуйте свої питання, розбирайтеся з поляками. Тобто Центр стоїть окремо, і Галицько-Волинська територія – окремо¹», – стверджує Богдан Гудь, директор Інституту європейської інтеграції у Львові. За його словами, певна історична заангажованість притаманна і українській громаді у Польщі, тому часом вона сприймається як опозиційна у самій Польщі.

Сьогодні Польща і Україна творять новітню історію взаємин. Польща намагається по максимуму наблизити Україну до Євросоюзу, вболіваючи за завершення переговорів між Україною та ЄС щодо Угоди про асоціацію до кінця 2011 року. Тобто, за польського головування в Євросоюзі.

Зобов'язання для обох країн в рамках підготовки та проведення чемпіонату з футболу Євро-2012 стали платформою для спільних зусиль України і Польщі і водночас створили певну взаємозалежність не лише в міждержавних відносинах, але й на міжнародній арені. Ця популярна тема пробудила ще більший інтерес у поляків до України. Згідно з результатами опитування Інституту світової політики серед провідних журналістів, громадських діячів та політологів, які формують суспільну думку у Польщі, найбільш вагомим елементом «м'якої сили» України у Польщі є культурний чинник. Цікаво, що внутрішній і зовнішньополітичний курс України оцінено на рівні з роллю української громади в Польщі, хоча їхні позиції та месиджі про Україну часто є різними. Популярність української продукції оцінено не надто високо, та це пояснюється, зокрема, специфікою українського експорту до Польщі, який охоплює здебільшого сировинну базу.

У цілому індекс «м'якої сили» України в Польщі становить 4 бали (максимальний рівень – 10 балів)² та визначався за п'ятьма параметрами. Детальніша інформація – на **Таб. 1**.

Таб. 1. Індекс «м'якої сили» України в Польщі

ПАРАМЕТРИ «М'ЯКОЇ СИЛИ»	СЕРЕДНЄ ЗНАЧЕННЯ
Внутрішній і зовнішньополітичний курс України	4
Впливовість української громади	4
Діяльність посольства України	3
Популярність української культури	5
Популярність української продукції	3
СЕРЕДНІЙ ІНДЕКС	4

ДИПЛОМАТИЧНІСТЬ VERSUS ДРУЖБА

Фраза про те, що «немає незалежної Польщі без незалежної України», підтверджується з перших днів незалежності України. Польща вважається першою країною в світі, що визнала незалежність України після розпаду Радянського Союзу. У політичних колах Польщі в українському питанні стабільно існував консенсус: Україну потрібно підтримувати. Україну, яка рухається у бік Євросоюзу та НАТО – підтримувати з подвійною силою. У Варшаві приймали українських президентів за будь-якої геополітичної кон'юнктури. Леонід Кучма міг приїхати до Польщі у моменти найглибшої ізоляції провідними західними столицями після так званої «кольчужної історії». Віктор Ющенко знаходив підтримку у польській столиці, коли в інших європейських столицях йому дорікали за політичну нестабільність та хаос в країні. Віктор Янукович у травні 2011 року був прийнятий з усіма почестями у Варшаві, коли з Брюсселя та Вашингтона вже на повну потужність сипались заяви про антидемократичні тенденції в Україні.

Один із секретів польсько-українських відносин – особисті контакти перших осіб держави. Дружба Квасьневського з Кучмою, а потім Ющенко з Качиньським цілком могли б увійти в підручник міжнародних відносин як приклад того, наскільки гармонійно можуть розвиватись відносини двох країн з більш ніж складним бекграундом, якщо є гарні стосунки між президентами.

Для Александра Квасьневського після складення президентських повноважень у Польщі Україна взагалі стала щось на зразок проекту життя. І місією, і справою однозначно. Під його заангажування в українські справи припадає на Помаранчеву революцію. Хоча Квасьневський був лише одним з закордонних медіаторів, проте його роль у тодішніх подіях вважається найбільш помітною. Не в останню чергу тому, що для экс-Президента Польщі не існувало жодних мовних бар'єрів – вільна російська мова дозволяла йому значно швидше порозумітись з українськими партнерами. Плюс глибока обізнаність в українських реаліях, якій він має завдячувати дружбі спочатку з Леонідом Кучмою, а потім з його зятем – бізнесменом та меценатом Віктором Пінчуком. Починаючи з 2010 року Квасьневський – голова правління Ялтинської Європейської Стратегії (YES), головної міжнародної платформи Пінчука. У 2010 році, коли між Польщею та Україною зависла пауза у зв'язку з трагічною загибеллю Президента Качиньського з польського боку та приходом до влади в Україні Януковича з українського, Квасьневський певний час виконував роль посередника між Януковичем та новообраним Президентом РП Броніславом Коморовським. Якщо простежити хронологію зустрічей Коморовського та Януковича, то стає очевидним, що перші кроки назустріч один одному (в Ялті, а потім Давосі) Коморовський та Янукович зробили під крилом Пінчука і диригувались вони особисто Квасьневським.³

Це, звісно, якщо не рахувати правильного польського жесту на початку президентства Януковича, як участь в прощальній церемонії з Лехом Качиньським у Кракові. Яцек Ключковський, в минулому посол Республіки Польща в Україні якось, зазначив, що Віктор Янукович був лише одним з трьох глав держав, які прибули до Кракова після смоленської трагедії: «Я знаю, що в нашій країні це було сприйнято позитивно, підкреслило особливий характер польсько-українських відносин і бажання українського Президента продовжити традицію [...]»⁴.

Якщо говорити про найбільш популярного у Польщі українського Президента, то ним, очевидно був Віктор Ющенко. Саме «був», оскільки сьогодні ставлення до нього в Польщі не є однозначним. Хтось пов'яже саме з ним тупцювання України на місці після Помаранчевої революції, хтось не може забути «прощальний подарунок» Ющенко як Президента України польському народу – присвоєння Степану Бандері звання Героя України. Ющенко, всупереч прогнозам окремих експертів, навіть не став польським Валенсою. Так, він, як і лідер «Солідарності», теж був Президентом одного терміну, але він, на відміну від Валенси в Польщі, не забезпечив в Україні надійний перехід від авторитаризму до демократії.

Сьогодні поляки намагаються знайти відповідь на питання, чи стане Янукович українським Квасьневським. Тобто, людиною, яку спочатку асоціювали з Москвою, але яка зрештою привела Польщу до Євросоюзу. Не секрет, що після останніх президентських виборів в Україні багато експертів пророкували збайдужіння у відносинах між Україною та Польщею. Дехто пояснював брак інтересу Віктора Януковича до Польщі тим, що під час президентських виборів в Україні правляча партія Польщі «Громадянська платформа» більше схилилась на користь іншого кандидата, хоча публічно, звісно, це постійно заперечувалось. Дехто звертав увагу на те, що в Президента Коморовського немає відчуття певної місії до України, яке було у польського Президента Качиньського.

Поки що багато наших сусідів приємно здивовані тим фактом, що Янукович не пішов на подальше зближення з Москвою, а зупинив свій вибір на інтеграції з Євросоюзом. Сьогодні Польща, як влучно висловився шеф-редактор видання «Gazeta Wyborcza» Адам Міхнік на відеоконференції, організованій Інститутом світової політики, намагається всіляко продемонструвати Віктору Януковичу, що Україна не приречена на диктатуру Кремля.⁵

Намір продемонструвати українському лідеру подібну не приреченість України та довести до логічного кінця перше серйозне зближення України та ЄС на основі Угоди про асоціацію настільки серйозний, що у Польщі готові закрити очі як на певні антидемократичні тренди в Києві, так і на

певну пасивність з боку української влади впродовж першого року президентства Януковича. Найпоказовішим виявом такої пасивності називають той факт, що перший офіційний візит Януковича-президента до Польщі відбувся фактично через рік після того, як він вступив на посаду. Тобто, після щонайменше двох десятків інших офіційних візитів за кордон. «Це перший офіційний візит президента України за майже рік перебування на посаді. Це дивно у випадку держав, які задекларували стратегічне партнерство. На відносинах двох держав тяжіє підтримка у минулому польської влади «помаранчевих» сил в Україні. Для Президента Коморовського ситуація дещо полегшується тим, що перебуваючи з візитом у Києві за часів Ющенка, він зустрівся і з лідером опозиції Януковичем⁶», – коментувала тоді цю подію «Gazeta Wyborcza».

Запізнілий візит Януковича-президента до Польщі особливо дисонував на тлі його політики як прем'єр-міністра України у 2002 році. Свій перший офіційний закордонний візит на посаді прем'єра Віктор Федорович здійснив тоді саме до Польщі. Як згадує Лешек Міллер, прем'єр-міністр Польщі у 2001-2004 роках, тоді, після візиту Януковича, послідували конкретні справи. «Київ не став запроваджувати візовий режим для громадян Польщі, в той час, як Варшава була змушена ввести візи для українців, виконуючи вимоги Європейського Союзу. Пожвавилися культурні контакти. До важких моментів спільної історії, у тому числі до трагедії на Волині, в Києві почали ставитися з розумінням і повагою до чутливості поляків⁷», – нагадав Міллер.

Богуміла Бердиховська, польський публіцист, що вже майже 25 років досліджує Україну, стверджує, що попри культурну та ментальну подібність, саме політика найбільше єднає українців і поляків. «У тому розумінні, що як би не склалися відносини між Варшавою і Києвом, однак політичні цілі, пов'язані зі стабільністю і безпекою нашої частини Європи, з імпульсом на користь економічного розвитку у нас спільні. [...] І тому, коли між Варшавою і Києвом відносини стають менш динамічними, мені здається, це несе загрозу не тільки для наших добросусідських відносин, але також для того, що діятиметься в Східній Європі⁸». Чітко усвідомлюючи важливість цього політичного курсу, Україна завжди намагалась демонструвати свою близькість до Польщі.

Поляки аналізують політичну ситуацію в Україні як за формальними ознаками, так і змістом державотворчих процесів. Більшість польських експертів називають позитивним зрушенням відносну політичну стабільність в країні після виборів 2010 року, відсутність відкритого протистояння на вищих щаблях влади.

У діалозі на найвищому рівні фактично відсутній делікатний для обох країн історичний аспект. Представники Партії регіонів у неформальних бесідах зазначають, що вони, на відміну від попереднього керівництва України, не мають наміру робити акцент на історії у діалозі двох країн, і за це, мовляв, польські партнери їм дуже вдячні. Проблема полягає в тому, що цей акцент постійно намагається робити партія «Свобода». Причому в абсолютно неприйнятному для будь-якого поляка вигляді. Це й активне використання посилань на неприємні для поляків історичні факти в політичному дискурсі, й агресивна риторика та організація радикальних акцій у Львові.

В Україні та Польщі достатньо численних майданчиків для міждержавного діалогу – починаючи від Консультативного Комітету Президентів Польщі і України та Парламентської Асамблеї Польща-Україна і закінчуючи Польсько-Українським комітетом з питань підготовки і проведення Чемпіонату Європи з футболу Євро-2012 на рівні прем'єр-міністрів. Водночас, Україна має дуже розвинуту систему Генеральних консульств у Польщі. До речі, восьме урочисто відкрили у місті Бидгощ на початку липня 2011 року за участі глави українського зовнішньополітичного відомства.

ЕКОНОМІЧНА ВАРТІСТЬ «М'ЯКОЇ СИЛИ»

Хоча польські експерти, які взяли участь в опитуванні Інституту світової політики оцінили популярність української продукції в Польщі досить низько (3 бали), економічне співробітництво

між сусідніми державами сягає рекордних показників: п'яте місце в українському експорті та четверте в імпорті. У 2010 році товарообіг між Україною та Польщею становив 5,7 млрд. дол. США.

Польський експорт значно перевищує український імпорт. Це одна з причин, котра змушує Польщу цінувати зв'язки з Україною: порушення відносин між двома державами зумовить втрату для Польщі великого ринку збуту для своєї продукції. Реально діє майже 600 українсько-польських підприємств, загальний обсяг капіталу яких становить понад 37 млн. доларів США. Кількість підприємств з польським капіталом на території України сягає близько 1000. 80% з них - це невеличкі фірми, зосереджені на Заході країни.

Структура українського експорту до Республіки Польща більше представлена сировинними матеріалами металургійної промисловості, транспортного машинобудування, хімічної промисловості та деревини. Україна дедалі більше розширює інвестиційну діяльність у Польщі. За даними Державного комітету статистики України, обсяги українських інвестицій в польській економіці станом на 1 січня цього року склали 49,1 млн. дол. США, що становить 0,7% від загального обсягу українських інвестицій за кордоном. За наявною інформацією, обсяг реальних українських інвестицій в Республіку Польща, які з різних причин не зараховуються українською статистикою, перевищує 1 млрд. дол. США. Натомість польські інвестиції в Україну за останні 10 років (2001-2010рр.) зросли у 13 разів⁹.

Українські інвестиції – це інвестиції великих підприємств. Окрім Індустріального Союзу Донбасу (далі – ІСД), що є інвестором металургійного комбінату «Гута Ченстохова» та суднобудівельного заводу «Сточне Гданське», найвагомішими українськими інвестиційними проектами в Республіці Польща є Варшавський автомобільний завод (інвестор - «Авто-ЗАЗ») та металотрейдер «Центросталь Бидгощ» (інвестор - «УГМК»). Щонайменше десять підприємств з українським капіталом діють сьогодні у Польщі.

Варто зазначити, що інвестиції ІСД в Польщі спричинили певну зміну у двосторонніх торговельних відносинах між Польщею та Україною. За словами Сергія Скрібки, голови Торгово-економічної місії посольства України у Польщі, «до того часу польські бізнесмени були зацікавлені у торгівлі з Україною, в інвестуванні в Україну, але не шукали українських інвесторів. Тепер ситуація змінилася».

Попри те, що український продукт не часто вважають конкурентоздатним на зовнішніх ринках, у Польщі одними з найкращих і найякісніших вважають алкогольні напої з України (зокрема, «Оболонь»), солодощі, гірчицю та соуси. Історією успіху українського бренду у Польщі є Nemiroff: обсяги продажу компанії у 2007 році у Польщі перевищили 280%. Такий зріст товарообороту змусив власників компанії купити польського дистриб'ютора. Присутня на польському ринку з 2004 року, продукція компанії Nemiroff стала популярною не через низьку ціну, адже належить таки до дорожчих марок. Лише зараз передбачається розвиток продукції для середнього класу споживача. Про успіх компанії свідчить і зацікавленість польської групи Central European Distribution Corporation (CEDC) у придбанні акцій українського виробника.

У прикордонних з Україною регіонах поляки значно більше обізнані з українською продукцією. Відносно новий закон про малий прикордонний рух між Польщею й Україною перетворився на досить «великий рух» під гаслом «купи-продай-зароби», проте обороти транскордонної торгівлі, з якої живуть як українці, так і поляки (в останніх перевага – непотрібно віз) оцінити важко з огляду на те, що велика частка закордонної торгівлі між Польщею й Україною не реєструється жодними органами державного контролю.

«Норма» – це вже кодове слово як для прикордонних українців, так і поляків. Воно означає літр горілки та блок цигарок, які можна за один раз провезти через митний контроль, щоб продати на польській стороні кордону. Така ситуація ще раз підтверджує наявність в українсько-польських відносинах певного регіонального забарвлення, що більшою мірою пов'язане з близькістю кордонів та напрямками виробництва. Навіть ділові зустрічі польських та українських підприємців відбуваються поблизу до кордону, а також в містах-побратимах.

Українська продукція в прикордонних регіонах користується попитом серед поляків через порівняно низькі ціни. Збільшення попиту на українські товари різко збільшується перед святами, особливо різдвяними. Цікаво, що інформацію про закупівлю українських товарів у прикордонних місцевостях інколи публікують у місцевих польських газетах Підкарпатського та Люблінського воєводств, навіть вказуючи ціни на українську горілку, цукерки (які зазвичай дешевші на 20%), тютюнові вироби, згущене молоко, халву та масло. Найчастіше поляки приїжджають «скупитися» до Хирова, Добромиля та Самбора. Чималою популярністю користуються солодоці компаній «Світоч» та «Roshen».

Справжнім брендом в українсько-польських відносинах стали економічні форуми «Україна-Польща», які відбуваються ще з 1997 року. У 2011 році Київ і Варшава намагались вдихнути в них нове життя: участь у X Економічному форумі у Варшаві взяли обидва Президенти, хоча у 2010 році форум пройшов на рівні віце-прем'єр-міністрів. Привабити український бізнес до Польщі постійно намагається і посольство України в РП, регулярно організовуючи Місячник українсько-польської економічної співпраці під почесним патронатом міністра економіки Польщі – такі собі форуми та фахові обговорення серед підприємців і представників державного сектору. Український Економічний Центр в Республіці Польща спеціалізується вже на галузевих виставках та ділових економічних місіях польських підприємців до України і навпаки.

Запуск національного індексу українських компаній (WIG Ukraine) на Варшавській біржі є свідченням зростаючого інтересу до українського ринку. «Створення індексу українських компаній є наслідком все більшої кількості емітентів із цієї країни на Варшавській біржі. Індустріальна молочна компанія вже є сьомою українською компанією на ринках Варшавської біржі і шостою, акції якої котуються на основному майданчику», – говориться в повідомленні біржі¹⁰.

Таб. 2. Україна та Польща в провідних міжнародних рейтингах

НАЗВА РЕЙТИНГУ	УКРАЇНА	ПОЛЬЩА
Freedom in the world, 2011 (1- краший, 7 – гірший результат)	Частково вільна	Вільна
Політичні права	3	1
Громадянські свободи	3	1
Freedom of the press, 2010	Частково вільна, 108 місце із 196	Вільна, 47 місце із 196
Reporters without borders, 2010 (місце у списку зі 178 країн)	131	32
Transparency International Corruption Perception Index, 2010 (місце у списку зі 178 країн / 10 - краший, 1 - гірший результат)	134 (2.4)	41 (5.3)
Doing Business, 2011 (місце у списку зі 183 країн)	145	70
UN Human Development Index, 2010 (місце у списку зі 178 країн / 1 - краший, 0 - гірший результат)	69 (0,710)	41 (0,795)

ДО ПОЛЬЩІ, ЯК ДОДОМУ

Польський рейтинг ТОП-5 Асоціацій з Україною єдиний, в якому перше місце посідає образ України останніх років. Надто гострим виявилось розчарування поляків «дефіцитом демократії» і відсутністю серйозних економічних реформ, на які вони так сподівалися після Помаранчевої рево-

люції і за які так вболівали. До речі, показово, що жоден з опитаних ІСП польських експертів Помаранчеву революцію навіть не згадав, натомість присутня асоціація з «невиправданими надіями». Відомий польський журналіст, оглядач видання «Gazeta Wyborcza» Марчін Войцеховські пригадує: «Після 2004 року українці стали найулюбленішою нацією в Польщі». Зараз Україна вже не є авторитетом ані для польського уряду, ані для експертного середовища. Частково таке сприйняття формує польська преса: експерт Центру східних студій Славомір Матушак зауважує, що після приходу до влади Президента Януковича в Україні польські медіа продукують багато критичних оглядів української політики. На відміну від Білорусі, у Польщі демократичне «сковзання» України не пройшло непоміченим: переслідування опозиції та сумнівно демократичні реформи (особливо резонансною в Польщі стала зміна до Конституції 2010 року) висвітлюються польськими ЗМІ часто і гостро.

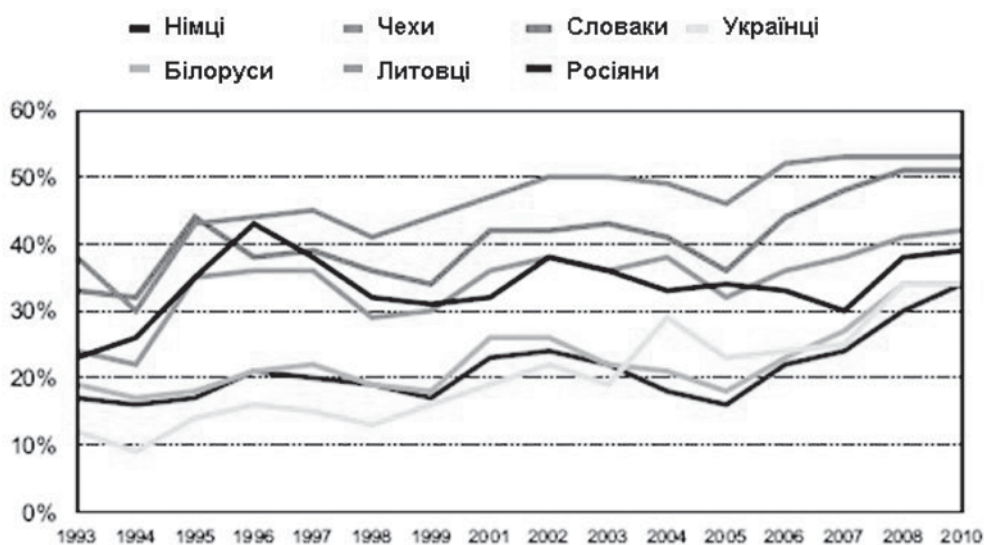
ТОП-5 асоціацій з Україною:

1. Корупція, ДЕФІЦИТ ДЕМОКРАТІЇ, Олігархи
2. Спільна історія
3. Гостинний народ
4. Роздільність/невизначеність
5. ПАРТНЕРСТВО

Польські експерти також пов'язують з Україною такі образи як «гостинний народ», «роздільність/невизначеність» та «партнерство». Славомір Матушак підтверджує, що польський стереотипний поділ України на Західну і Східну є спрощеним кліше. Втім, якщо така асоціація панує серед інтелектуальних еліт Польщі, значить, курс на європейську інтеграцію, проголошений на державному рівні, недостатньо переконливий для деяких держав-членів ЄС, навіть сусідів. При цьому поляки, опитані ІСП, не відмовляють Україні в партнерстві, але стратегічним його більше не називають.

За даними польського Центру досліджень громадської думки (CBOS), поляки, у своєму ставленні до українців, поділені на три майже однакові групи: ті, які мають позитивне ставлення, негативне та нейтральне. Відповідно до опитування 2011 року українці посідають 26 місце серед 38 націй, з позитивними відгуками серед 32 % опитаних поляків. Таке ж ставлення поляків і до росіян. Водночас, на симпатії поляків до окремих націй впливають зокрема відносини між обома країнами та зовнішня політика відповідної держави. Так експерти зазначають, що в проміжку між 2003 та 2004 роками позитивне ставлення до українців серед поляків зросло на 10 % з огляду на події довкола Помаранчевої революції, але знизилося після.

Мал.1 Зміни у позитивному ставленні поляків до сусідніх націй¹¹

Сучасна українська міграція до Польщі має дві характерні ознаки: етнічну та трудову. Це зумовлено історичними факторами, територіальним поділом та близькістю кордонів. За словами

експертів з Інституту публічних справ Республіки Польщі Мірослава Бенецького та Миколая Павляка, які є авторами дослідження «Стратегії виживання. Адаптація українських трудових мігрантів до польської інституційної дійсності», наразі порахувати, скільки українців працює в Польщі, можна лише за кількістю виданих віз з правом на роботу. Проте ці цифри не відображають повної картини.

Польська журналістка Кристина Курчаб-Редліх стверджує, що «послами» культури України в Польщі є українські нянечки та домашні працівниці, які формують дуже позитивне враження про українців. Окрім домашнього господарства, галузевий розподіл української робочої сили у Польщі охоплює також будівництво, промислове виробництво і торгівлю. Більшість українців, що приїздить до Польщі на роботу, зареєстровано в столичному Мазовецькому воеводстві. За інформацією польського Міністерства праці та соціальної політики, українці отримали у 2010 році 35% офіційних дозволів на роботу – найбільше з-поміж представників інших держав. Кількість отриманих дозволів для українців зросла на 40% порівняно з 2009 роком та становить 13,2 тисячі.

Загалом трудова міграція з України є часто сезонною і не висококваліфікованою. Проте працівники з України не викликають негативного ставлення поляків: культурна близькість позитивно впливає на порозуміння між роботодавцем та працівниками.

Окрім трудових мігрантів з України, в Польщі проживає велика етнічна українська громада, частина якої вже цілковито асимілювалась. Українська громада в Польщі має міцне коріння, стрижнем якого виступає Об'єднання Українців у Польщі. Створена у 1956 році, тоді ще під назвою Українського Суспільно-Культурного Товариства, організація працювала задля проведення культурної та освітянської діяльності та збереження української мови та побуту. Саме її заслугою є популяризація «українства» на території Польщі там, де інтерес до нього не був надто великим. Так з'являлись масові культурні заходи, такі як «Битівська ватра», «Прикордонні зустрічі», «Ніч на Івана Купала», «Дні української культури».

Загалом, за словами Богдана Гудя, «українська діаспора не дуже спілкується з новою хвилею мігрантів (певна закономірність не лише в Польщі). Діаспора є трохи замкнутим середовищем. Була і є політичною, з образами на акцію Вісла¹²».

Певну нішу в польському традиційно католицькому суспільстві займає українська церква, що є одним з осередків гуртування української громади в Польщі. Храми Української Греко-Католицької Церкви діють у 13 містах Польщі, в тому числі у Варшаві, Кракові, Любліні, Гданську та ін. Церква служить певною ланкою з Україною, адже виконує також комунікаційну та інформативну функцію. Її також називають «клубом за інтересами», адже в церкві можна отримати більше інформації про роботу, поспілкуватися з вихідцями з України після служби (Парафія Успення Пресвятої Богородиці і Священномученика Йосафата у Варшаві). Цікаво, що ставлення українців з діаспори до цієї ролі церкви є неоднозначним, адже раніше вона була більш «елітарним» осередком гуртування українців.

Часто на україномовних службах присутніми є і поляки, здебільшого зі змішаних сімей. За даними Вроцлавсько-Гданської Єпархії за 2010 рік було зареєстровано 30 змішаних польсько-українських шлюбів, що становить 2/3 укладених в єпархії подружжів. Вважається, що найміцніша українсько-польська родинна спільнота знаходиться у Вроцлаві.

Отримавши польське громадянство, українці, що мають сім'ї з поляками, є носіями певного образу України у Польщі. Відомий польський кінорежисер Кшиштоф Зануссі часто згадує про українське коріння своєї дружини Ельжбети, яка походить від графського роду Грохольських (Вінниччина). Найуспішнішою українкою у Польщі називають Вероніку Марчук-Пазуру, колишню дружину популярного польського кіноактора Цезарія Пазури. Популярна телеведуча, голова журі рейтингового у Польщі телешоу «Просто танцюй», а згодом засновниця юридичної фірми, у своїх інтерв'ю постійно наголошує на тому факті, що в неї українська душа і що вона охоче працює над зміцненням дружби між Польщею та Україною: «[...] Я хочу, щоб моє українство проявило себе. Тепер будь-що роблячи – чи як продюсер, чи як юрист, - я намагаюся, щоб це було пов'язано з Україною¹³». «Популярну українку» також обрали головою Товариства друзів України у Польщі, яке вона сама називає українським центром культурно-економічної інформації та дій.

Українці в Польщі є активними учасниками громадсько-політичного життя. За роки незалежності України в польському Сеймі було три депутати українського походження – усі активні члени Об'єднання Українців у Польщі. Перший депутат Володимир Мокрий працював у сеймі першого скликання 1989-1991 років, був представником «Солідарності», сьогодні – професор Краківського університету. Другий – це Мирослав Чех, депутат двох скликань від «Громадянської платформи», сьогодні – політичний коментатор видання «Gazeta Wyborcza», засновник українського журналу “Зустрічі”. Упродовж 1997-2001 років виконував функції генерального секретаря партії “Унія Свободи”, у 2005-2006 роках був генеральним секретарем Демократичної партії Польщі. Третій депутат українського походження і єдиний на сьогодні діючий – це Мирон Сич. Він потрапив до сейму за списком «Громадянської платформи» у 2007 році. Попри те, що його батько був спочатку у лавах польських військ, а згодом – членом УПА, засудженим до смертної кари, Мирон Сич займається у сеймі питаннями національних меншин, а також є заступником голови польсько-української парламентської групи. Сич розповідає: «[...] і до обласної ради, і до сейму Польщі мене вибрали не тільки українці, хоча їх там є багато, але також і значна частина поляків. Вони дивляться на те, що ми робимо, а не обов'язково на те, яких ми мали батьків і ким ми є¹⁴». Будучи українцем за походженням, народний обранець Польщі вважає, що його «присутність у польському Сеймі, як і його попередників-українців, сприяє тому, що польські політики Україну теж пізнають не такою, якою б хотіли деякі організації в Польщі її показувати, не такою, якою вони вчилися її бачити з комуністичних підручників¹⁵».

Коментуючи підтримку Україною власної діаспори у Польщі, Мирослав Сич зізнається, що підтримка є дуже незначною: «Раніше дещо реалізовувалося, особливо за посередництвом посольства України, програм МЗС. Зараз вони припинилися, проте хотілося б повернення до такої співпраці¹⁶».

Українці у Польщі проводять також активну роботу серед дітей – розвиток мережі пунктів навчання української мови та фестивалі творчості дітей, зокрема у Кошаліні та Ельблонзі, спортивні змагання, літні табори та поїздки в Україну, які дають змогу інтеграції наступним поколінням активних українців. Мають гарну перспективу Вчительське товариство та Союз українок. Організовані ними заходи відповідають часто на найбільш актуальні потреби української спільноти на місцях.

У Польщі є окремі школи з українською мовою навчання у Перемишлі, Білому Борі, Ґурові Ілавецькому, Бартошицях та Лігниці. Діти навчаються хоч і українською мовою, та все ж за програмами, затвердженими польським міністерством освіти і спорту. А це в свою чергу означає, що вся термінологія в точних науках, а також географічні чи інші назви подаються по-польськи. На такі предмети, як історія чи географія України, академічних годин міністерством не передбачено. Тим часом, спостерігається тенденція до збільшення школярів, батьки яких є громадянами України. За словами голови Українського вчительського товариства у Польщі Ірини Дрозд, це здебільшого діти українок, котрі вийшли заміж за польських громадян і переїхали до Польщі. У Білому Борі є учні, котрі мешкали раніше і у Львові, і у Києві, і навіть на Донеччині.

Україна присутня в Польщі і завдяки українським студентам та викладачам. Чисельність першої групи щороку збільшується. Факторами, які впливають на такий ріст, є, зокрема, дешевша, ніж в Україні, плата за навчання, диплом євросоюзівського зразка та можливість «затриматися» у Польщі на роботі.

З метою мотивування повернення студентів після закінчення навчання до України в рамках Корпорації «Українсько-польський центр академічних обмінів»¹⁷ було впроваджено нововведення: відтепер українські студенти по закінченню навчання у вищих навчальних закладах Польщі отримуватимуть дипломи, які визнаватимуться однаково на теренах ЄС та України, тобто не потребуватимуть процедури нострифікації. За цією програмою перший рік навчання розпочався для 70 студентів в Опольському державному університеті та Вищій школі управління та адміністрації. Для того, щоб стимулювати повернення українських студентів на Батьківщину, Корпорація також уклала угоду з Федерацією роботодавців України про працевлаштування таких випускників.

Загалом у Польщі навчається близько 2,5 тис. українських студентів та, їх кількість постійно зростає. За словами Наталі Макарової, експерта з науково-освітнього співробітництва посольства

Польщі в Україні, «за останні три роки Польща щорічно приваблювала в свої вузи по 300-400 нових студентів-українців¹⁸». А разом з білорусами та литовцями, українці становлять 21,5 % іноземних студентів у Польщі. Збільшилась кількість стипендій та програм пільгового навчання. Окрім цього, українців приваблюють можливості подорожувати та довіра до польських вузів. У Польщі відкрито чимало стипендіальних програм у дуже різних галузях: права і політичних наук – стипендія ім. Кшиштофа Скубішевського, під патронатом міністра закордонних справ Польщі; медицини - стипендія ім. Дітля; економіки та адміністрування - ім. Лейна Кіркланда.

Таке збільшення українських студентів має подвійний ефект: з одного боку сприяє зміцненню позитивного іміджу українця у Польщі, адже вони з легкістю опановують мову, мають сильну базову підготовку та мотивацію. З іншого, українські студенти не поспішають повертатися до України, зіштовхуючись із труднощами визнання дипломів та працевлаштування.

Водночас, польські ВИШі, які розширюють коло програм для українських студентів, починають «приглядатися» до українських професорів. Така увага пов'язана зокрема з новим польським законом про вищу освіту, згідно з яким польські викладачі матимуть певні обмеження щодо кількості вузів викладання (лише у двох). Українські професори вже сьогодні є частими лекторами у Польщі, проте офіційної статистики щодо кількості українського викладацького складу в польських університетах наразі нема. Відкриті лекції українських відомих дослідників проводить, зокрема, Європейський колегіум польських і українських університетів у Любліні, де Україну представляли Богдан Осадчук, Микола Жулинський, Ярослав Ісаєвич, Оксана Пахльовська.

ПРО ЩО ГОВОРЯТЬ ПОЛЯКИ?

Польські медіа завжди були дуже активними у висвітленні подій в Україні. Деякі провідні польські оглядачі, котрі пишуть про українські справи, мають перевагу у вигляді вільного спілкування українською мовою. За результатами опрацювання публікацій¹⁹ про Україну в польських виданнях Інститут світової політики створив «хмарку» найуживаніших слів в заголовках статей про Україну (див. рис.1). До Топ-10 найбільш згадуваних слів входять:

1. Росія
2. Газ
3. Право
4. Євро-2012
5. Тимошенко
6. Янукович
7. Схід
8. ЄС
9. Європа
10. Вибори

Домінантна позиція Росії демонструє увагу та прискіпливість, з якою польські ЗМІ відстежують всі впливи Росії на політику України в контексті конкурування з європейським курсом Києва. Цим також пояснюється присутність слів «Схід», «Європа» та «ЄС», при чому Схід необхідно розцінювати як комплексне поняття, що застосовується як для позначення східних орієнтацій України, так і в таких словосполученнях як «Східне партнерство», «східний сусід», «східні кордони ЄС», тощо. Окрім того російський чинник превалує у матеріалах, що пов'язані з енергетичною безпекою, га-

зовою кризою («газ», «Газпром», «ціни», «паливо», «контракти»). При цьому відзначимо практичну відсутність таких термінів як «партнер», «сусід», тощо. Цікавою також є мала представленість Сполучених Штатів і НАТО в контексті України, особливо у порівнянні з Росією.

Беззаперечною топ-темою є також спільне проведення Євро-2012, чим пояснюється повторюваність таких слів як «УЄФА», «Платіні», «втратити» (останнє найчастіше зустрічається у словосполученнях «втратити право на проведення Євро-2012»).

Саме польські ЗМІ серед усіх досліджуваних ІСП країн приділяють найбільше уваги проблемам демократії в Україні («демократія», «вибори», «право» (у словосполученні «верховенство права»)).

Серед інших заголовків привертає увагу присутність таких слів як «Бандера», «поляки», «прапор», що свідчить про підвищену зацікавленість польських ЗМІ процесами внутрішньополітичного життя України, які пов'язані з націоналістичними рухами і, потенційно, можуть становити загрозу польській меншині, що проживає на українській території. Слід відзначити, що часто така загроза змальовується польськими виданнями значно перебільшеною.

Окрім того, присутність таких термінів як «могили», «жертви», «НКВС», що є особливістю саме польського медіа-простору, підтверджує суспільну зацікавленість у питаннях історичної спадщини.

КОРДОНИ БЕЗ КОЛЮЧОГО ДРОТУ

Уже кілька років поспіль в рамках Європейських днів добросусідства на кордоні між сусідніми державами молоді українці знімають колючий дріт та організують «мобільний» пункт перетину кордону. Втілена Фондацією духовної культури пограниччя та МГО «Академія Української Молоді», така ініціатива сприяє єднанню родин та будівництву культурних мостів між державами.

Кордонів також не знає українська культура, музика та література, яка стає дедалі сильнішим чинником «м'якої сили» України у Польщі. Україну «читають» на сторінках перекладів сучасних українських письменників, зокрема Юрія Андруховича, Сергія Жадана, Любка Дереша, Оксани Забужко, Наталі Сняданко та ін. Разом з польським письменником Анджеєм Стасюком, Юрій Андрухович у 2000 році видав книгу під назвою «Моя Європа: Два есеї про найдивнішу частину світу».

Найбільше підтримує українських письменників польське видавництво «Чарне» (Czarne). Його директор Моніка Шнайдерман відверта у своїй оцінці популярності сучасної української лі-

тератури у Польщі і не перебільшує її. Водночас зазначає, що завдяки перекладам знаних полякам українських імен вони намагаються привернути більше уваги до літератури, якою в її країні цікавляться щораз менше. У 2004 році видавництво підтримало не лише переклад «Колекції пристрастей, або Пригоди молодого українки» Наталки Сняданко, що відразу увійшла до десятки бестселерів у польських книгарнях, а й проведення літературного туру молодого львівської письменниці містами Польщі. Видавництво «Чарне» разом з Інститутом книжки у Кракові започаткувало і профінансувало у 2007 році програму перекладів української літератури на польську мову.

Зростає кількість премій, що дістаються українцям у сфері мистецтва. Це свідчить про сприйняття та увагу до українського пера. Через свої тексти українські письменники, що пишуть українською та є доволі провокативними, творять іншу картину України в сприйнятті поляків, відмінну від тієї, яку висвітлюють медіа. Заснована Польським інститутом у Києві 2007 року, літературна премія імені Джозефа Конрада-Коженьовського налічує в списку лауреатів такі українські імена як Тарас Прохасько (2007 р.) та Сергій Жадан (2009 р.). Премію імені Малевича 2010 року в сфері візуальних мистецтв отримав український художник Стас Волязовський.

У Польщі часто гастролюють актори Львівського державного академічного театру опери та балету імені Соломії Крушельницької, українські співаки та гурти, митці з України беруть участь у низці фестивалів та конкурсів у Польщі (до прикладу, Міжнародний фестиваль Вуличних Театрів Дітей і Молоді в місті Пнево, неподалік Познаня, Міжнародні Дні Краківських Композиторів, кінематографічна «Українська Ніч» та ін.). «Ми у Польщі були більше 10-ти разів, ми грали у Варшаві, у Сопоті, у Сяноку, в Кельцях, у Столевій Волі, в Білостоку, в Ждині. Так що польську географію ми вже знаємо дуже добре. Виходить так, що ми більше граємо за кордоном, ніж в Україні²⁰», - ділиться враженнями гурт «Перкалаба». Призером польського музичного шоу «Must be the music» став гурт «Еней», учасники якого мають українське походження. Їх українська музика з елементами фольклору стала дуже популярною на польських радіостанціях. Так, за словами Петра Куспися, викладача Ягелонського Університету у Кракові, «гурт учинив більше за українську дипломатію у плані формування іміджу української культури в Польщі²¹».

«Долають сотні кілометрів, щоб побути разом», - так коментує феномен Фестивалю Української культури у Польщі Голова ОУП Петро Тима. За його словами, фестиваль мобілізує українську громаду в Польщі, він підносить цю громаду з такого «регіонального маразму» як зведення української культури до рівня фольклору. «Фестиваль формує інші стандарти, тому що в час фестивалю не лише глядачі, але й організатори мають контакт із живою, реальною Україною, з виконавцями з України, режисерами з України, з українськими медіа²²», - пояснює Тима. Ювілейний двадцятий фестиваль української культури навіть отримав підтримку держави, відповідно до розпорядження Президента «Про надання підтримки Президента України ХХ Фестивалю української культури в Республіці Польща²³».

Вагомим показником взаємної поваги до культури обох країн є вшанування історичних постатей та героїв. Пам'ятник Тарасу Шевченку у Білому Борі, зведений ще у 1991 році, є даром українського народу для українців у Польщі. Відкриття пам'ятника у Варшаві було дуже урочистим, ще за участі міністрів закордонних справ України та Польщі того часу – Анатолія Зленка та Владзімежа Цімошевича. Інтерес поляків з'являється і до інших пам'яток, де особливу реакцію поляків викликають меморіальні написи, вшановуючі загиблих у історичних діях. Були випадки, коли напис «воїнам УПА» за поданням підкарпатського воеводи на таблиці було демонтовано. На нових таблицях написали «повстанцям».

У 2006 році в селі Павлокома у присутності Президентів Польщі та України було урочисто відкрито пам'ятник, який став символом польсько-українського поєднання. Але суперечки довкола можливості його встановлення та напису тривали кілька років. Аби отримати згоду мешканців села, які відстоювали власну позицію, полякам пообіцяли встановити пам'ятний хрест. Історія залишається одним з ключових елементів «м'якої сили» України у Польщі, проте має подвійний ефект через протиріччя та встановлення історичної справедливості.

Попри численні фестивалі та культурні акції, є ще незаповнені ніші популяризації українського культурного продукту у Польщі. Практично невідомим для поляків є український кінематограф. За словами відомого польського режисера Марека Павловського, у Польщі знають лише Богдана Ступку. І це не дивно: він зіграв у кількох польських фільмах. Його перевага з-поміж інших українських акторів, крім акторської майстерності, полягає у вільному володінні польською мовою. Свого часу Ступка зіграв роль Богдана Хмельницького у фільмі Єжи Гофмана «Вогнем і мечем» та був відзначений Капітулою Нагороди Польсько-Українського Поєднання. Він став також героєм фільму Кшиштофа Зануссі «Серце на долоні». За роль у цьому фільмі він отримав відзнаку за найкращу чоловічу роль на III Римському кінофестивалі.

До останніх фільмів, які асоціюються у польського глядача з Україною, можна віднести «Водій для Віри», співпродюсером якого виступив український телеканал «1+1». Кінофестиваль у Кракові, присвячений українському кінематографу, невідомий широкому загалу. Водночас, фільм, який Польща має намір подати на номінацію «Оскара» «У сутінках²⁴», є висвітленням історії, що відбулася у Львові. Якби схожий фільм зняли українські митці, такий крок був би дуже вагомим для переконання поляків у визнанні спільної історії та підвищення інтересу до України.

«Полякам було б цікаво побачити українське кіно. У ньому відбиваються ваша культура, спосіб життя. Дивуюся, чому не робите промоції своєї продукції, а поляки не проявляють інтересу до українських фільмів! [...] Так складається, що українці більше знають про Польщу, ніж поляки про Україну! І це проблема не лише поляків, котрі не мають інтересу до пізнання культури свого сусіда, а й українців, які не докладають достатніх зусиль, аби представляти українське кіно у світі, зокрема у Польщі.²⁵», - говорить Павловський.

Розповідаючи про співпрацю в сфері кіно, зокрема з Гільдією кіноакторів України, Вероніка Марчук-Пазура зазначає, що більше було зроблено для Польщі в Україні, ніж навпаки. Наразі вона намагається через роботу Товариства Акторів Кіно і Телебачення підтримати українських колег у лобюванні закону прав акторів на досвіді Польщі та створити спільну базу даних акторів.

Поляків часто дивує, чому українці досі не можуть збагнути: кіно, з-поміж іншого, є інструментарієм національного визнання. «Гадаю, що Україні необхідне кіно. Я це постійно повторюю і намагаюся це завжди при нагоді сказати вашим політикам, тому що для України дуже важливо добитися своєї ідентифікації. Ідентифікація народу великою мірою виникає через культуру, особливо масову²⁶», - стверджує Кшиштоф Зануссі.

Натомість у Польщі є українські радіопрограми. Попри недовгу тривалість ефірів (15-30 хв.), деякі з них виходять впродовж майже усього тижня та у зручний ефірний час. Так, приміром, «Українська думка» на радіо Біялисток (Białystok) є не лише висвітленням культурних та суспільно-політичних подій, пов'язаних з Україною. Гостями передачі є часто українці, що живуть та працюють у Польщі, розмовляють українською та роблять свій внесок у розбудову іміджу України у Польщі. Українські програми також присутні на радіо «Кошалін» (Український магазин), радіо «Ржешув» (Скриня), радіо «Ольштин» (Мовлення українською). Радіо «Полонія» (раніше Польське радіо для закордону) транслює свої передачі сімома мовами, серед яких і українська. Його редакція підписала договір про співпрацю з українською радіостанцією «Ера FM». За словами президента Польського радіо Ярослава Гасінського, мова йде про 10-хвилинні включення з передач Української Служби Польського Радіо. Важливо зауважити, у Польщі радіо залишається досить популярним медійним фактором.

- ¹ З приходом Януковича між Польщею та Україною запанувала байдужість, - історики / «Zaxid.net», 26.03.11. Режим доступу http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?z_prihodom_yanukovicha_mizh_polshheyu_ta_ukrayinoyu_zapanuvala_bayduzhist_istoriki&objectId=1125698
- ² Цей показник було визначено на основі опитування 19 польських провідних журналістів, політиків, політологів, які формують суспільну думку в країні. Кожен із респондентів давав свою оцінку окремим параметрам «м'якої сили» України в Польщі. В результаті виведено середньоарифметичний показник-індекс.
- ³ Альона Гетьманчук. Україна-Польща: кінець курортного роману / «Дзеркало тижня», №4 №4, 04.02.2011 Режим доступу <http://dt.ua/articles/74816>
- ⁴ Про оптимізм і стурбованість Польщі. Яцек КЛЮЧКОВСКИ: «Нам слід відновлювати політичний діалог як на рівні президентів, так і на рівні прем'єр-міністрів» / «День», 10.08.2010. Режим доступу <http://www.day.kiev.ua/290619?idsource=305415&mainlang=ukr>
- ⁵ Адам Міхнік: Часом демократія в Україні і Польщі нагадує канібалізм / Стенограма відеоконференції Інституту світової політики з Адамом Міхніком. Режим доступу <http://iwr.org.ua/ukr/public/391.html>
- ⁶ Янукович у Польщі: візит із запізненням на рік / «Deutsche Welle», 04.02.2011. Режим доступу <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,14817077,00.html>
- ⁷ Перемога Януковича в першому турі — гарна новина для Європи / Інформаційний портал «Газета Промінь». Режим доступу <http://promin.ws/14-peremoga-yanukovicha-v-pershomu-tur-garna-novina-dlya-yevropi.html>
- ⁸ Богуміла Бердиховська: «Попри всі історичні складнощі і сентименти, Україна – це важлива країна для Польщі» / LB.ua. 6.06.2011 Режим доступу http://lb.ua/news/2011/06/06/99974_Bogumila_Berdihovska_Popri_vs.html
- ⁹ Стан торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва між Україною та Польщею, дані офіційного сайту Посольства України в Республіці Польща. Режим доступу <http://www.mfa.gov.ua/poland/ua/31251.htm>
- ¹⁰ Економічна правда: На Варшавській біржі запустили український індекс / Економічна правда 4.05.2011 Режим доступу <http://www.epravda.com.ua/news/2011/05/4/284779/>
- ¹¹ Attitude to other nations / Polish Public Opinion, CBOS. January 2010. p. 2 Режим доступу http://www.cbos.pl/PL/publikacje/public_opinion/2010/01_2010.pdf
- ¹² Інтерв'ю з Богданом Гудьом від 15 липня 2011 року, Львів.
- ¹³ «Українці не відчувають ненависті до поляків». Розмова з Веронікою Марчук-Пазура / Український журнал, 3|2007, РУТА. с.10
- ¹⁴ Мирон Сич: Україна не може писати польську історію, а Польща – українську. / Інтерактивний ресурс OtherSide, 01.04.2011. Режим доступу <http://otherside.com.ua/news/detail.php?id=96043&lang=1>
- ¹⁵ Так само.
- ¹⁶ Мирон Сич: У Сеймі Польщі я складав присягу у вишиванці / Інформаційно-аналітичний ресурс Vlaskor.net, 24.03.2011. Режим доступу <http://vlaskor.net/news/56368.html>
- ¹⁷ Сьогодні партнерами програми Корпорації «Українсько-Польський центр академічних обмінів», окрім Опольського університету, є Вища школа управління та адміністрації, Опольський політехнічний Університет, Шльонський університет, Вища банківська школа, Вища школа імені Б.Янського, Державна медична вища професійна школа та ін.
- ¹⁸ Дефіцит трудових ресурсів змушує європейські вузи полювати на українських абітурієнтів / Finance.ua 07.08.2011. Режим доступу <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2011/08/07/247526>
- ¹⁹ Проаналізовано такі польські видання:
 1. Rzeczpospolita (<http://www.rp.pl/>) (241 публ.)
 2. Gazeta Wyborcza (<http://www.gazeta.pl/>) (116 публ.)
 3. Polityka (<http://www.polityka.pl/>) (44 публ.)
 4. Wprost (<http://www.wprost.pl/>) (51 публ.)
 5. Dziennik (<http://www.dziennik.pl/>) (103 публ.)
- ²⁰ Гурт «Перкалаба» гастролує у Польщі / Polskie radio dla zagranicy, 03.06.2006. Режим доступу <http://www2.polskieradio.pl/zagranica/ru/news/artukul37424.html>
- ²¹ ЕНЕЙ. Українська музика полонила Польщу / BBC, 10.05.2011. Режим доступу <http://www.bbc.co.uk/blogs/ukrainian/kuspys/2011/05/post-51.html>
- ²² Фестиваль української культури в Польщі: заперечення асиміляції та шароварщини / Радіо Свобода. 04.07.2011. Режим доступу <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24255549.html>
- ²³ Президент України привітав учасників XX Фестивалю української культури в Польщі / Ліга Закон, 03.07.2011. Режим доступу <http://news.ligazakon.ua/news/2011/7/3/45644.htm>
- ²⁴ Мотивами для фільму послужила книга Роберта Маршала «У підземеллях Львова. Героїчна історія про виживання у часи Голокосту».

- ²⁵ Польський режисер Марек Павловський: «З українських митців у нас знають лише Ступку в ролі радянського генерала!»/ «Дзеркало тижня. Україна» №27, 22.07.2011. Режим доступу <http://dt.ua/articles/84953>
- ²⁶ Кшиштоф Зануссі: «Українцям треба кіно, аби показати, чим вони відрізняються від росіян»/ Srarlife, 20.04.2008. Режим доступу <http://starlife.com.ua/posts/1014.html>

Автор: Войтек Філіповяк, Польща

Автор: Ян Філіповяк, Польща

«М'яка сила» України в Російській Федерації

Чи може Україна конкурувати з Росією в питанні «м'якої сили» в регіоні? Росія – найпотужніша держава пострадянського регіону, претендує на статус впливового гравця на міжнародній арені, натомість Україна є середньою державою без амбіцій та ресурсів для глобального впливу. Для порівняння: Росія перша в світі за територією держава, Україна – 45-та¹; Росія на 7-му місці в світі за рівнем ВВП за паритетом купівельної спроможності, водночас Україна – на 40-му². Різниця міжнародно-політичної ваги, економічного потенціалу визначає відносини між Києвом та Москвою як асиметричні. Це обмежує можливості України впливати на Росію із застосуванням як «жорсткої», так і «м'якої сили».

Ще одне системне обмеження можливостей впливу України на РФ у контексті «м'якої сили» полягає в різниці зовнішньополітичних цілей двох країн. Росія не приховує своїх лідерських амбіцій на пострадянському просторі, домінування в якому відповідає її курсу на закріплення за собою статусу глобальної держави. Тому РФ прагне включити Україну до власної сфери «спеціальних інтересів» із застосуванням усіх наявних у Москви важелів впливу, аби обмежити політичне та економічне зближення сусідньої держави з ЄС (а до 2010 року – з НАТО).

Принциповим є також і той факт, що Росія інтенсивно працює над зміцненням власної «м'якої сили» в регіоні та, насамперед, в Україні, претендуючи на статус її виробника, а не споживача.

Зазначені тенденції підтверджує експертне опитування, проведене Інститутом світової політики, за результатами якого індекс «м'якої сили» України у Росії є одним із найнижчих серед досліджуваних країн, – 3,5 балів із 10 можливих (див. Таблиця 1). Такий показник індексу є вищим лише за оцінку румунських експертів (2,9), причому винятково за рахунок культурної спорідненості та більшої популярності серед росіян української продукції. Натомість за такими параметрами як впливовість громади та діяльність посольства, Україна отримала найнижчі бали саме від російських експертів.

Таблиця 1. Індекс «м'якої сили» України в РФ

ПАРАМЕТРИ «М'ЯКОЇ СИЛИ»	СЕРЕДНЄ ЗНАЧЕННЯ
Внутрішній і зовнішньополітичний курс України	3
Впливовість української громади	2,2
Діяльність посольства України	2,2
Популярність української культури	5,6
Популярність української продукції	4,5
СЕРЕДНІЙ ІНДЕКС	3,5

ЗАДУШЛИВІ БРАТНІ ОБІЙМИ

Ще до розпаду СРСР наявність «м'якої сили» України в Росії обумовлювалась не лише тим, що це була друга за економічним розвитком та кількістю населення радянська республіка, але й

етнічною, культурною та історичною близькістю українців, які сприймалися не інакше, як частина російського народу. В результаті чого Росії було важче прийняти незалежність України, ніж будь-якої іншої пострадянської країни. Коли ж незалежність України із можливості перетворилась на реальність, до неї гостро негативно поставилися усі російські політичні сили та ЗМІ, незалежно від ступеня їх демократичності та критики радянського режиму, підтверджуючи відомий вислів про те, що російська демократія закінчується там, де починається українське питання.

Крім того, «розлучення» України з Росією було пов'язане з низкою таких питань, як відокремлення економічної і безпекової інфраструктур обох країн, питання відмови України від третього у світі за обсягами ядерного потенціалу, делімітація та демаркація державного кордону, визначення статусу Чорноморського флоту РФ на території України та й, власне, самого Кримського півострову. Врегулювання цих питань мало першочергове значення для розбудови України як нової незалежної держави.

Дружні стосунки між Борисом Єльциним і Леонідом Кучмою та особливий наголос на «безкраватковій дипломатії» лише підкреслювали ту обставину, що українсько-російські взаємини на високому рівні не зовсім вписуються в загальні уявлення про класичні відносини між двома державами. Не рідко суперечливі питання вирішувались «у ручному режимі» на рівні Президентів двох країн, а успіх переговорів значною мірою залежав від так званої «хімії» міжособистісних стосунків.³ Показово, що сьогодні посольство України в Росії також виключене з переговорного процесу практично з усіх питань, які так чи інакше стосуються інтересів наближених до влади політиків і бізнесменів.

Неформальні зв'язки між політичними елітами двох країн дозволяли реалізовувати власні корпоративні інтереси шляхом політико-економічного бартеру (обміну політичної лояльності України на економічні поступки з боку Росії), платою за що було, зокрема, «затвердження» майбутніх кандидатів у Президенти України в Москві (особливо це було помітно в 1994 та 2004 роках). Однак щойно у відносинах країн відбувався конфлікт, ставало очевидно, що Леонід Кучма не сприймався в Росії як Президент незалежної держави – відповідно не закріплені правовим чином неформальні домовленості могли бути порушені на правах «сильнішого». За словами норвезького дослідника Тора Буккволла, «така ситуація нагадувала гру у шахи, коли один із гравців пересуває фігури на дошці у заборонений спосіб... Цим він не лише ображає іншого гравця, але й унеможливорює ведення самої гри»⁴. Цей чинник зіграв не останню роль у зміні зовнішньополітичного курсу України за президентства Кучми, який прийшов до влади у 1994 році під гаслами поглиблення співробітництва з Росією, а згодом проголосив європейський вибір та євроатлантичну інтеграцію України.

Стосунки Леоніда Кучми з Владіміром Путіним вже були позбавлені дружньої невимушеності, характерної для його зустрічей з Борисом Єльциним, однак залишили місце для політично-економічного бартеру на суто прагматичних засадах. Додатковим фактором зближення України з РФ стала підтримка Путіна, надана українському Президенту в часи акції «Україна без Кучми» у лютому-березні 2001 року. За словами колишнього голови комітету Верховної Ради України із закордонних справ Віталія Шибка, Москва «буквально врятувала [Леоніда Кучму] після скандалу з Георгієм Гонгадзе», що, вочевидь, вимагало певних поступок Росії з його боку⁵. Зокрема, 2002 рік, який став кульмінацією напруження відносин України з ЄС і США, максимально наблизивши перспективу міжнародної ізоляції держави, був проголошений «роком України в Росії». Однак він, так само як і рік Росії в Україні (проголошений в 2003 році) відзначився лише низкою протокольних урочистостей.

Навіть згода України приєднатись до ініціативи Москви щодо формування Єдиного економічного простору (ЄЕП) між Україною, Російською Федерацією, Білоруссю та Казахстаном у лютому 2003 року⁶ не вберегла українсько-російські відносини від «випробування Тузлою» вже у жовтні-листопаді того ж року. Конфлікт стався через те, що Росія почала будувати дамбу у бік українського острова Коса Тузла – завершення робіт порушило б український державний кордон у районі Керченської протоки. Президенти двох країн врегулювали конфлікт, але Києву фактично довелося пристати на позиції РФ у питанні делімітації морських рубежів⁷.

Україна все одно ратифікувала рамкову Угоду про формування ЄЕП (20 квітня 2004 року) із застереженням щодо власної участі в цьому утворенні лише в межах, що відповідають Конституції України. Приєднання України до ЄЕП викликало чимало дискусій щодо відповідності цього кроку задекларованим намірам Києва приєднатись до СОТ і ЄС. Однак, як показав час, це було лише своєрідним «заграванням» із Москвою – поступкою в обмін на російську підтримку під час президентської виборчої кампанії 2004 року. Зокрема, ухвалений рамковий документ передбачав підписання понад 90 угод для наповнення цього формату співробітництва конкретним змістом, тоді як Київ погодився підписати не більше 30% запропонованих документів. Ця тактика відповідала передвиборчим інтересам українського керівництва (інше питання – чи допомогла путінська підтримка провладному кандидату Віктору Януковичу), але, вочевидь, не працювала на посилення політичної складової «м'якої сили» України.

ПОМАРАНЧЕВА РЕВОЛЮЦІЯ – КОРИСНА ПОРАЗКА КРЕМЛЯ?

Безпрецедентна за своєю інтенсивністю підтримка провладного кандидата Віктора Януковича з боку Москви та особисто Владіміра Путіна перетворили Україну на поле як для внутрішньополітичної, так і міжнародної боротьби за подальшу траєкторію розвитку країни. Відповідно перемогу Помаранчевої революції у Кремлі сприйняли як власну геополітичну поразку, що значною мірою вплинуло на особисте несприйняття політичної фігури Ющенка з боку Путіна, а пізніше і Дмитрія Медведева.

На цьому тлі перелік «хронічних» проблемних питань у відносинах між Києвом і Москвою значно розширився, зокрема, негативну реакцію Росії викликали наступні питання українсько-російського порядку денного:

- активізація курсу на вступ України до НАТО;
- зусилля України, спрямовані на обмеження енергозалежності від Росії з огляду на майже щорічні газові конфлікти;
- обмеження Україною рівня своєї участі в Єдиному економічному просторі зоною вільною торгівлі;
- відмова України від синхронізації із Росією вступу до СОТ;
- спроби перегляду Україною орендної плати за перебування підрозділів ЧФ РФ на території України та спроби узгодження плану їх виведення з території України до 2017 року;
- зусилля з активізації процесів делімітації морських просторів між двома державами та демаркації лінії державного кордону на суходолі;
- висловлення Україною сумнівів щодо ефективності та перспектив діяльності СНД;
- активізація регіональної політики України, спрямованої на формування альтернативного Росії центру тяжіння (курс на регіональне лідерство);
- суверенізація гуманітарної політики України (у контексті заявленої політики державотворення та націєтворення), що не узгоджується з інформаційною політикою та гуманітарними ініціативами РФ, спрямованими на зміцнення своєї «м'якої сили» в СНД.

Щодо останнього аспекту слід підкреслити, що після 2004 року Росія почала активно розширювати інструменти та технології зміцнення свого «м'якого» впливу. За словами російського політехнолога Глеба Павловського, Помаранчева революція стала «дуже корисною катастрофою для Росії... ми багато чому навчилися»⁸. У зв'язку з цим будь-яке лідерство України за рівнем демократизації і європеїзації, а отже – міжнародної привабливості, сприймалося Москвою негативно. Більш того, Кремль доклав чимало зусиль для дискредитації здобутків Помаранчевої революції

серед росіян; зокрема, шляхом створення медіа-образу безперервного політичного хаосу та некерованості процесів в Україні, цілком ігноруючи будь-які переваги наявного в Україні політичного плюралізму. «Надії саме на ці сторони українського політичного життя і культури були в ліберально-демократичної меншості російського населення особливо великими в період Помаранчевої революції, – наголошує керівник відділу соціально-політичних досліджень Левада-Центру Борис Дубін. – Сьогодні більшість російського населення (до 60%) симпатизує Віктору Януковичу – втім, росіяни і в кращі дні Майдану не симпатизували Віктору Ющенку».

Показово, що Росія ніколи не ставила за мету приєднатися до ЄС і не прагнула до засвоєння європейських цінностей (за винятком лише незначного періоду на початку президентства Бориса Єльцина), натомість сама претендує на роль носія «м'якої сили». Саме зі статусних міркувань Москва відхилила участь в програмах Європейської політики сусідства через їхню односторонність, тоді як Україна сприйняла ЄПС. Водночас Україна була своєрідним каталізатором для прийняття важливих рішень у Росії (у тому числі і в питаннях зовнішньої політики). Зокрема, отриманий від ЄС у листопаді 2010 року План дій щодо лібералізації візового режиму для України стимулював керівництво РФ до активізації переговорів із ЄС (які ведуться ще з 2002 року) щодо формування відповідної «дорожньої карти» для короткотермінових безвізових подорожей росіян до ЄС. Крім того, Україна випередила (і до певної міри стимулювала) Росію у таких внутрішньополітичних ініціативах як скорочення терміну служби в армії (в Україні – березень 2005 року, у Росії – липень 2006 року) і виплата громадянам заощаджень Ощадбанку СРСР (в Україні – 2008 року, у Росії – з 2009 року).

У рамках цих тенденцій слід розглядати українсько-російську взаємодію і в багатосторонньому форматі. Зокрема, якщо постійне членство в Раді Безпеки ООН і беззастережне лідерство Росії в СНД повністю відповідають амбіціям РФ, то в рамках ОБСЄ Росія вітає будь-яку підтримку з боку України. При цьому формування альтернативних форматів багатосторонньої взаємодії в СНД (як-то ГУАМ) сприймається в Москві гостро негативно. Членство України в СОТ, до якої РФ лише прагне приєднатись, вочевидь, створює для України тактичні переваги, які, цілком закономірно, ігноруються на рівні офіційної риторики російського керівництва. Російському суспільству постійно нав'язується думка, що Україна вступила до СОТ на не вигідних для себе умовах. Зокрема, напередодні цієї події російський віце-прем'єр, міністр фінансів Сергій Кудрін заявляв, що «Україна на політичній хвилі своїх відносин із Заходом, прагнучи вступити до СОТ швидше за Росію», вступає на не вигідних для себе умовах⁹.

При цьому будь-яке випередження Україною Росії у міжнародних рейтингах (див. Таблицю 2) або ігноруються Москвою, або списуються на їх упередженість і західні «подвійні стандарти». Втім, відповідні успіхи України створюють додатковий ресурс для підвищення її привабливості серед ліберально налаштованих росіян.

Таблиця 2. Україна та Росія в основних міжнародних рейтингах

Назва рейтингу	Україна	Росія
Nations in transit, 2010 ¹⁰ (1- кращий, 7 – гірший результат)	4,39	6,14
Freedom in the world, 2011 ¹¹ (1- кращий, 7 – гірший результат)	Частково вільна	Не вільна
	Політичні права	3
	Громадянські свободи	3
Freedom of the press, 2010 ¹²	Частково вільна, 108 місце із 196	Не вільна, 175 місце із 196
Reporters without borders, 2010 ¹³ (місце у списку зі 178 країн)	131	140

Transparency International Corruption Perception Index, 2010 ¹⁴ (місце у списку зі 178 країн / 10 – кращий, 1 – гірший результат)	134 (2.4)	154 (2.1)
Doing Business, 2010 ¹⁵ (місце у списку зі 183 країн)	145	123
UN Human Development Index, 2010 ¹⁶ (місце у списку зі 178 країн / 1 – кращий, 0 – гірший результат)	69 (0, 710)	65 (0,719)
Henley visa restrictions index, 2010 ¹⁷ (166 – кращий, 26 – гірший результат)	64	83

Загострення українсько-російських відносин протягом президентства Віктора Ющенка практично заморозило діалог на найвищому рівні між Києвом і Москвою. Після російсько-грузинського збройного конфлікту у серпні 2008 року Владімір Путін та Дмитрій Медведєв позбавились останніх протокольних умовностей, демонструючи своє несприйняття Віктора Ющенка як партнера по діалогу, що навіть призвело до відтермінування приїзду в Україну нового посла РФ Міхаїла Зурабова¹⁸.

Варто відзначити, що паралельно з цим відбувались регулярні зустрічі між Владіміром Путіним та Юлією Тимошенко, головним чином в рамках газових переговорів, які, крім прагматичної складової, містили ще політичну складову з дискредитації Віктора Ющенка. Зокрема, Путін не приховував свого зневажливого ставлення до Президента України, звинувачуючи його у постачанні Грузії зброї під час «п'ятиденної війни» 2008 року та навіть «крадіжці» літака, на якому мала прибути до Москви Тимошенко¹⁹. Хоча ще не так давно, у 2005 році, саме її у Росії вважали «крадійкою російського газу»²⁰.

Тимошенко вдалось налагодити прагматичний діалог із російськими колегами, проте не можна сказати, що це додало їй популярності серед росіян. Хіба що вона викликала до себе інтерес російських ЗМІ і, відповідно, населення своєю ретельною увагою до модного вбрання відомих європейських брендів. Так чи інакше, на президентських виборах 2010 року їй вдалось заручитись поміркованою підтримкою Москви, яка винесла уроки з виборів 2004 року та не надавала виключної переваги жодному з імовірних переможців президентської кампанії. Реакція Москви на її арешт 5 серпня 2011 року вкотре продемонструвала прагматичну стриманість у ставленні до лідера української опозиції. У заяві МЗС РФ, зокрема, наголошувалося: «Судовий розгляд стосовно Тимошенко повинен бути справедливим і неупередженим, відповідати всім вимогам українського законодавства при забезпеченні можливостей захисту та дотримання елементарних гуманітарних норм і правил»²¹. Варто додати, що звинувачення проти Тимошенко напряму зачіпають інтереси Москви, оскільки ставлять під сумнів законність газових угод, підписаних за підсумками переговорів українського та російського прем'єрів у 2009 році.

НОВІ ВИКОНАВЦІ СТАРОЇ МЕЛОДІЇ

Прихід до влади Януковича означав зняття напруження в українсько-російських відносинах – принаймні, на рівні міждержавного діалогу. Зокрема, протягом 2010-2011 років значно покращилась тональність і зростає кількість візитів на рівні Президентів і прем'єрів обох країн: 11 поїздок керівництва України до Росії (Віктор Янукович – 5, з яких 1 у статусі офіційного, Микола Азаров – 6) і 8 вояжів російських лідерів до України (Дмитрій Медведєв – 4, з яких 1 офіційний, Владімір Путін – 4)²².

Водночас така інтенсивність міждержавного діалогу не принесла Україні істотних переваг – не лише додаткових, але й тих, на які вона розраховувала (зокрема, за результатами «харківських

угод»). Основні здобутки України у відносинах із РФ протягом 2010-2011 років носили скоріше характер зниження тиску: у першу чергу, це стосується підписання у травні 2010 року Угоди про демаркацію українсько-російського державного кордону²³ та розмороження переговорного процесу щодо розмежування акваторії у Керченській протоці (що, однак, не пом'якшує переговорних позицій Москви з цього питання). Іншим аспектом двосторонньої співпраці є відновлення непрозорих посередницьких схем торгівлі енергоносіями, що лише посилює важелі впливу на Україну з боку РФ та дискредитує її політичне керівництво в очах міжнародної спільноти.

При цьому відносно легке отримання від України перших поступок у вигляді «харківських угод» від 21 квітня 2010 року (щодо продовження терміну перебування ЧФ РФ на території України на 25 років) та запровадження «позаблокового статусу» (який небезпідставно сприймається Росією зі значною недовірою, оскільки не виключає можливості відновлення євроатлантичного курсу України) у липні 2010 року²⁴ сприяли формуванню у російського керівництва дещо завищених очікувань щодо «проросійськості» Януковича та готовності до подальших поступок Кремлю, особливо на тлі кризового стану української економіки. Відповідні настрої у російських політичних і бізнес-колах добре ілюструють слова головного редактора російського видання «Експерт» Валерія Фадєєва: «Україна дешева, ми можемо її купити»²⁵. Однак несумісність подальших амбіцій Москви з інтересами української влади призвела до глибокого розчарування Росії українським керівництвом. Насамперед, це стосується доступу до газотранспортної системи України та вступу Києва до Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану.

Інститут світової політики проаналізував заголовки статей, присвячених Україні, у восьми російських виданнях і склав рейтинг найбільш уживаних слів. Він виглядає наступним чином:

1. Янукович
2. Київ
3. Тимошенко
4. Москва
5. Газпром
6. Нафтогаз
7. Митний союз
8. Верховна Рада
9. Ющенко
10. Справа / Медведєв / Генпрокуратура

Як свідчить наведена «хмарка», для російського медіа-простору характерна персоніфікація української держави в особі Віктора Януковича. Значну увагу до себе привертає також політична фігура Юлії Тимошенко, діяльність якої відстежується російськими журналістами (про що, зокрема, свідчать такі терміни як «справа», «Генпрокуратура»). Остання низка слів має відношення й до Леоніда Кучми, порушення справи проти якого викликало значний резонанс в російських ЗМІ. Загалом, домінуючий інтерес для російських видань становить саме внутрішня політика України,

про що свідчить популярність таких термінів як «Верховна Рада», «Ющенко», «Гонгадзе», «Суд», «МВС», «Луценко», «Майдан», «Ахметов».

Також російські медіа приділяють помітну увагу таким трьом аспектам російсько-українських відносин як: газові питання («Газпром», «Нафтогаз», «газ», «контракти», «угоди», «млрд», «ціни»), проблема створення Митного союзу («Митний союз», «експорт»), питання перебування Чорноморського флоту («ЧФ», «угоди»), що розглядається в контексті приналежності Криму до України («Крим»). Загалом, міжнародна діяльність України крізь призму російських ЗМІ практично зводиться саме до двосторонніх відносин, чим пояснюється низький рівень згадуваності таких слів як «НАТО», «США», «ЄС», «Євро-2012», «Європа», «Захід», тощо.

При цьому українські друковані ЗМІ та телеканали у російському медіа-просторі не представлені. Щоправда, на 1 вересня 2011 було заплановано запуск ретрансляції «Першого національного» каналу на платформі «НТВ+». Переговори про це відбувалися фактично два роки. Загалом така ситуація пояснюється не лише недостатньою ініціативністю української сторони, але й низькою конкурентоздатністю власне українського інформаційного продукту.

Трохи кращою є ситуація із українськими електронними ЗМІ, – саме вони є основним джерелом інформації для тих росіян, котрі бажають отримувати українські новини «з перших вуст», і містять значний, недостатньо використаний, потенціал для зміцнення «м'якої сили» України серед російських користувачів мережі Інтернет. Зокрема, проведений Інститутом світової політики аналіз іноземного трафіку дев'яти провідних українських електронних видань вказує на помітний відсоток відвідувань із Росії (див. Таблицю 3).

Таблиця 3. Трафік, частка з Росії, %

Корреспондент	5,97
Сегодня	13,5
УНИАН	4,6
Левый берег	2,0
Зеркало недели	14,2
Kyiv Post	1,87
День	7,23
Українська правда	2,5
Главком	13,5

УКРАЇНА ЯК ЕКОНОМІЧНИЙ ПАРТНЕР: «ЖЕБРАК» ЧИ «ЖИТНИЦЯ»?

Росія є одним з основних торговельних партнерів України із питомою вагою 31,7% у загальному обсязі її товарообігу (за підсумками 2010 року), у тому числі в експорті українських товарів – 26,1%, в імпорті – 36,5%. Тоді як Україна є п'ятим за величиною торговим партнером Росії після Китаю, Нідерландів, Німеччини, Італії і першим партнером в рамках СНД із часткою 5,9% у 2010 році (у 2009 році – 4,9%) у загальному товарообігу РФ²⁶.

Загалом економічний потенціал будь-якої держави вказує на наявність у неї скоріше «жорсткої», аніж «м'якої сили», створюючи широкий набір інструментів не лише економічного, але й політичного тиску на її партнерів. Переважно в цьому контексті розвивається українсько-російське енергетичне співробітництво. «Стабільне забезпечення Росією української економіки енергоресурсами – важливий фактор безперебійної роботи та розвитку українських підприємств промисловості та сільського господарства»²⁷, – російський уряд використовує цей чинник як основний

важіль впливу на українське керівництво. Більш того, як продемонстрував приклад «газової війни» 2009 року, статус України як основного транзитера російського газу до ЄС може бути дискредитований Москвою – в очах Брюсселя Київ постав як ненадійний та корумпований партнер.

Втім, не можна залишати поза увагою той факт, що економічні успіхи будь-якої країни та зростання якості життя її населення містить потужний ресурс для її соціально-економічної привабливості. Відповідно, зміцнення «м'якої сили» України в Росії має супроводжуватися донесенням до російської аудиторії адекватної інформації про економічні успіхи чи принаймні спростуванням негативних стереотипів як за допомогою ЗМІ, так і завдяки присутності українських товарів на полицях російських магазинів.

Натомість серед пересічних росіян радянський образ України як «житниці» поступово витісняється, її сприймають більше як країну, що серйозно постраждала від п'ятирічного політичного хаосу. Так, за словами російського політолога, викладача Тюменського державного університету Андрія Девяткова, «росіяни знають, що простій людині в Україні живеться ще гірше, ніж у Росії. У нас багато трудових мігрантів з України, люди їдуть з України, оскільки там немає роботи та великих нафтогазових прибутків». При цьому більшість російських співрозмовників відзначає позитивне ставлення в Росії до українських заробітчан, головними рисами українців вважаються миролюбність і працьовитість.

Водночас зусилля російської пропагандистської машини зі створення негативного образу України під час «п'ятирічки ненависті» часів Віктора Ющенка іноді спричиняють курйозні ситуації. За спостереженнями українських співрозмовників, які мешкають у Москві, декого з росіян може щиро здивувати, що українці з середніми статками живуть не в злиднях і навіть можуть собі дозволити відпочинок закордоном. Дійсно, рівень середньої заробітної плати в Росії (близько 540 дол. США)²⁸ є помітно вищим, ніж в Україні (близько 320 дол. США)²⁹, особливо ця різниця відчутна між Києвом і Москвою, де рівень середньої зарплатні майже вдвічі більший: 500 і 1000 дол. США відповідно. Однак рівень цін у двох столицях також істотно відрізняється, адже Москва входить до п'ятірки найдорожчих міст світу³⁰. Станом на 2009 рік кількість населення за межею бідності в Україні³¹ була помітно більшою, ніж у Росії³² (35% проти 13%), – однак інші індикатори вказують на незначні відмінності у добробуті та якості життя населення обох країн. Зокрема, рівень безробіття в Росії становить 7,6% проти 8,4% в Україні, а тривалість життя населення в Україні є довшою, ніж у РФ (68,6 проти 66,3 років).

Водночас структура імпорту РФ з України виразно демонструє привабливість України в якості торговельного партнера. За даними Міністерства економічного розвитку РФ, в 2010 році імпорт з України в основному становили такі чотири товарні групи:

1. Машини, обладнання та транспортні засоби – 36,3%;
2. Метали і вироби з них – 20,6%;
3. Продовольчі товари та сільськогосподарську сировину – 14,0%;
4. Мінеральні продукти – 11,2%.

При цьому фахівці Мінекономрозвитку Росії відзначають, що «така структура російського імпорту, на відміну від експорту, характеризується великою часткою продукції з високою доданою вартістю, а сама Росія є найбільш привабливим партнером-імпортером української продукції... наприклад, глинозем, ферохром, труби великого діаметру, машинотехнічного обладнання, що поставляються з України, відіграють важливу роль в російській економіці, в той час як постачання багатьох українських продовольчих товарів жорстко конкурують з російськими аналогами».³³

Такі побоювання російських фахівців не безпідставні: на російському ринку представлено чимало українських брендів, переважно у сегменті продуктів харчування та горілчаних виробів. Серед відомих українських брендів досить популярні на російському ринку «Верес» (експортує до Росії 49% своєї продукції), «Чумак», «Roshen» та інші. Варто підкреслити, що незалежно від рівня позитивного/негативного ставлення росіян до українців популярність української харчової продукції працює на

підтримку її образу «житниці». Однак це стосується лише продуктів харчування: високотехнологічна продукція українського походження не має відповідного попиту на російському ринку³⁴.

Що стосується популярності в Росії горілчаних виробів українського походження, то у російського споживача вони рідко асоціюються з Україною. Торгова марка «Хортиця» (зараз компанія Global Spirits) з'явилася на російському ринку із горілкою «Хортиця» в 2006 році і завоювала нагороди найбільших російських дегустаційних конкурсів. Поки що вся продукція «Хортиці» займає в Росії п'яте місце, з часткою в 2,6% ринку. Однак сьогодні компанія вирішила створити горілку спеціально для Росії – під російським брендом. У кінці березня 2011 р. Global Spirits купив Лікеро-горілчаний завод у Вологді потужністю 2,5 мільйонів дол. США на рік. Підприємство перейменовано в «Російську Північ». Протягом двох років частка компанії охопить близько 10% російського алкогольного ринку. І, тим самим, за обсягами продажів зрівняється з нинішнім лідером – горілкою «Зелена марка» (на другому місці в Росії зараз «Путінка», 5,8% ринку). Втім, показово, що навіть відомі українські бренди (наприклад, «Оболонь») сприймаються росіянами як «свої», особливо в Москві, де традиційно панує думка, що «все найкраще – наше».³⁵

Крім того, російський ринок поступово опановують представники української автопромисловості. Зокрема, у квітні 2010 року експорт своєї продукції до РФ почала корпорація «Богдан» і досягла певних успіхів. Компанія постачає легкові і комерційні автомобілі марки «Богдан», вироблені в Черкасах. За період присутності на російському ринку корпорація реалізувала 7340 автомобілів. «Богдан» займає 33 місце з продажу серед всіх брендів, офіційно представлених у РФ. Також на російському ринку представлені автомобілі «Lanos» Запорізького автозаводу, що продаються під брендом «Chance» (який ніяк не асоціюється з Україною). У рейтингу 25-ти найбільш продаваних марок в Росії «Chance» займає 24 місце.³⁶

Варто зазначити, що за легкістю ведення бізнесу, відповідно до міжнародного рейтингу «Doing Business» у 2010 році (див. Таблицю 2), Росія помітно випереджає Україну. При цьому станом на 1 січня 2011 року обсяг накопичених прямих інвестицій РФ в економіку України був майже в п'ять разів більшим за обсяг інвестицій з України в Росію: 1089 млн. дол США проти 199 млн. дол США відповідно. Однак присутність українських інвесторів у Росії зросла майже вдвічі у порівнянні з 2006 роком (94,5 млн. дол США). Причому у 2010 році дещо скоротилися інвестиції в російські підприємства, зайняті металургійним виробництвом, ремонтом автомобілів, побутових виробів, і збільшилися вкладення у переробну промисловість, зокрема, у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів.³⁷

Українські інвестори здійснюють вагомі вкладення в целюлозно-паперовий комплекс Росії, чорну металургію, машинобудування та металообробку. Так, група «Приват», що належить Ігорю Коломойському та Генадію Боголюбову, володіє Алапаєвським металургійним заводом, а також пакетом акцій заводу «Азот» (20%) і контрольним пакетом Алтайського коксохімічного заводу. Крім цього, групі «Приват» належить Мосприватбанк.

Власник групи «Енерго» Віктор Нусенкіс контролює в Росії багатогалузеве виробниче об'єднання «Кузбас», до якого входять шахти «Зарічна», «Алексеевская», «Октябрьская», шахтоуправління «Карагайлінское», Юргінській машзавод. Примітно, що його вважають одним з головних спонсорів Української православної церкви Московського патріархату. До того ж, на територіях всіх його підприємств знаходяться храми або молитовні приміщення, а під час свого візиту до Донецької області у 2010 році патріарх Кирило особисто подякував Нусенкісу за допомогу в реставрації храмів³⁸.

Із 2004 року на російському кондитерському ринку працює компанія «Київ-Конті» (медіа пов'язують її з віце-прем'єр-міністром України Борисом Колесніковим), якій належить «Кондитер-Курськ». Також корпорації «Roshen» Петра Порошенка належить Липецька кондитерська фабрика «Ликонф». Крім того, підконтрольна Порошенку корпорація «Богдан» підтверджує свої плани щодо побудови виробничого комплексу у Нижегородській області, в який станом на вересень 2009 року було інвестовано майже 20 млн. дол США³⁹.

Комбінат «Запоріжсталь», 50% акцій якого з липня 2011 року належать холдингу «Метінвест» Ріната Ахметова, володіє виробничим об'єднанням «Шолоховська» і шахтою «Бистрянська», які розвивають у Ростовській області потужності з видобутку і збагачення коксівного вугілля. Також про свої наміри придбати у 2011 році російського виробника соняшникової олії заявив власник «Кернел груп» бізнесмен Андрій Веревський⁴⁰.

Водночас росіянам імена цих українських бізнесменів мало про що говорять. Не акцентують уваги на своєму українському громадянстві й місцеві бізнесмени. Однак успішний московський бізнесмен Андрій Конончук, – засновник і співвласник популярної у Москві та Санкт-Петербурзі мережі стрітфуду «Крошка-Картошка» (кількість відвідувачів якої за рік становить приблизно 14 млн. осіб) – наголошує, що його українське походження «не має жодного значення» для ведення бізнесу.⁴¹

СКРОМНА ЧАРІВНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Росіяни звикли сприймати культуру України чи інших країн СНД за схемою «центр-периферія». Це ставлення формувалося ще в часи Російської імперії, а пізніше Радянського Союзу. У сфері масової культури (зокрема, шоу-бізнесу) культурна асиміляція та позбавлення «провінційності» є головною передумовою виходу на російський ринок. Звісно, значною мірою це пояснюється не стільки ідеологічними, скільки комерційними міркуваннями, однак саме попит є найбільш показовим індикатором ставлення населення до тих чи інших культурних взірців.

При цьому останнім часом російська влада цілеспрямовано працює над підтримкою такої пострадянської інерції, вбачаючи у здобутках радянської доби ресурс для посилення міжнародної ваги РФ. Відповідні зусилля дають результат у дедалі міцнішому відродженні ідеї «особливого шляху» Росії. На суспільному рівні ця тенденція проявляється у національній асиміляції, коли українці, що мешкають у Росії (особливо в столиці), не рідко приховують своє походження. Інколи така меншовартість навіть набуває ознак українофобії за принципом «немає гірше ворога для України, ніж виходець із України, що мешкає в Росії». Загалом у Росії чимало відомих політиків, бізнесменів і громадських діячів українського походження: губернатор Санкт-Петербургу Валентина Матвієнко, міністр транспорту Ігор Левітін, экс-губернатор Ханті-Мансійського автономного округу Олександр Філіпенко, відомий політтехнолог Глеб Павловський, генеральний директор телеканалу «СТС» Олександр Роднянський та інші, – але цей факт рідко впливає на їхню професійну діяльність чи бізнес-інтереси.

Українська культура, з одного боку, є привабливою, але з іншого, дуже часто сприймається як периферійна, тобто така, що не може бути взірцем для наслідування. Відповідно вихід українських поп-виконавців на російський ринок за сприяння таких російських зірок, як Алла Пугачова, Філіп Кіркоров, Йосип Кобзон чи Ніколай Басков, виступи в дуеті з ними є проявом скоріше «м'якої сили» Росії, аніж навпаки. До цієї категорії українських виконавців належить переважна більшість популярних у Росії поп-зірок: Таїсія Повалій, Ані Лорак, Верка Сердючка, ВІА «Гра», Тіна Кароль та інші.

Водночас приклади «Океану Ельзи», який є визнаним кумиром російської молоді, а також Олега Скрипки, «Бумбоксу» та «Гайдамаків» доводять, що якісний український культурний продукт може здобути популярність і без асиміляції. Однією з ілюстрацій цього може слугувати виконання російською рок-співачкою Земфірою композиції Святослава Вакарчука на її київському концерті у 2008 році⁴². Крім того, останніми роками поступово формується нове покоління українських виконавців, здатних завоювати російську аудиторію – зокрема, Джамала, Злата Огневич та інші. Професіонали музичного ринку відзначають високу якість української музики, однак іноді підводять компетентність організаторів їх концертів на місцях – саме з цієї причини двічі провалилася

спроба організувати концерт у Росії гурту «Друга ріка». Чималий інтерес росіян також викликають українські спортсмени. «Імена братів Кличко та Андрія Шевченка відомі всім, а далі – по інтересах», – зазначає генеральний директор московської юридичної компанії Євгеній Айріянц.

Помітно гірше ситуація з театром, кіно та літературою, однак це не дивно з огляду на низьку підтримку їх розвитку в самій Україні. Відповідно, українські актори, якщо й відомі росіянам, то переважно завдяки участі у російських серіалах. Встиг заявити про себе скандально відомий театральний режисер Андрій Жолдак. Унікальністю своїх театральних постановок завоював увагу росіян Роман Віктюк. Водночас фільми про Україну, що знімаються останнім часом, далекі від посилення її привабливості. Досить негативний образ українців малюється у картині «Ми з майбутнього» та доволі вільно інтерпретується «спільна доля» двох народів в екранізації «Тараса Бульби» Володимира Хотиненка. Утім, варто відзначити успіх Одеського міжнародного кінофестивалю, що проходив в Україні у липні 2010 та 2011 років, який відвідують чимало росіян. Особливу увагу привертають до себе такі програми цьогорічного фестивалю, як «Нове російське кіно» та «Ретроспектива: українські комедії». Залишається сподіватись, що з часом організатори фестивалю матимуть достатньо матеріалу для наповнення програми «Нове українське кіно».

Якщо чимало письменників українського походження міцно закріпилися у суспільній свідомості як класики російської та радянської літератури: Гоголь, Шолохов, Ільф і Петров, – то сучасні українські письменники росіянам майже невідомі, серед винятків згадують імена Андрія Куркова та Івана Малковича. І хоча це не дивно з огляду на насиченість російського книжкового ринку та загальне зниження суспільного інтересу до читання, радник-посланник посольства Росії в Україні Всеволод Лоскутов закликає українських книговидавців більш активно виходити на російський ринок літератури: «Треба їх [українських книжок] просто більше видавати, більше привозити, причому і українською мовою». Також дипломат радить українцям відновити в українському культурному центрі на Арбаті магазин «Українська книга», що раніше був одним з найбільш відвідуваних у столиці.⁴³ А українським книговидавцям слід активніше представляти своїх авторів на щорічній Московській міжнародній книжковій виставці, в якій у 2008 році Україна навіть брала участь у статусі почесного гостя.

Крім того, поступово виходять на російський ринок українські дизайнери одягу. Зокрема, відомий дизайнер Лілія Пустовіт має п'ять бутиків у Москві. Частими гостями є українські дизайнери на Moscow Fashion Week, а росіяни – на Ukrainian Fashion Week, однак основними центрами їх конкуренції поки що залишаються Мілан, Париж та інші модні столиці світу.

Значною популярністю в Росії користується українська кухня. Такі страви, як український борщ, вареники, котлета по-київськи у Росії готують і люблять. Проте за спостереженнями українців, що мешкають у Москві, в деяких закладах ці страви можуть бути представлені як російські: борщ по-московськи, котлета по-московськи тощо. Своєрідною історією успіху можна вважати надзвичайну популярність московської мережі з 15-ти українських ресторанів Корчма «Тарас Бульба», популярних завдяки колоритній атмосфері та прийнятному співвідношенню ціна/якість. Серед відомих відвідувачів Корчми значиться і російський прем'єр Владімір Путін⁴⁴. У ресторанах мережі можна ознайомитись не лише з українською кухнею, але й музикою та навіть дізнатись останні новини культурного життя України з однойменної газети.⁴⁵ Власник мережі, киянин за походженням Юрій Білойван також сприяв виходу на російський ринок українського дитячого видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА».

УКРАЇНЦІ В РОСІЇ: ЧУЖІ СЕРЕД СВОЇХ?

Загалом українська діаспора в Росії є найбільшою за чисельністю серед країн СНД. Загальна чисельність українців у Росії становить 4 379 690 осіб. Найбільше українців проживає на Кубані (до 47%), у Тюменській області – до 800 тис., у Воронежській, Брянській, Омській областях, Ставрополь-

ському і Приморському краях.⁴⁶ Однак при цьому опитані російські експерти одногосно відзначають надзвичайну слабкість української громади на федеральному рівні та низьку присутність у суспільно-політичному та культурному житті – практично непомітну для населення РФ. Про певний вплив української громади можна говорити лише на регіональному рівні – у Башкортостані, Татарстані, Хабаровській, Тюменській, Новосибірській областях та інших. Також із 1998 року у Москві працює Національний культурний центр України, однак його діяльність вочевидь орієнтована не на росіян, а на українців Росії, молодь українського походження (український молодіжний клуб) та російських вчених-україністів⁴⁷.

Експертне опитування вказує на недостатню ефективність посольства України в РФ, що однак пояснюється як обмеженням його діяльності головним чином протокольними функціями, так і скороченням фінансування іноземних представництв України у зв'язку з економічною кризою. Хоча, навіть за наявного рівня фінансування, за словами посла України в Росії Володимира Єльченка, посольство намагається підтримувати громадські організації українців у РФ, які звертаються за допомогою у проведенні фестивалів української культури, увічнення пам'яті відомих українців у Росії тощо. Також Україна фінансує передплату на українські газети і журнали, оновлення фондів деяких бібліотек, закупівлю національних костюмів та музичних інструментів для самодіяльних колективів українських громадських колективів і т.д.⁴⁸ Однак цілком очевидно, що таких заходів недостатньо для активізації інтересу не лише українців Росії, але й власне росіян, до культурного життя сучасної України.

Натомість будь-яка діяльність всеросійських організацій українців, що набуває суспільно-політичного характеру, натикається на спротив російської влади. Зокрема, 27 січня 2010 року рішенням Верховного суду РФ було остаточно ліквідовано Федеральну національно-культурну автономію українців Росії, що існувала з 27 березня 1998 року. На початку 2011 року Мін'юст Росії звернувся до Верховного суду РФ із проханням ліквідувати Об'єднання українців. Пізніше провадження про ліквідацію ОУР було припинено, а справу повернули до районного суду Москви. За неофіційними даними, це відбулось завдяки активному втручання МЗС України, який домовився з російською стороною про збереження організації як такої в обмін на усунення Валерія Семененка з посади голови ОУР, яку очолив колишній заступник Семененка – Тарас Дудко.

Дещо інша ситуація склалась навколо Бібліотеки української літератури (БУЛ), яка є державною установою культури міста Москви. Показово, що вона є спадкоємицею бібліотеки при Українському робітничому клубі у Москві, яка існувала принаймні з 1922 року, та єдиною московською бібліотекою, де окремо представлена література однієї з країн СНД. Саме з посиланням на цей факт сьогодні розглядається питання перетворення закладу на бібліотеку усіх країн СНД. У грудні 2010 – січні 2011 років у бібліотеці відбулись сумнозвісні міліцейські обшуки, а директорку Наталію Шаріну було усунено від керівництва бібліотекою за звинуваченням в екстремізмі.

Українська мова та українознавство вивчаються лише у 8 загальноосвітніх школах Росії, та ще у двох – факультативно, а також у 6 недільних школах, створених, зокрема, при Культурному центрі України в Москві та зусиллями місцевих українських громад у Сургуті, Нижнекамську (Татарстан), Уфі та Салаваті. Крім того, існують відомості про гуртки української мови при Московському міському палаці дитячої (юнацької) творчості та у селі Новорождественка, Омської області.⁴⁹

Водночас, як відзначає Володимир Єльченко, «на сьогодні, на жаль, в Росії немає жодної державної школи з програмним викладанням предметів українською мовою. Буду відвертим – я вважаю абсолютно ненормальним те, що в Москві, де проживає найбільша кількість етнічних українців – понад чверть мільйона – немає жодної української середньої школи. Виправлення цієї ситуації розглядаю як одне зі своїх першочергових завдань»⁵⁰.

Якщо на рівні шкільної освіти можливості для вивчення української мови є досить мізерними, на рівні закладів вищої освіти ситуація із вивченням української мови як іноземної є більш-менш прийнятною. Так, в Московському державному університеті імені М. В. Ломоносова вивчали українську мову та українознавчі предмети 5 осіб, у Московському державному інституті міжна-

родних відносин 16 осіб, в Саратовському державному університеті імені М. Г. Чернишевського 60-70 осіб тощо⁵¹.

Водночас слід визнати, що сучасний стан освіти та науки в Україні навряд чи може бути чинником «м'якої сили» щодо Росії, радше навпаки. За даними Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, Україна не надає стипендії іноземним громадянам, зарахованим на навчання на підготовчі факультети (відділення) вищих навчальних закладів України.⁵² Таким чином, на відміну від Росії, яка запросила до себе на безкоштовне навчання переможців першої Всеукраїнської олімпіади з російської мови⁵³, громадяни Росії не мають права на стипендію для навчання в Україні.

УКРАЇНА ОЧИМА РОСІЯН: «СВОЇ ЛЮДИ»

Що стосується самостійного ознайомлення росіян із сучасною Україною, то у 2010 році такою можливістю скористалися майже 8 млн. росіян (що не так вже й багато, враховуючи 143-мільйонне населення РФ) – див. Таблицю 5. При цьому 90% з них приїхали з приватною метою, що є виразним підтвердженням розвинутих міжлюдських контактів в обох країнах. Цікаво, що найменша кількість росіян відвідує Україну з метою навчання, імміграції та працевлаштування.

Із метою туризму Україну відвідали понад 350 тис. росіян. Однак можна із впевненістю стверджувати, що чимало з тих, хто заявив про приватну мету поїздки, приїхали на відпочинок до друзів, родичів тощо, адже відсутність мовного та візового бар'єрів цілком дозволяє самостійно організувати свій літній відпочинок в Україні. Тим більше, що між Києвом і Москвою існує розгалужена система транспортних сполучень: станом на серпень 2011 року регулярно курсувало 14 потягів та налагоджено 20 авіарейсів⁵⁴. Причому з 20 липня 2011 року графік авіасполучень було розширено першим пасажирським рейсом авіакомпанії «Міжнародні авіалінії України» (МАУ) за маршрутом Київ-Москва (Домодедово), який збільшив кількість щоденних рейсів між Києвом і Москвою до трьох, а повітряне сполучення з російськими регіонами стало швидшим і зручнішим.⁵⁵

Таблиця 5. Статистика громадян Росії, які в'їхали в Україну у 2010 році⁵⁶

Кількість громадян РФ, які в'їхали в Україну в 2010 році	Із них – за метою поїздки						
	службова, ділова, дипломатична	туризм	приватна	навчання	працевлаштування	імміграція (постійне місце проживання)	культурний та спортивний обмін, релігійна, інша
7900436	165300	353961	7278105	18098	3435	14602	66935

Найбільш популярними напрямками туризму серед росіян залишаються Крим та Одеса, дещо рідше – Київ та Львів. З одного боку, літній відпочинок у Криму є звичним і зручним, але дедалі більше програє за співвідношенням ціна/якість таким альтернативним напрямкам для відпочинку росіян, як Туреччина, Єгипет, Туніс. «Російському туристові набагато комфортніше там, де люди говорять російською і вважають цю мову своєю, – ділиться своїми спостереженнями Андрій Девятков, – але при цьому Крим та інші частини України сприймаються все ж таки як закордон. Наші курорти Краснодарського краю, Підмосков'я – це шалені ціни при низькій якості, тому росіяни люблять Україну за прийнятні ціни при хорошому морі.»

Не дивно, що опитані Інститутом світової політики російські експерти сприймають Україну як місце відпочинку, відмінну, проте культурно близьку країну, частину колишньої спільної Батьківщини. На думку директора російського Левада-Центру Льва Гудкова, до відмінностей України від Росії належать, зокрема, відсутність імперського минулого та неучасть у збройних конфліктах із сусідами. Утім, імперські настрої Росії експерт пояснює скоріше проблемами із формуванням власної пострадянської ідентичності, аніж зазіханнями на український суверенітет.⁵⁷

ТОП-5 асоціацій з Україною:

1. Літо, відпочинок
2. Київ
3. НЕ Росія
4. КУЛЬТУРА
5. Слов'яни, БЛИЗЬКА КРАЇНА, БАТЬКІВЩИНА

У пошуках професійної самореалізації росіяни, що обирають Київ, як правило керуються такими ж міркуваннями, а також підкреслюють певну затишність Києва у порівнянні з Москвою та, безперечно, не таку жорстку конкуренцію. Серед найбільш відомих росіян, що в силу різних причин переїхали працювати до України слід згадати тележурналістів Савіка Шустера та Євгенія Кисельова. Також про свої професійні плани в Києві нещодавно заявила колишній головний редактор російського VOGUE Альона Долецька⁵⁸.

Загалом, за оцінками експертів, частка експатів серед топ-менеджерів українських компаній становить 30–35% і близько половини з них – росіяни. За словами Сергія Воробйова, керуючого партнера Ward Howell (російської компанії з підбору персоналу вищої ланки) «рівень амбіцій українських менеджерів нижчий, конкуренція не найжорсткіша».⁵⁹ При цьому ставлення в Україні до управлінців із Росії зазвичай свідчить саме про «м'яку силу» останньої. Адже їх сприймають як фахівців більш високого рівня, а їх переїзд до України майже завжди супроводжується підвищенням і ростом грошової компенсації у середньому на 25–40%.⁶⁰ Наприклад, головний редактор «Forbes в Україні» Владімір Федорін перед тим, як обійняти цю посаду, був першим заступником головного редактора Forbes у Росії.

У пошуку політичного притулку росіяни здебільшого обирають Україну також внаслідок культурної близькості, наявності знайомих та родичів, відсутності мовних і культурних бар'єрів. Вищий рівень політичних і громадянських свобод, звичайно, дається взнаки, але не відіграє вирішальної ролі, адже найбільш популярними серед росіян країнами для отримання політичного притулку цілком закономірно залишаються країни ЄС: Польща, Франція, Австрія, Бельгія та інші⁶¹.

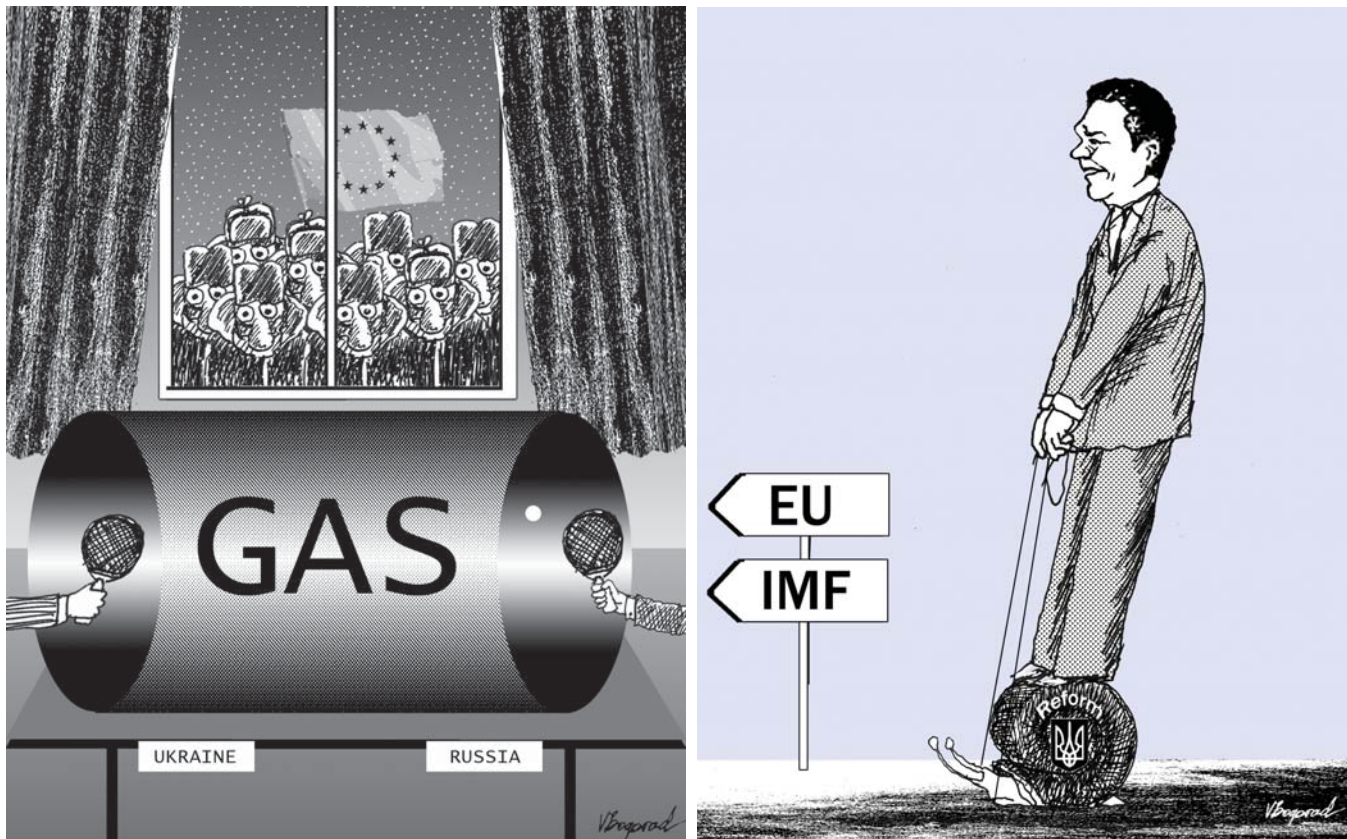
Цікаво, що за опитуванням 2010 року, більшість росіян (57%) вважають, що їхня країна більш демократична від України. Україну вважають більш демократичною лише 8% респондентів, а 19% назвали обидві держави «у рівній мірі недемократичними»⁶². Як підкреслює Борис Дубін, «частка ліберально налаштованих росіян сьогодні в Росії дуже невелика, але для тих, хто все-таки є, головне в Україні – відсутність і неприйняття імперських, державних амбіцій, навіть на рівні риторики (скільки-небудь впливової). Звідси і політичний плюралізм, миролюбність (небажання потрясти зброєю), високий, порівняно з Росією, рівень політичних і громадянських свобод».

Загалом, ставлення росіян до України значно погіршилось протягом 2005-2008 років, особливо під впливом кавказької кризи 2008 року та «газової війни» 2009 року. Зокрема у січні 2009 року, за даними Левада-центру, про своє негативне ставлення до України заявила рекордно велика кількість росіян – 62%⁶³. Однак протягом 2009 року ситуація помітно виправилась. Про своє позитивне ставлення до України на початку 2010 року повідомили 52% респондентів (у 2009 – 29%), негативне – 36% (у 2009 – 62%). 11% опитаних не визначилися. Водночас переважна більшість опитаних українців – 93% – оцінює своє ставлення до Росії як «дуже добре/в основному добре». Погано ставляться до свого північного сусіда лише 4% українців, а 3% не змогли відповісти на запитання.

- ¹ The World Factbook: Russia / Central Intelligence Agency, липень 2011. Режим доступу <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2147rank.html?countryName=Ukraine&countryCode=up®ionCode=eu&rank=45#up>
- ² The World Factbook: Russia / Central Intelligence Agency, липень 2011. Режим доступу <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2001rank.html?countryName=Russia&countryCode=rs®ionCode=cas&rank=7#rs>
- ³ Bukkvoll T. Off the Cuff Politics – Explaining Russia’s Lack of a Ukraine Strategy // *Europe-Asia Studies*. – 2001. – Vol. 53, № 8. – P. 1150.
- ⁴ Bukkvoll T. Defining a Ukrainian Foreign Policy Identity : Business Interests and Geopolitics in the Formulation of Ukrainian Foreign Policy 1994–1999 // *Ukrainian Foreign and Security Policy : Theoretical and Comparative Perspectives* / [edited by J. D. P. Moroney, T. Kuzio, M. Molchanov]. – London : Praeger, 2002. – P. 143.
- ⁵ Взаємовідносини Росії та України в контексті європейської інтеграції // *Національна безпека і оборона*. – 2003. – № 1 (37). – С.20.
- ⁶ Угода про формування Єдиного економічного простору від 19 вересня 2003 року (Угоду ратифіковано із застереженням Законом № 1683-IV від 20.04.2004) / Верховна Рада України. – Режим доступу http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_990
- ⁷ Договір між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки від 4 грудня 2003 року (Договір ратифіковано Законом № 1682-IV від 20.04.2004) / Верховна Рада України. – Режим доступу http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=643_205
- ⁸ N. Popescu, A. Wilson. The limits of enlargement-lite: European and Russian power in the troubled neighbourhood. Policy Report. – London : ECFR, 2009. – P. 29.
- ⁹ Россия пророчит Украине невыгодные условия в ВТО / *Обозреватель*, 03.02.2008. Режим доступу <http://finance.obozrevatel.com/business-and-finance/rossiya-prorochit-ukraine-nevyigodnyie-usloviya-v-vto.htm>
- ¹⁰ Nations in Transit, 2010 / Freedom House, 2010. Режим доступу <http://www.freedomhouse.org/images/File/nit/2011/NIT2011-Russia-RU.pdf>
- ¹¹ Map of Freedom in the World / Freedom House, 2011. Режим доступу <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=363&year=2011>
- ¹² Freedom of the press, 2010 / Freedom House, 2010. Режим доступу <http://www.freedomhouse.org/uploads/pfs/371.pdf>
- ¹³ Press Freedom Index, 2010 / Reporters without borders. Режим доступу <http://en.rsf.org/press-freedom-index-2010,1034.html>
- ¹⁴ Corruption perceptions index, 2010 / Transparency International. Режим доступу <http://www.transparency.org/content/download/55725/890310>
- ¹⁵ Doing Business. Measuring Business Regulations / International Finance Corporation & The World Bank, 2010. Режим доступу <http://www.doingbusiness.org/rankings>
- ¹⁶ Human Development Index (HDI) - 2010 Rankings / UNDP, 2011. Режим доступу <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/RUS.html>
- ¹⁷ Henley & Partners Visa Restrictions Index Global Ranking 2010 / Henley & Partners, 2011. Режим доступу http://www.henleyglobal.com/fileadmin/pdfs/content/hvri2010_globalRanking.pdf
- ¹⁸ Обращение Медведева в адрес руководства Украины / *Корреспондент*, 11.08.2009. Режим доступу <http://korrespondent.net/video/ukraine/931034-obrashchenie-medvedeva-v-adres-rukovodstva-ukrainy>
- ¹⁹ В.В.Путин и Премьер-министр Украины Ю.В.Тимошенко провели совместную пресс-конференцию / Сайт Председателя Правительства Российской Федерации В.В. Путина, 02.10.2008. Режим доступу <http://www.premier.gov.ru/events/news/2026/>
- ²⁰ Дело против Тимошенко в РФ закрыли по истечению срока давности – Кузьмин / *Обозреватель*, 21.07.2011. Режим доступу <http://podrobnosti.ua/criminal/2011/07/21/781659.html>
- ²¹ В МИД России прокомментировали арест Тимошенко / *ЛИГА.Новости*, 05.08.2011. Режим доступу <http://news.liga.net/news/N1122712.html>
- ²² За даними веб-сторінок: Президент России / *События*. Режим доступу <http://news.kremlin.ru/> ; Сайт Председателя Правительства Российской Федерации В.В. Путина. Режим доступу <http://www.premier.gov.ru> ; Офіційний веб-сайт Міністерства закордонних справ України. Режим доступу <http://www.mfa.gov.ua/>
- ²³ Угода між Україною і Російською Федерацією про демаркацію українсько-російського державного кордону(Угоду ратифіковано Законом N 2466-VI від 08.07.2010) / Верховна Рада України. Режим доступу http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=643_365
- ²⁴ Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 року N 2411-VI
- ²⁵ N. Popescu, A. Wilson, P. 29.

- ²⁶ Справка по Украине / Министерство экономического развития Российской Федерации, март 2011. Режим доступу http://www.economy.gov.ru/minec/activity/sections/foreigneconomicactivity/cooperation/economicsng/doc20110519_014
- ²⁷ Там само.
- ²⁸ Расчет средней заработной платы / Журнал «Зарплата», 15.03.2010. Режим доступу <http://www.zarplata-online.ru/poleznoe/zarplata/document95500.phtml>
- ²⁹ Средняя зарплата в Украине вновь повысилась / Корреспондент, 26.05.2011. Режим доступу <http://korrespondent.net/business/economics/1221790-srednyaya-zarplata-v-ukraine-vnov-povyshilas>
- ³⁰ Названы самые дорогие города мира для иностранцев. Москва - в первой пятерке / Корреспондент, 12.07.2011. Режим доступу <http://korrespondent.net/business/1238524-nazvany-samye-dorogie-goroda-mira-dlya-inostrancev-moskva-v-pervoy-pyaterke>
- ³¹ The World Factbook: Ukraine / Central Intelligence Agency, липень 2011. Режим доступу <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>
- ³² The World Factbook: Russia / Central Intelligence Agency, липень 2011. Режим доступу <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2147rank.html?countryName=Ukraine&countryCode=up®ionCode=eu&rank=45#up>
- ³³ Справка по Украине / Министерство экономического развития Российской Федерации, март 2011. Режим доступу http://www.economy.gov.ru/minec/activity/sections/foreigneconomicactivity/cooperation/economicsng/doc20110519_014
- ³⁴ Украинские бренды продуктов питания на российском рынке / Eda.mk.ua, 22.09.2010. Режим доступу <http://eda.mk.ua/news/10962/>
- ³⁵ Глобальный спирт по-украински / Обозреватель, 19.05.2011. Режим доступу <http://www.obozrevatel.com/society/globalnyj-spirt-po-ukrainski.htm>
- ³⁶ Как украинские автомобили приживаются на российском рынке / Обозреватель, 09.12.2010. Режим доступу <http://auto.oboz.ua/analytics/kak-ukrainskie-avtomobili-prizhivayutsya-na-rossijskom-rynke.htm>
- ³⁷ Справка по Украине / Министерство экономического развития Российской Федерации, март 2011. Режим доступу http://www.economy.gov.ru/minec/activity/sections/foreigneconomicactivity/cooperation/economicsng/doc20110519_014
- ³⁸ Виктор Нусенкис: \$1,78 млрд./ Укррудпром, 23.02.2011. Режим доступу http://www.ukrrudprom.com/digest/Viktor_Nusenkis_178_mlrld.html
- ³⁹ Петр Порошенко подтверждает российские планы / Укррудпром, 30.09.2009. Режим доступу http://www.ukrrudprom.com/news/Petr_Poroshenko_ne_otkazivaetsya_ot_rossijskih_planov.html
- ⁴⁰ Kernel в 2011 г. намерен приобрести производителя подсолнечного масла в РФ / РБК-Украина, 07.03.2011. Режим доступу <http://www.rbc.ua/rus/top/show/kernel-v-2011-g-nameren-priobresti-rossijskogo-proizvoditelya-07032011172300>
- ⁴¹ История успеха Андрея Конончука / Радіо «Фінам ФМ», 13.04.2010. Режим доступу <http://finam.fm/archive-view/2375/4/>
- ⁴² Земфира спела на украинском песню народного депутата / «ForUm», 07.03.2008. Режим доступу <http://for-ua.com/fun/2008/03/07/085629.html>
- ⁴³ В России украинские книги идут нарасхват / Подробности, 21.08.2010. Режим доступу <http://podrobnosti.ua/culture/2010/08/21/709803.html>
- ⁴⁴ Обережно, українофобія! / «Главред», 20.05.09. Режим доступу <http://glavred.info/archive/2009/05/20/105816-3.html>
- ⁴⁵ Сеть ресторанов украинской кухни Корчма «Тарас Бульба». Режим доступу <http://www.tarasbulba.ru/gazeta/#start>
- ⁴⁶ Українська діаспора / Урядовий портал, серпень 2011. Режим доступу http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=169709&cat_id=31295
- ⁴⁷ Національний культурний центр України в Москві. Режим доступу <http://ukrcenter.org/>
- ⁴⁸ Інтерв'ю Чрезвычайного и Полномочного Посла України в РФ В.Ельченко газеті «Известия в Украине» / Посольство України в Російській Федерації. Режим доступу <http://www.mfa.gov.ua/russia/ru/publication/content/47482.htm>
- ⁴⁹ Українська освіта за кордоном: навчальні заклади, школи, кафедри, студії зарубіжжя, в яких вивчається українська мова та інші українознавчі предмети. Упорядники: М.К.Глоба, С. П. Зінкевич / МОН України, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, серпень 2009 року. – С. 79–86.
- ⁵⁰ Інтерв'ю Чрезвычайного и Полномочного Посла України в РФ В.Ельченко газеті «Известия в Украине» / Посольство України в Російській Федерації. Режим доступу <http://www.mfa.gov.ua/russia/ru/publication/content/47482.htm>
- ⁵¹ Українська освіта за кордоном: навчальні заклади, школи, кафедри, студії зарубіжжя, в яких вивчається українська мова та інші українознавчі предмети. Упорядники: М.К.Глоба, С. П. Зінкевич / МОН України, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, серпень 2009 року. – С. 79–86.
- ⁵² Умови виділення державних стипендій для закордонних українців / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України. Режим доступу <http://www.mon.gov.ua/inozem/higher/>
- ⁵³ Победители олимпиады по русскому языку и литературе будут учиться в РФ / РИА Новости - Украина, 31.03.2011. Режим доступу http://rian.com.ua/culture_society/20110331/78696628.html
- ⁵⁴ Расписание и билеты на Маршрутах.Ру / Інформаційна система «Маршруты», серпень 2011. Режим доступу <http://transport.marshruty.ru/Transports/Timetable.aspx?s=1&StartName=%u041C%u043E%u0441%u043A%u0432%u0430&FinishID=94430&ttypes=15>

- ⁵⁵ Новини Посольства / Посольство України в Російській Федерації, 20.07.2011. Режим доступу <http://www.mfa.gov.ua/russia/ua/news/detail/63211.htm>
- ⁵⁶ В'їзд іноземних громадян в Україну за країнами, з яких вони прибули, у 2010 році / Державна служба статистики України, 16.02.2011. Режим доступу http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/tyr/tyr_u/vig2010_u.htm
- ⁵⁷ «М'яка сила» України: ТОП-30 асоціацій з Україною у регіоні», Інститут світової політики, Київ, 2011. – С. 13.
- ⁵⁸ Алена Долецкая: Скрывать первую леди – признак неуверенности / Українська правда, 29.07.2011. Режим доступу <http://life.pravda.com.ua/person/2011/07/29/82399/>
- ⁵⁹ Левинский А. Карьера по-украински / Forbes.ru, 10.12.2010. Режим доступу <file:///D:/2006/IER/60859-karera-po-ukrainski.htm>
- ⁶⁰ Там само.
- ⁶¹ Россияне ищут политическое убежище за рубежом / Newsland, 01.12.2009. <http://www.newsland.ru/news/detail/id/439186/cat/42/>
- ⁶² Россияне об Украине, украинцы о России / Левада-центр 26.02.2010. Режим доступу <http://www.levada.ru/press/2010022605.html>
- ⁶³ Россияне об Украине, украинцы о России / Левада-центр 25.02.2009. Режим доступу <http://www.levada.ru/press/2009022501.html>

Автор: Віктор Богорад, Росія

Автор: Сергій Корсун, Росія

«М'яка сила» України в Румунії

Двадцятирічна історія двосторонніх відносин між незалежною Україною та Румунією пам'ятає різні за своїм характером події та періоди. Серед найбільш виразних віх розвитку взаємин двох сусідів пригадується небажання керівництва Румунії визнавати результати референдуму про незалежність України 1991 року на території Південної Бессарабії та Північної Буковини¹, підписання Базового політичного договору у 1997 році, майже постійне тертя навколо таких питань як відновлення роботи глибоководного каналу «Дунай — Чорне море», права національних меншин — української в Румунії та румунської в Україні, отримання румунського громадянства мешканцями України, неврегульованість питання навколо румунської частки у Криворізькому гірничо-збагачувальному комбінаті, а також вердикт Гаазького трибуналу щодо визначення континентального шельфу та особливих економічних зон двох країн у 2009 році.

Мало місце в двосторонніх відносинах і підписання життєво важливих для обох країн документів, і доволі стрімкий розвиток міжрегіональної співпраці, і історія успіху найбільш високооплачуваного в Україні румунського тренера Мірчі Луческу, який вивів «Шахтар» у володарі Кубка УЄФА. Разом з тим, не обійшлося і без скасованих президентських візитів та гучних шпигунських скандалів. Єдине, чого поки що не траплялося, так це проявів взаємної симпатії та «мостів квітів», які, наприклад, свого часу мали місце між Румунією та Республікою Молдова. Більше того, деякі з румунських експертів, яких опитав Інститут світової політики, до цього часу згадують антирумунську риторику, яка спостерігалась в Україні декілька років тому та яка не залишилася непоміченою в самій Румунії (для порівняння, набагато активніша антирумунська політика экс-президента Молдови Володимира Вороніна вже два роки як вважається «перегорнутою сторінкою» в двосторонніх відносинах).

ХВИЛІ: ВІД НЕПРИЯЗНІ ДО ПАРТНЕРСТВА

У цілому індекс «м'якої сили» України в Румунії дорівнює 2,88 балам (максимальний рівень — 10 балів)², що, на жаль, є найнижчим показником серед сусідніх з Україною країн, у яких проводилося дослідження (найголовніше, такий низький результат нікого з українських експертів чи політиків не дивує - як то кажуть, як працювали, те й отримали). Детальніша інформація — на **Таб. 1**.

Таб. 1. Індекс «м'якої сили» України в Румунії

ПАРАМЕТРИ «М'ЯКОЇ СИЛИ»	СЕРЕДНЄ ЗНАЧЕННЯ
Внутрішній і зовнішньополітичний курс України	2,93
Впливовість української громади	2,73
Діяльність Посольства України	2,93
Популярність української культури	3,07
Популярність української продукції	2,73
СЕРЕДНІЙ ІНДЕКС	2,88

Загалом, опитування румунських експертів засвідчило, що деяким з його учасників було досить важко знайти асоціацію з Україною, що можна пояснити значним інформаційним вакуумом щодо України в Румунії. На думку директора Центру запобігання конфліктам та механізмів раннього попередження Юліана Кіфу, з усіх сусідів про Україну в Румунії знають найменше. Як наслідок, експертне сприйняття України формується завдяки дійсно резонансним новинам у медіа: газовий конфлікт з РФ, Помаранчева революція, територіальні суперечки, які, зокрема, точилися навколо острова Зміїний аж до 2009 року (ТОП-5 асоціацій з Україною див. детальніше у Таб. 2). Цікаво, що асоціації з Росією щодо України згадувалися експертами не тільки у зв'язку із газовою кризою, а й у контексті російської сфери впливу. Для Поля Кіку, редактора міжнародного відділу румунського видання «Evenimentul Zilei», український зовнішньополітичний вектор є взагалі незрозумілим.

Однією з найпоширеніших асоціацій щодо України серед румунського експертного середовища стали образи Запорізької Січі та Богдана Хмельницького. Пояснення, яке пропонує Крістіан Гіне, директор Румунського центру європейської політики, тривожне: єдиним періодом, у який Україна в колективній пам'яті румун постала як самодостатня держава, залишилася козацька епоха (асоціації з нею походять зі шкільних підручників, у яких йшлося про взаємини Молдови та України, зокрема, у 17 ст.) Після приєднання України до Царської Росії та за часів її незалежності Україна фактично зникла з румунського порядку денного.

Беззаперечні успіхи керівництва Румунії на шляху європейської та євроатлантичної інтеграції на фоні поразки лідерів Помаранчевої революції та тривалої внутрішньополітичної кризи в Україні давали підстави для формування у масовій свідомості населення Румунії далеко не найкращих стереотипів про Україну, як-то: незріла демократія, недобросовісний партнер, складний сусід. Румунські політики, реагуючи на настрої суспільства та відчуючи слабкість української влади в останні роки президентства Ющенка, відкрито ставили під сумнів євроінтеграційні перспективи Києва.

Так, 2 вересня 2009 року під час виступу перед дипкорпусом Президент Румунії Траян Бесеску заявив про те, що Молдова не може фігурувати разом з Україною у контексті євроінтеграції: «Республіка Молдова не може бути залишеною в пакеті з Україною, яка також має європейські сподівання. Це було б великою помилкою»³.

16 жовтня 2010 року Бесеску у своєму виступі не включає Україну до списку країн-кандидатів на вступ до ЄС: «Як наслідок, Румунія підтримує і буде продовжувати надавати підтримку подальшому розширенню ЄС на Південь і Схід. Остання хвиля розширення, яка проходила в два етапи - в 2004 і в 2007 році - зафіксувала визнання в якості членів ЄС колишні комуністичні країни Центральної Європи, до яких було додано низку країн Півдня. Природно, що наступна хвиля розширення повинна охоплювати решту країн на південь від Європейського Союзу, а саме: Албанію, країни Західних Балкан, Молдову і Туреччину»⁴.

Певні зміни в акцентах румунського політикуму стосовно України набули реальних обрисів лише в першій половині 2011 року. Зокрема, у травні румунська сторона оголосила євроінтеграцію України базою для подальшого розвитку двосторонніх добросусідських відносин («Румунія буде виступати в якості конструктивного партнера у досягненні прогресу в лібералізації візового режиму для українських громадян. Ми всебічно сприятимемо Україні в цьому процесі і відчуватимемо себе партнерами»⁵. В рамках участі України «у поглибленні відносин з Європейським Союзом, Румунія буде підтримувати сусідню країну, надаючи свій власний досвід щодо процесів приєднання»⁶).

ТОП-5 АСОЦІАЦІЙ З УКРАЇНОЮ:

1. КОЗАКИ
2. ГАЗ І ПОВ'ЯЗАНІ З НИМ ПРОБЛЕМИ, РОСІЯ
3. ПОМАРАНЧЕВА РЕВОЛЮЦІЯ / МАЙДАН
4. ОСТРІВ ЗМІЇНИЙ / ТЕРИТОРІАЛЬНІ СУПЕРЕЧКИ
5. МОЛОДА ДЕМОКРАТІЯ

Загалом, якщо говорити про рівень політичних контактів між керівництвом України та їхній характер, одразу виникає асоціація з «американськими гірками». До цього часу так складалося, що після візитів, які мали особливе значення для двосторонніх відносин (візит Президента Кучми до Румунії 2 червня 1997 року, коли був підписаний Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією, візит Президента Ілієску до України 17 червня 2003 року, коли був підписаний Договір між Україною та Румунією про режим українсько-румунського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань, візит Президента Ющенка до Румунії 31 жовтня 2007 року, під час якого відбулося перше засідання Українсько-Румунської спільної президентської комісії), зазвичай наступав період певного застою або навіть криз. Залишається сподіватися, що нещодавній візит міністра закордонних справ України Грищенка до Румунії, під час якого було по суті розблоковано політичний діалог між двома країнами, розпочне новий висхідний тренд у взаєминах України та Румунії.

ПРИВІД ДЛЯ ОПТИМІЗМУ

Мінімальні підстави для того, аби Україна та Румунія слідували шляхом зближення, вже існують у вигляді постійної присутності України в румунському медіа-просторі. Інше питання, що така присутність тематично є досить специфічною.

Беззаперечним лідером за кількістю згадувань у публікаціях румунських ЗМІ щодо України є тренер донецького «Шахтаря» Мірча Луческу. Саме до нього та до успіхів його української команди найбільше прикута увага румунських медіа («Луческу», «тренер», «Шахтар», «Ліга», «чемпіон», «Кубок», «футбол», «виграв», «Євро-2012» тощо). Журналісти також слідкують за кар'єрою румунських футболістів, які грають в командах української Прем'єр-Ліги, відтак український футбол можна вважати чи не найважливішим елементом м'якого впливу України на Румунію.

Зовнішньополітичні стратегії «багатовекторності» України знайшли своє відображення у матеріалах румунських журналістів, про що свідчить присутність у рейтингу найчастіше згадуваних слів як Росії, так і ЄС. Сполучені Штати при цьому займають помітно слабші позиції, в той час як тема НАТО наразі практично відсутня. В контексті українсько-румунських відносин згадується також проблема транзиту енергоносіїв («газ», «Набукко»).

Румунські ЗМІ з однаковим інтересом стежать як за діяльністю Президента України Віктора Януковича, так і за лідером опозиції Юлією Тимошенко, однак внутрішньополітичні суперечності в Україні не викликають такого жвавого інтересу в румунських журналістів, як у їхніх російських, чи білоруських колег.

Аналіз заголовків румунських мас-медіа, проведений Інститутом світової політики, дозволив скласти рейтинг найбільш уживаних слів у заголовках статей, в яких висвітлюються українські події⁷. Цей перелік виглядає наступним чином:

1. Луческу
2. Росія
3. ЄС
4. Чорнобиль
5. Янукович
6. Тимошенко
7. Цигарки
8. Шахтар

9. Молдова
10. Євро / контрабанда / газ

У результаті моніторингу даних медіа, ми отримали наступну «хмарку» найуживаніших слів (Мал. 1):

Цікаво, що деякі румунські ЗМІ не лише уважно спостерігали за поступовим поверненням до норми української економіки в 2010 році (в Румунії у той період відбувався спад), але й вважали, що уряд України краще протистояв міжнародній фінансово-економічній кризі, ніж керівництво Румунії. Зокрема, у квітні 2010 року румунське видання «Фінанчіарул» відзначало, що в результаті цілеспрямованої економічної політики нового уряду України вдалося дещо скоротити боргові зобов'язання країни, зокрема, зовнішній борг – на 137 млн. доларів США⁸. Пізніше це ж видання схвально висвітлює основні положення проекту нового Податкового кодексу України та наміри України випустити єврооблігації. Інші румунські медіа звертали увагу на успішне уникнення Києвом дефолту в Україні завдяки запозиченню коштів від МВФ. Про Україну в Румунії пишуть також як про виробника дешевих добрив та країну з потужним впливом на світовий ринок зернових. Водночас, не забувають при нагоді нагадати і про те, що Україна насправді є державою з нижчим, ніж у Румунії, рівнем економічної глобалізації та другим за обсягами запозичень боржником МВФ.

Що стосується внутрішньополітичної ситуації в Україні, то після президентських виборів 2010 року керівництво України згадувалося у румунських мас-медіа здебільшого у нейтрально-позитивному ключі. Хоча напередодні президентських виборів в Україні та одразу після них переважна більшість ЗМІ і політичних оглядачів характеризували Януковича як «людину Кремля». Зазначалося, що «для його критиків, Янукович є неосвіченим і потребує обережного поводження, особливо з урахуванням того, що він провів три роки у в'язниці в молодості».⁹

Разом з тим, відомий румунський аналітик Дан Дунгачіу відзначив, що «в контексті двосторонніх відносин Президент України Янукович виглядає краще (аніж Юлія Тимошенко – прим. автора) для співпраці з Румунією у тому сенсі, що ми можемо сподіватись на те, що, по-перше, український націоналізм, острів Зміїний, історичні претензії не будуть займати настільки чільне місце в порядку денному України, як раніше, а, по-друге, Янукович вестиме переговори прагматично при більш низькій температурі, без грандіозних претензій, але без будь-яких великих невдач».¹⁰

Слід відзначити, що прогноз згаданого румунського аналітика справджується: відносини України з Румунією дійсно поступово повертаються в русло прагматичного діалогу. Дискусії щодо проблемних аспектів двосторонніх взаємин наразі відбуваються здебільшого за столом переговорів, а не з використанням ЗМІ.

Румунська сторона із великою вдячністю сприйняла допомогу України в евакуації близько 80 громадян Румунії з території Лівії навесні 2011 року в результаті вдалої гуманітарної операції з використанням крейсера «Костянтин Ольшанський». Зазначена подія отримала значний розголос в румунських ЗМІ¹¹ та, за оцінками окремих експертів, сприяла створенню позитивного фону для виділення офіційним Бухарестом фінансової допомоги на добудову проекту «Укриття» в рамках Чорнобильського саміту в квітні 2011 року (500 тис. євро), попри складну фінансово-економічну ситуацію в Румунії.

ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МІЖНАРОДНИХ РЕЙТИНГІВ

Якщо проаналізувати місце України та Румунії у найбільш відомих світових рейтингах (Таб. 3) та основні соціально-економічні показники двох країн (Таб. 4) то помітно, що Україна і Румунія перебувають на доволі схожих позиціях за рівнем людського розвитку. Суттєва різниця спостерігається у дотриманні демократичних принципів – у цьому питанні Румунія значно попереду. Особливо відчутною є різниця у питанні свободи ЗМІ та рівні корупції.

Таб. 3. Україна та Румунія в провідних міжнародних рейтингах

Назва міжнародного рейтингу	Україна	Румунія
Freedom in the world, 2011 ¹² (1- краший, 7 – гірший результат)	Частково вільна	Вільна
Політичні права	3	2
Громадянські свободи	3	2
Global Competitiveness Report ¹³ , 2010-2011 (місце у списку зі 139 країн)	82	67
Reporters without borders, 2010 (місце у списку зі 178 країн) ¹⁴	131	52
Transparency International Corruption Perception Index, 2010 (місце у списку зі 178 країн) ¹⁵	134	69
Forbes Capital Hospitality Index, ¹⁶ 2006 (місце у списку зі 127 країн)	125	90
UN Human Development Index, 2010 ¹⁷ (місце у списку зі 178 країн)	69	50
Fitch Ratings ¹⁸ (2010)	міжнародний довготерміновий рейтинг у валюті: В-; міжнародний довготерміновий рейтинг у місцевій валюті: В-; короткотерміновий кредитний рейтинг: В	міжнародний довготерміновий рейтинг у валюті: ВВ+; міжнародний довготерміновий рейтинг у місцевій валюті: ВВВ-; короткотерміновий кредитний рейтинг: В

Таб. 4. Порівняльна таблиця показників рівня людського розвитку в Україні та Румунії

Показники		Україна	Румунія
Здоров'я	Середня тривалість життя	68,6	73,2
	Частка людей з недостатнім харчуванням від загальної кількості населення (%)	<5	<5
	Видатки на здоров'я, соціальну сферу (% від ВВП)	4.0	3,8

Освіта	Середня тривалість навчання (років)	11,3	10,6
	Загальна частка освічених людей (чол. і жін.) (%)	90,0	79,2
	Видатки на освіту (% від ВВП)	5,3	4,4
	Кількість користувачів Інтернет (на 100 осіб)	10,5	28,8
Бідність	Чисельність бідного населення (% від населення)	2,2%	дані відсутні
	Населення, що живе менше, ніж за 1,25\$ в день (%)	< 2	< 2
	Індекс гендерної рівності	0,488	0,486
Гендерні показники	Рівень материнської смертності (смертей жінок на 100 000 осіб)	26	27
	Кількість населення з середньою освітою, чол./жін.	0,952	0,926
	Частка працюючих в Парламенті, чоловіки - жінки	0,087	0,108
	Сукупні заощадження (% від ВВП)	8,5	13,7
	Індекс людського розвитку	0,710	0,767

НІЧОГО ОСОБИСТОГО, ЛИШЕ БІЗНЕС

Зацікавленість Румунії як члена Євросоюзу у зближенні України з ЄС є комплексною і відповідає національним інтересам румунської держави. З одного боку, в такий спосіб Бухарест підтверджує відданість політичному курсу Брюсселя, спрямованого на поглиблення співпраці з країнами, що межують з ЄС задля встановлення на цьому просторі політичної, економічної, безпекової та гуманітарної стабільності. А з іншого – Румунія сподівається, що у процесі виконання Україною євроінтеграційних вимог Бухарест отримає можливість впливати на вирішення власних проблем у двосторонніх відносинах з Києвом.

Підтвердженням наведених оцінок є заяви Президента Бесеску перед главами іноземних дипломатичних місій, акредитованих у Бухаресті, 20 січня 2010 року: «Наші інтереси щодо України є багатогранними, а їх задоволення не може бути від'єднаним від розбудови сусідньої держави як демократичної, розвинутої та стабільної. Лише так зможемо забезпечити нашу енергетичну безпеку, лише так зможемо вирішити такі спільні чутливі справи як Бистре чи права національних меншин». Під час аналогічного заходу 2011 року Бесеску уникнув безпосередніх згадок про проблемні питання українсько-румунських відносин: «Продовжуватимемо співпрацювати з Україною на основі принципу добросусідства, підтримуючи її зусилля на шляху до Європи. Розбудова демократичної, процвітаючої української держави, яка дотримується принципів правової держави, відповідає життєвим інтересам Румунії».

Ставлення Бухареста до укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС загалом позитивне. Румунія підтримує запровадження ЄС безвізового режиму з Україною і висловлює готовність поділитися відповідним досвідом. Водночас, конкретизація такої підтримки в рамках ЄС обмежена незначними відповідними реальними можливостями самої Румунії, що перебуває під дією відповідного механізму моніторингу з боку ЄС та продовжує виконання критеріїв вступу до Шенгенського простору.

Ставлення депутатів Європарламенту від Румунії до подій в Україні та євроінтеграційних прагнень нашої держави у більшості випадків залежить від політичної спрямованості фракції ЄП, до якої вони належать. Так, представники лібералів та соціал-демократів звертають увагу на «досягнуту стабільність гілок влади» та «доцільність чіткого дотримання вимог національного законодавства при проведенні антикорупційної кампанії». Натомість, євродепутати від ЄНП характе-

ризують внутрішньополітичну ситуацію в Україні як «непросту», пояснюють позицію партії щодо України «проблемами із ЗМІ», «дотриманням прав людини» та «надмірною концентрацією влади». А критика, що лунає з боку ЄНП в Європарламенті на адресу України, чітко ув'язується з питанням кримінальних справ, порушених проти Юлії Тимошенко.

Загалом, аналіз висловлювань румунських офіційних чиновників щодо відносин України з ЄС свідчить, з одного боку, про політичну налаштованість Бухареста підтримувати євроінтеграційні зусилля України, однак з урахуванням виконання Києвом «домашніх завдань» та зміцнення засад демократичного суспільства, а з іншого – про відсутність у румунського керівництва ініціативності у просуванні українських позицій з проблемних питань переговорного процесу України з ЄС та тяжіння до консенсусних рішень, вироблених в рамках Євросоюзу. Слід також згадати, що попри достатньо напружені взаємини з командою Ющенка, керівництво Румунії продовжувало традиційну підтримку євроатлантичних прагнень України, зокрема слід віддати належне значній роботі, яку румунська дипломатія провела напередодні Бухарестського саміту НАТО у 2008 році.

Прикладом достатньо конструктивної взаємодії двох країн є співпраця в рамках ООН. Румунська сторона відзначається близькістю підходів з Україною щодо основних аспектів модернізації Ради Безпеки. Серед позитивних прикладів співпраці двох країн також варто, серед іншого, відзначити співавторство Румунії з резолюції 65-ї сесії ГА ООН «Зміцнення міжнародного співробітництва та координація зусиль у справі вивчення, пом'якшення та мінімізації наслідків чорнобильської катастрофи», ініціатором та координатором якої була Україна.

Разом з тим, слід визнати, що за останні роки, у своїх підходах до електоральної співпраці з Румунією, Україна діяла з урахуванням певних політичних питань, які існують між двома країнами. Відповідно, українсько-румунська взаємодія на цьому напрямі у кожному конкретному випадку визначалася політичним контекстом. Румунська сторона часто відповідала взаємністю. Зокрема, варто відзначити, що Румунія належить до незначної кількості європейських країн, які, незважаючи на наполегливі звернення української сторони, не підтримали ініціативу нашої держави із засудження в рамках ООН Голодомору 1932-33 років, зокрема, не стали співавторами Декларації з нагоди вшанування 75-х роковин цієї трагедії.

БІЗНЕС-ПРИСУТНІСТЬ: КРАПЛЯ В МОРІ

У минулому році між Україною та Румунією відбулось певне економічне поживлення: товарообіг зріс на 75,4% порівняно з 2009-м роком, а імпорт з України взагалі на 121,0%. Вперше за останні роки торговельне сальдо склало 23,7 млн. дол. на користь України.

Подібний тренд не може не радувати, проте, як кажуть англійці: *let's call a spade a spade* (назвемо речі своїми іменами). Серед загального обсягу імпорту Румунії за 2010 рік (62,4 млрд. дол. США) частка України становить лише 0,83%, приблизно така ж сама картина і щодо експорту – на Україну за результатами 2010 року припало лише 1,68% румунського експорту! На даному етапі Румунія надає перевагу товарам з країн Євросоюзу та КНР, а лєвова частка її експорту припадає на ЄС.

Попри досить значні обсяги металургійної продукції й мінеральних добрив, які експортуються з України до Румунії, румунському споживачу, на відміну від молдовського, майже невідомі українські бренди. Насамперед через те, що на полицях місцевих супермаркетів практично повністю відсутні товари з України. Частково це можна пояснити тим, що ціни на значну кількість продуктових товарів в Румунії, як це не парадоксально, нижчі, аніж в Україні. Попри це, українські горілчані бренди «Хортиця» та «Nemiroff» користуються вкрай шанобливим ставленням з боку пересічного румунського споживача (привезти 1-2 пляшки української горілки з України вважається в Румунії нормою). За словами українських дипломатів, вітчизняна горілка та сало, що виставля-

ється нашим посольством на продаж під час щорічної благодійної ярмарки («Winter Bazar»), миттєво розходяться серед місцевих споживачів, навіть попри достатньо високу ціну.

Рівень інвестиційного співробітництва з Румунією також залишається надзвичайно низьким. Румунські експерти пояснюють це тим, що Румунія, як і Україна, не належить до країн-донорів капіталу і сама потребує значних інвестицій для модернізації економіки. За даними Національного Інституту статистики Румунії, станом на кінець 2010 року в Румунії зареєстровано 395 спільних українсько-румунських підприємств (здебільшого малий та середній бізнес), обсяг українських інвестицій становив 11,9 млн. дол. США.

Серед потужних бізнес-структур, присутніх в Румунії, можна відзначити лише приватне акціонерне товариство «Українське Дунайське Пароплавство», яке є однією з найбільших судноплавних компаній не тільки в Україні, але й у Західній Європі. Це підприємство має своє представництво в Румунії та забезпечує вантажні перевезення і регулярне пасажирське сполучення між двома державами. Ім'я Юрія Кустури, який очолює представництво «УДП» в Бухаресті, є достатньо відомим на румунському ринку транспортних перевезень. Щоправда, це чи не єдине ім'я представника українського бізнесу в Румунії, яке було згадано в ході цього дослідження представниками країни-партнера.

У чому полягає основна проблема з експортом української продукції до Румунії? На думку експертів, українські виробники наразі займають доволі міцні позиції у таких сферах як: чорні метали та вироби з них; деякі види продукції машинобудування; добрива та продукти органічної хімії. Разом з тим, для того щоб зберегти існуючі позиції, українські експортери мають наблизитися до споживачів, тобто реалізовувати ту ж саму металопродукцію чи хімічну продукцію тощо через дилерські мережі, домагатися укладення довгострокових контрактів, бути більш гнучкими щодо постачання невеликих партій продукції (особливо це стосується спеціальних сталей, прокату кольорових металів), реалізації металопродукції у вигляді напівфабрикатів (металоконструкції, заготовки тощо).

Крім того, представники румунського ділового середовища звертають увагу на окремі проблемні питання в рамках співпраці з українськими партнерами. Існуюча система посередництва в Україні ускладнює механізми співпраці румунських підприємств безпосередньо з українськими виробниками. Крім того, наразі спостерігається низький рівень застосування сучасних механізмів оплати за поставлену продукцію, використання банківських інструментів гарантування платежів та їх відповідного відтермінування, що є практично правилом роботи на ринку Румунії. Багато компаній відмовляються від української продукції саме з причин необхідності здійснення передоплати, купуючи при цьому дорожчу продукцію власного виробництва, або з країн ЄС.

Розширення експортних можливостей середнього бізнесу України стримується проблемою відшкодування експортного ПДВ, відсутністю необхідних сертифікатів якості та умов післяпродажного сервісу (в першу чергу в машинобудівній галузі), низькою участю у виставках та презентаціях.

Слід також відзначити, що малоефективною залишається діяльність двосторонніх робочих органів, які могли б забезпечити умови вирішення ряду проблемних питань, що перешкоджають розширенню двостороннього товарообігу. Проведення першого засідання Українсько-Румунської спільної комісії з питань економічного, промислового, наукового та технічного співробітництва лише тільки опрацьовується сторонами.

ЗДОБУТКИ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Стабільні добросусідські відносини з Румунією задекларовані одним з зовнішньополітичних пріоритетів України. Разом з тим, Віктор Янукович під час останньої наради керівників українських дипломатичних установ у грудні 2010 року досить недвозначно висловився на адресу Румунії

та Молдови: «Ці країни повинні інакше почати сприймати нашу державу. Вони мають відчуті: час «розм'яккої» України минув», що можна сприймати як ставку нової владної команди в Україні зовсім не на «м'яку силу» у взаєминах із зазначеними сусідами.

Такі підходи офіційного Києва можна частково пояснити тим багажем двосторонніх проблем, який протягом багатьох років накопичувались у взаєминах з Бухарестом. Тут і питання оформлення румунського громадянства у Чернівецькій та Одеській областях, права української меншини в Румунії, спроби Бухареста заблокувати роботу каналу Дунай-Чорне море¹⁹, а найголовніше — панування в Україні, зокрема серед значної частини чиновництва, іміджу Румунії як агресивної держави, що не гребує жодними політичними, економічними, пропагандистськими засобами для реалізації своїх інтересів.

Важливою складовою «м'якої сили» України в Румунії на рівні публічної дипломатії є діяльність українського посольства. Деякі експерти та представники центральних органів виконавчої влади України саме в заслугу посольству ставлять майже дворазове збільшення товарообігу між країнами в минулому році. Веб-сторінка посольства України в Румунії є однією з найкращих серед закордонних дипломатичних установ України. Окремо висвітлюється робота культурно-інформаційного центру при посольстві, генконсульства України в Сучаві, а також діяльності української громади в Румунії. На відміну від веб-сторінок багатьох інших дипустанов України, сайт регулярно оновлюється та доступний українською і румунською мовами. Середній рівень відвідуваності сайту посольства складає близько 900 відвідань на місяць, тобто 30 відвідань на день. З 1 квітня 2010 по 1 квітня 2011 зареєстровано 10 626 відвідань (унікальних користувачів - 9072).

За експертними оцінками, посол України в Румунії Маркіян Кулик має хорошу репутацію як серед румунського чиновництва, так і серед іноземних дипмісій, акредитованих у Бухаресті. До речі, у червні 2011 року Кулика обрано одним з 21 суддів Міжнародного трибуналу з морського права під егідою ООН. Згідно зі Статутом Трибуналу, судді обираються «з числа осіб, що користуються найбільш високою репутацією безпристрасності та справедливості та є визнаними авторитетами в області морського права»²⁰.

Слід, водночас, зазначити, що кошти, які виділяються Києвом для підтримки етнічних українців в Румунії, є мізерними. Це, в свою чергу, зовсім не сприяє зростанню «м'якої сили» нашої держави в країні-партнері. Зокрема, у 2009 році (за рахунок бюджетної програми 1401150 «Заходи щодо підтримки зв'язків з українцями, які проживають за межами України») повітовим осередкам Союзу українців Румунії, школам, де є класи з вивченням української мови, було передано матеріальну допомогу — оргтехніку, комп'ютери, телевізори, супутникове обладнання - на суму понад 20 тис. дол. США. У 2010 році така допомога з боку України не надавалася взагалі.

Наразі не можна говорити, що українська держава абсолютно не цікавиться популяризацією українства в Румунії, однак усі наявні українські проекти культурно-гуманітарного характеру зіштовхуються з браком фінансування. Серед пріоритетних проектів такого плану можна назвати:

- спорудження у селі Верхній Дунавець повіту Тульча історико-етнографічного комплексу «Задунайська Січ» з нагоди виповнення у 2012 році 200-річчя від заснування в гирлі Дунаю січі запорізьких козаків (Задунайської). Проект було включено до Плану першочергових заходів Кабінету Міністрів України на 2008-2009 роки щодо збереження надбань українства у світовому цивілізаційному просторі. У вересні 2009 року місцева рада комуни Мурігьол (адміністративно підпорядковане с. Верхній Дунавець) прийняла попереднє позитивне рішення на звернення Союзу українців Румунії про надання у безкоштовне користування земельної ділянки площею 2 500 кв. м для спорудження музейного комплексу. Остаточне рішення місцевої Ради планується схвалити після підтвердження Союзом українців Румунії готовності освоїти земельну ділянку впродовж дворічного терміну;
- розбудова парку біля пам'ятника гетьману Івану Мазепі у місті Галац. Наразі триває по-

шук фінансових можливостей для реалізації проекту (дерева та інші зелені насадження з України (Одеська, Чернігівська ОДА), роботи щодо облаштування парку – румунська сторона (місцева влада місті Галац);

- облаштування меблями та оргтехнікою першого в Румунії Українського культурного дому в місті Тімішоара (відкритий у грудні 2009 року), встановлення меморіальної дошки гетьману України Пилипу Орлику в м. Бухарест, виготовлення погруддя Тарасу Шевченку в місті Тульча. Зазначені проекти по суті «заморожені» до відновлення фінансування в рамках бюджетної програми з підтримки зв'язків із закордонними українцями.

РЕГІОНАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО: ВТРАЧАЄМО ІНІЦІАТИВУ?

Поточний стан міжрегіонального співробітництва України та Румунії є нічим іншим як свого роду рефлексією на конфронтаційний характер відносин двох країн протягом останніх років. Формально зазначене співробітництво розвивається у наступних основних напрямках:

- двостороннє співробітництво між областями України та повітами Румунії;
- багатостороннє співробітництво прикордонних областей України, повітів Румунії та регіонів Республіки Молдова у рамках єврорегіонів «Верхній Прут» та «Нижній Дунай» та Карпатського єврорегіону.

Двостороннє міжрегіональне співробітництво знайшло своє закріплення зокрема в угодах між Івано-Франківською областю та Сучавським повітом, Івано-Франківською областю та повітом Марамуреш, Закарпатською областю та повітом Сату-Маре, Вінницькою областю та Ясським повітом, Донецькою областю та повітом Клуж-Напока тощо. За своїм змістом угоди є типовими та передбачають заохочення взаємодії між суб'єктами підприємницької діяльності регіонів-учасників, проведення бізнес-форумів, регіональних виставок, ярмарок, залучення іноземних інвестицій. На жаль, більшість міжрегіональних угод наразі не мають практичного втілення, а співпраця областей України з румунськими повітами обмежується форматом транскордонного співробітництва в рамках Єврорегіонів «Верхній Прут» та «Нижній Дунай».

Основою розвитку транскордонного співробітництва України з Румунією є Операційна програма «Румунія-Україна-Республіка Молдова»²¹ (далі Програма). Європейська Комісія уповноважила здійснювати управління Програмою Спільний орган управління, який функціонує на базі Міністерства регіонального розвитку і туризму Румунії. Апробація проектних пропозицій здійснюється через Регіональні бюро транскордонного співробітництва у містах Сучава та Ясси. Технічні секретаріати, які функціонують в рамках Регіональних бюро, визначають відповідність проектних пропозицій пріоритетам та вимогам Програми. Українські експерти доволі критично оцінюють існуючий на сьогодні Механізм відбору проектних пропозицій для реалізації в рамках Програми, оскільки він фактично надає односторонні переваги румунській стороні при прийнятті відповідних рішень.

На першому етапі фінансування за Програмою «Румунія-Україна-Республіка Молдова 2007-2013 рр.» учасниками ініційовано 422 проекти, з яких 266 за пріоритетами: 1) формування конкурентноздатної економіки на прикордонній території та 2) екологічні виклики і готовність до надзвичайних ситуацій. Інші 156 проектів запропоновані за третім пріоритетом – співпраця у зміцненні міжлюдських контактів.

У результаті використання румунською стороною свого сприятливого становища (зокрема, обов'язковість участі румунської сторони як у двохсторонніх, так і у трьохсторонніх проектах) та узгодженої позиції Бухареста і Кишинєва з низки принципових питань до остаточного списку потрапили тільки два проекти з бюджетом для України: 3,7 млн. євро на розвиток інфраструктури

пунктів пропуску та 5,2 млн. євро щодо екологічної безпеки та попередження населення про можливі повені в Чернівецькій області. За результатами конкурсу проектів в рамках третього пріоритету Програми з 62 українських проектів було відібрано лише 5 із загальним бюджетом близько 630 тис. євро з можливих 5 млн. євро. Зазначена ситуація дає українським експертам додаткові підстави стверджувати про відсутність нейтрального ставлення до аплікантів з усіх трьох країн – Румунії, України і Республіки Молдови та проведення цілеспрямованої політики використання якомога більшої частини коштів Програми на території Румунії. У результаті українська сторона призупинила свою участь в засіданнях управлінських органів Операційної програми «Румунія-Україна-Молдова». На жаль, такий крок свідчить про фактичну втрату ініціативи Києва у рамках міжнародних проектів, зокрема з питань міжрегіонального співробітництва, та не сприяє збільшенню «м'якої сили» в країнах-партнерах — Румунії та Молдові. Зазначене є також безумовним свідченням недостатньо активної роботи української дипломатії в Брюсселі та Кишиневі.

«М'ЯКА СИЛА»: ЛЮДСЬКИЙ ВИМІР

Неабияке значення в зміцненні «м'якої сили» України в Румунії може відігравати людський вимір. Згідно з даними загальнонаціонального перепису населення 2002 року, в Румунії проживає 61,4 тис. етнічних українців²² (0,3% від загальної кількості населення). З них, 57,7 тис. вважають українську мову рідною.

Поточна ситуація у сфері освіти українською мовою на території Румунії є вкрай незадовільною. Зокрема, результати другого етапу моніторингу на території Румунії, який проходив у травні 2007 року у повіті Марамуреш (проживає близько 36 тис. українців), яскраво засвідчили наявність серйозних проблем у сфері забезпечення прав та свобод української громади. У п'яти селах повіту, де проводився моніторинг, загальна частка українського етнічного населення складає 94,7%, проте у них немає жодного українського дитячого садка, жодної української школи. Існує 11 садків з румунською мовою виховання та 8 восьмирічних шкіл з румунською мовою навчання. У цих закладах викладається лише українська мова і література як предмет. У повіті є один український ліцей (єдиний у Румунії), який не забезпечений дидактичною та навчальною літературою. Можливості здобувати вищу освіту українською мовою у повіті немає. Наявна навчальна методична література українською мовою застаріла, діти навчаються за програмами, які востаннє були оновлені у 1989 році. У цьому ж повіті фактично відсутні будь-які друковані ЗМІ українською мовою, окрім 4-х періодичних видань Союзу українців Румунії, які виходять один раз на місяць і розповсюджуються серед його повітових філій.

У Румунії не існує жодної початкової або восьмирічної школи з повним циклом навчання українською мовою та жодного дитячого садка з повним циклом виховання українською мовою. Відсутні також художні/мистецькі школи з викладанням українською мовою.

В українському ліцеї імені Тараса Григоровича Шевченка, а також в українських секціях і класах навчальних закладів, де українська мова і література вивчаються як предмет або факультативно, учні навчаються за підручниками 60-х років минулого століття, частина з яких останній раз перевидавалася невеликим накладом у 2000 році.

Представники української громади в Румунії скаржаться також і на брак вчителів, які викладають українською мовою (наразі їх всього 122, більшість з яких похилого віку і невдовзі змушені будуть піти на заслужений відпочинок). Наразі проблема підготовки педагогічних кадрів стоїть вкрай гостро - молодь вважає цю професію непрестижною. Зрозуміло, що за відсутності викладачів процес розширення кількості українських шкіл/класів опиниться під загрозою, а українська гуманітарна присутність в Румунії дедалі слабшатиме (на жаль, ця проблема не є унікальною для Румунії, а характерна для практично усіх країн, де проживають етнічні українці).

Ситуація у сфері вищої освіти також свідчить про незначний рівень української гуманітарної присутності в країні-партнері. У вищих навчальних закладах Румунії українська мова і література викладається як предмет в університетах Бухаресту, Сучави і Клуж Напоки. Загалом у вищих навчальних закладах Румунії українську мову вивчають як другу іноземну лише близько 60 студентів.

Практику студентських обмінів між Україною та Румунією навряд чи можна назвати активною. На підставі протоколу про співпрацю у сфері освіти, Румунія щорічно виділяє Україні квоту для навчання в румунських ВНЗ на 100 стипендій: 50 бакалаврат, 50 магістратура (для порівняння - Молдові Румунія щорічно виділяє орієнтовно 3000 стипендій). Зі свого боку, для навчання до України щороку приїждять 3 абітурієнти з Румунії (зазвичай для навчання з педагогічних спеціальностей). Вочевидь, зазначений дисбаланс у цій сфері опосередковано свідчить про невисокий ступінь привабливості навчання в Україні для румунських абітурієнтів.

Ситуація з українськими культурними центрами на території Румунії виглядає не дуже оптимістично. В Румунії діє фактично єдиний громадський культурний центр — Український культурний дім повіту Тіміш, розташований у місті Тімішоара. У Румунії відсутні «українські» будинки культури. Немає жодного українського художнього колективу з фінансуванням з державного або ж з місцевих бюджетів. На базі кожної регіональної філії Союзу українців Румунії (СУР) створені самодіяльні колективи народної творчості, які частково фінансуються з бюджету СУР. Щорічно СУР організовує та фінансує з власного бюджету регіональні фестивалі народної творчості, фестивалі новорічних і різдвяних традицій української громади Румунії.

Лише з жовтня 2007 року почав діяти Культурно-інформаційний центр посольства України. Впродовж останніх декількох років на базі КІЦ проведено значну кількість публічних заходів за участю офіційних, громадських, наукових, ділових, мистецьких кіл, іноземного дипломатичного корпусу. Проте, зусилля КІЦ є краплею у морі. Як пожартував один український дипломат, українською культурою не пахне далі, ніж за 100 м від будівлі українського культурного центру.

Інформаційне забезпечення української громади за своїм змістом дуже нагадує радянські часи, але й воно тримається здебільшого за рахунок зусиль окремих ентузіастів з числа активів української громади. Зокрема, Союз українців Румунії видає 5 періодичних видань: «Вільне слово», «Український вісник», «Наш голос», дитячий журнал «Дзвіночок» (всі українською мовою) та «Український кур'єр» (румунською мовою), які виходять один раз на місяць і розповсюджуються через регіональні філії СУР. У Румунії немає жодного україномовного періодичного видання, що фінансувалося б з державного або місцевих бюджетів. На румунському телебаченні самостійні передачі українською мовою відсутні. Радіопрограми українською мовою транслюються лише регіональними радіостудіями міст Ясси (15 хвилин щотижнево), Сігету Мармаціей (50 хвилин щотижнево) та Тімішоара (1 година щотижнево). Зрозуміло, що цього вкрай недостатньо для заповнення інформаційного вакууму

У Румунії також відсутні бібліотеки української книги. Українська література, зокрема сучасна, також практично відсутня у продажу на території Румунії. Українське кіно та кіноактори все ще залишаються майже невідомими в Румунії. Єдиним виключенням з цього правила може служити Влад Іванов, якого вважають улюбленцем режисерів румунської «нової хвилі». Зокрема, цей український актор відомий ролями лікаря Бебе у фільмі «4 місяці, 3 тижні і 2 дні» Крістіана Мунджу і філософськи налаштованого шефа поліції з картини «Поліцай, прикметник» Корнеліу Порумбою²³.

У світі спорту Україна відома в Румунії завдяки братам Володимиру та Віталію Кличкам, київському «Динамо», а також, звичайно, ФК «Шахтар». Зокрема, футбольні матчі української Прем'єр-Ліги, а тим більш ігри в рамках Єврокубків, що проходять за участю «Шахтаря», досить часто транслюються в Румунії в режимі он-лайн та викликають жвавий інтерес глядацької аудиторії.

Результати дослідження Інституту світової політики засвідчили, що рівень Інтернет-трафіку між Україною та Румунією є вкрай низьким. Зокрема, відвідань румунською аудиторією провідних українських електронних видань в середньому не перевищує 0,2% від загальної кількості відвідувань²⁴. Єдиним виключенням стало англomовне видання Kyiv Post, однак і його читацька аудиторія з Румунії не перевищує 0,4% від загальної кількості відвідань. Зазначене може свідчити або про низький рівень володіння російською та українською мовами серед населення Румунії, або про низький інтерес щодо подій, які відбуваються в Україні.

Загалом Україна та українці не перебувають серед топових тем, які обговорюють у Румунії. Згідно з результатами опитувань громадської думки, проведених у лютому 2011 року Румунським інститутом оцінки та стратегій (IRES), головними друзями Румунії є США, Іспанія, Італія та Німеччина. Україну вважають другом лише 2% респондентів. Основними ворогами Румунії учасники опитування визнали Росію, Францію та Угорщину. Україну вважають головним ворогом Румунії лише 2% опитуваних. Разом з тим, кожний третій респондент вказав, що Румунія має негативний характер двосторонніх відносин із Україною (30%)²⁵.

Таким чином, в уяві більшості громадян Румунії Україна не є серед основних партнерів їхньої країни та викликає приблизно таку ж асоціацію, як слова з відомої пісні Володимира Висоцького «и не друг, и не враг, а так...» На думку Юліана Кіфу, для багатьох пересічних румун важко відрізнити українську ідентичність від російської, не кажучи вже про те, друзями чи ворогами є ці дві держави.

Здавалось би, на формування такої ідентичності мав би попрацювати Союз українців Румунії, який функціонує ще з 1990 року. Ця організація має право на одного депутата у парламенті Румунії, а також представлена у Раді національних меншин. Зарезервоване за етнічними українцями місце в румунському парламенті обіймав Штефан Ткачук (рум. Ștefan Tcaciuc) з 1990 року до своєї смерті у 2005 році, коли його замінив Штефан Бучута (рум. Ștefan Buciuța), чинний керівник СУР²⁶.

На жаль, українська громада в Румунії, так само як і в багатьох інших країнах світу, наразі розколота, значною мірою через надмірну амбітність її лідерів. Розкол Союзу українців Румунії у 1996 році і утворення альтернативної СУР структури – Демократичного союзу українців Румунії (а у 2009 році на основі колишніх активістів ДСУР нової представницької організації українців – Національного Форуму Українців Румунії (НФУР)) не сприяє консолідації зусиль українства в Румунії з метою забезпечення прав і свобод представників національної меншини.

Ситуація в релігійній сфері є дещо кращою - у місцях компактного проживання українців функціонують храми, в яких богослужіння відбувається українською мовою. Зокрема, в Румунії діє Український вікаріат Румунської православної церкви (вікаріат відновлено у 1996 році, до його складу входять 25 парафій, які об'єднують, за церковними даними, 52 тис. віруючих). В Сучавському повіті діє Український греко-католицький вікаріат, підпорядкований Румунській греко-католицькій церкві (вікаріат відновлено в 1996 році і налічує близько 6 тисяч віруючих). В церквах чотирьох населених пунктів богослужіння проводяться українською мовою.

Підсумовуючи ситуацію із присутністю українського чинника в культурно-гуманітарній сфері та медійному просторі Румунії, можна констатувати надзвичайну слабкість позицій нашої держави. Попри досить чисельну українську громаду в Румунії, її голосу в цій країні фактично не чути. Цей факт підтвердили і результати експертного опитування ІСП. Чому це відбувається? Причин є декілька: з одного боку Україна недостатньо активно працює з Бухарестом, а фінансова та технічна допомога Києва на підтримку української громади є «краплею в морі», з іншого боку Бухарест далеко не завжди дотримується загальноприйнятих стандартів в сфері забезпечення прав нацменшин: в Румунії порушується право українців на освіту рідною мовою (п.5 ст.13 базового Договору 1997 року) та право на отримання інформації рідною мовою (п.7 ст. 13). Разом з тим, зрозуміло, що звинувачувати румунську сторону у тому, що «м'яка сила» України у цій країні має дуже низький показник, є абсолютно безглуздом.

ТУРИЗМ ЧЕКАЄ ЗОРЯНОГО ЧАСУ

Про рівень «м'якої сили» України в Румунії свідчить і привабливість нашої країни як туристичного маршруту для румун. Попри те, що кількість громадян Румунії, які відвідали Україну з приватною метою, сягає близько 98% від загальної кількості відвідин, Україна поки що навіть близько не може претендувати на роль туристичної Мекки для пересічного румуна. Майже стовідсотково приватний характер поїздок пояснюється, передусім, безвізовим режимом, яким користуються громадяни Румунії при в'їзді до України. А точніше тим фактом, що від румунських громадян не вимагають чітко зазначати мету своєї поїздки до України, відтак вони зазвичай посилаються на приватні справи.

Слід згадати, що свого часу Україна приваблювала своїми природними ландшафтами не лише пересічних громадян Румунії: на одному з островів поблизу відомого містечка Вілково, що розташоване в дунайських плавнях, до початку 40-х років XX ст. знаходилася дача останнього румунського короля Міхая. Сьогодні ситуація з відвіданням України румунськими туристами виглядає значно гірше.

Таблиця 5. Статистика громадян Румунії, які в'їхали в Україну у 2010 році

Кількість громадян Румунії, які в'їхали в Україну у 2010 році	Із них – за метою поїздки						
	службова, ділова, дипломатична	туризм	приватна	навчання	працевлаштування	імміграція (постійне місце проживання)	культурний та спортивний обмін, релігійна, інша
910450	9090	3706	895098	33	216	216	2091

За даними Держкомстату України, у 2010 році загальна кількість іноземних туристів до України склала 1,08 млн. осіб, серед яких громадян Румунії лише 3706 осіб (особи, що офіційно обслуговувалися українськими туристичними операторами). Крім того, майже 3000 громадян Румунії відвідали Україну по каналам культурного, спортивного або релігійного обміну.

Зі свого боку, згідно з даними Національного інституту статистики Румунії, у 2008 році загальна кількість іноземних туристів до Румунії склала 8,862 млн. осіб, серед яких громадян України - 730 тис. осіб (8,23% у структурі туристичного ринку Румунії). За кількістю туристів, що відвідали Румунію з туристичною метою, українці посіли 4 місце після Угорщини, Республіки Молдова та Болгарії. Незважаючи на те, що українські туристи витрачають в середньому в 3-4 рази менше у порівнянні з туристами з Німеччини, вони, за оцінками румунських експертів, користуються в цілому позитивною репутацією в цій країні (принаймні, у порівнянні з туристами з Росії).

Безумовно, настільки низька частка туристичних потоків з Румунії до України може бути лише частково пояснена безвізовим режимом для її громадян при в'їзді в Україну. Головною проблемою, на думку експертів, є невисока привабливість туристичної інфраструктури України в очах пересічного мешканця Румунії або брак інформації про туристичний потенціал нашої держави. Певну роль також відіграє нерозвиненість в Україні «зеленого туризму», який є вкрай популярним серед населення Румунії.

Транспортне сполучення між двома країнами поступово розвивається, хоча й доволі невисокими темпами. Зокрема, перше пряме авіаційне сполучення між двома столицями було встановлено лише у травні 2010 року завдяки активним зусиллям української компанії «Аеросвіт» (регулярність рейсів - 4 на тиждень). Румунська авіакомпанія Carpatair здійснює прямі перельоти з Бухареста до Києва та Одеси, а також з Тімішоари до Києва, Одеси і Львова. Крім того, з Києва до столиці Румунії можна дістатися рейсом будь-якої європейській компанії з пересадкою в Буда-

пешті, Амстердамі, Мюнхені, Відні, Варшаві чи інших великих містах. Безумовно, налагодження прямого авіасполучення (навіть незважаючи на доволі недешеві квитки) сприятиме активізації людських контактів між двома країнами, зокрема у сфері бізнесу та туризму.

Між Києвом та Бухарестом курсують прямі потяги. Час у дорозі - близько 29 годин (достатньо довго, як для відстані у 1000 км). Також можна доїхати до Кишинева (Молдова), звідки кожен вечір відправляється поїзд до Бухареста (зі спальним вагоном). Три рази на тиждень через Київ курсує потяг Москва-Бухарест. Автобуси, що відправляються з Чернівців, довозуть до Сучави і Бухареста. З автовокзалу Кишинева можна доїхати на автобусі в усі великі міста Румунії.

Також існує можливість проїзду морським транспортом (з Одеси) і річковим - по Дунаю. По Дунаю річкові судна ходять за маршрутом Рені - Ізмаїл. Паром переходить Чорне море, поєднуючи порт Констанцу з Одесою. Загалом можна констатувати розширення транспортних маршрутів, що поєднують Україну та Румунію, а також збільшення їхньої періодичності протягом останніх двох років.

-
- ¹ А.Лошаков, "Тенденции и противоречия румыно-украинских отношений в период президентов И.Илиеску и Э.Константинеску" / 2006. Режим доступу ftp://lib.herzen.spb.ru/text/loshakov_38_82_p204_208.pdf
- ² Цей показник було визначено на основі опитування 15 румунських опініонмейкерів (журналістів, політиків, політологів). Кожен із респондентів виставляв свої бали окремим параметрам «м'якої сили» України в Румунії. У підсумку було виведено середньоарифметичний показник-індекс.
- ³ Prioritatile politicii externe: Nabucco, parteneriat special cu Turcia si Polonia, sustinerea demersului Serbiei la CIJ si o diplomatie puternica in Asia Centrala / "Hotnews", 2009. Режим доступу: <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-6105446-prioritatile-politicii-externe-nabucco-parteneriat-special-turcia-polonia-sustinerea-demersului-serbiei-cij-diplomatie-puternica-asia-centrala.htm>
- ⁴ Presedinte online: Directiile politicii externe romanesti in 2011. Discursul integral al lui Traian Basescu / "Ziaristionline", 2011. Режим доступу: <http://www.ziaristionline.ro/2011/01/20/presedinte-online-directiile-politicii-externe-romanesti-in-2011-discursul-integral-al-lui-traian-basescu/>
- ⁵ Teodor Baconschi: România sprijină parcursul european al Ucrainei / MFA of Romania, 2011. Режим доступу: <http://bruxelles.mae.ro/romania-news/583>
- ⁶ Traian Bănescu: România este dispusă să împărtășească Ucrainei din propria experiență în aderarea la UE / Financiarul, 2011. Режим доступу: <http://www.financiarul.ro/2011/05/19/traian-basescu-romania-este-dispusa-sa-impartaseasca-ucrainei-din-propria-experienta-in-aderarea-la-ue/>
- ⁷ Для аналізу було відібрано наступні видання:
Nine O'Clock (http://www.nineoclock.ro/)	50 публ.
Evenimentul Zilei (http://www.evz.ro/)	306 публ.
Libertatea (http://www.libertatea.ro/)	23 публ.
Jurnalul National (http://www.jurnalul.ro)	92 публ.
Cotidianul (www.cotidianul.ro/)	142 публ.
- ⁸ România, locul II în UE la creșterea prețurilor producției industriale / "Financiarul", 04.04.2010. Режим доступу: <http://www.financiarul.ro/2010/04/>
- ⁹ Alegeri prezidentiale in Ucraina: Ianukovici si Timosenko, in cursa pentru presedintia tarii / "Hotnews", 19.01.2010. Режим доступу <http://www.hotnews.ro/stiri-international-6884497-alegeri-prezidentiale-ucraina-ianukovici-timosenko-cursa-pentru-presedintia-tarii.htm>
- ¹⁰ Oranjul nu se mai poarta la Kiev, dar nici la Bruxelles si Washington / "Hotnews", 05.02.2010. Режим доступу <http://www.hotnews.ro/stiri-international-6829681-oranjul-nu-mai-poarta-kiev-dar-nici-bruxelles-washington.htm>
- ¹¹ Baconschi: 735 de cetateni romani au fost evacuati din Libia / "Ziare", 04.03.2011. Режим доступу: <http://www.ziare.com/international/libia/baconschi-735-de-cetateni-romani-au-fost-evacuati-din-libia-1079292>
- ¹² Map of Freedom in the World / "Freedom House", 2011. Режим доступу <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=363&year=2011>
- ¹³ Global Competitiveness / "World economic forum", 2011. Режим доступу: <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>

- ¹⁴ Press Freedom Index / “Reporters without borders”, 2010. Режим доступу <http://en.rsf.org/press-freedom-index-2010,1034.html>
- ¹⁵ Corruption perceptions index / Transparency International, 2010. Режим доступу <http://www.transparency.org/content/download/55725/890310>
- ¹⁶ Forbes / “Forbes”, 2011. Режим доступу http://www.forbes.com/lists/2006/6/Score_4.html
- ¹⁷ Human Development Index (HDI) - 2010 Rankings / UNDP, 2011. Режим доступу <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/BLR.html>
- ¹⁸ Fitch Ratings / “Fitch”, 2010. Режим доступу <http://www.fitchratings.ru/structuredfinancing/assetbacked/ratings/list/index.wbp>
- ¹⁹ Володимир Кравченко, Послів підкорегували / “Дзеркало тижня”, 24.12.2010. Режим доступу: <http://dt.ua/articles/61725>
- ²⁰ Посол України в Румунії избран судьей Международного трибунала по морскому праву / “Независимое бюро новостей”, 21.06.2011. Режим доступу: <http://nbnews.com.ua/news/3828/>
- ²¹ Спільна операційна програма Румунія-Україна-Республіка Молдова 2007-2013 запрошує до участі / Делегація ЄС в Україні, 31.05.2011. Режим доступу: http://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2011/2011_05_31_uk.htm
- ²² Українська громада в Румунії / Посольство України в Румунії, 2011. Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/romania/ua/26572.htm>
- ²³ Влад Иванов, Воспринимайте румынские фильмы как форму экзотизма / “KINOTE”, 2010. Режим доступу: <http://kinote.info/articles/2315-vosprinimayte-rumynskie-filmy-kak-formu-ekzortsizma>
- ²⁴ ІСП проаналізував румунсько-український Інтернет трафік на прикладі наступних українських видань: Корреспондент, Сегодня, УНІАН, Левый берег, Дзеркало тижня, День, Українська правда, Kyiv Post, Главком.
- ²⁵ Вибірка опитування склала 1111 осіб старше 18 років, з похибкою плюс-мінус 3%.
- ²⁶ Українці в Румунії / “Вікіпедія”, 2011. Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D1%86%D1%8B_%D0%B2_%D0%A0%D1%83%D0%BC%D1%8B%D0%BD%D0%B8%D0%B8

Автор: Константін Павел, Румунія

РЕЗЮМЕ ТА ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Дослідження «М'яка сила» України в регіоні: інструмент ефективної зовнішньої політики» дозволяє зробити втішний висновок: Україна має потенціал впливу в регіоні. Звісно, у кожній з шести досліджуваних країн цей потенціал оцінюється по-різному. Згідно з експертними опитуваннями, проведеними Інститутом світової політики у Білорусі, Грузії, Молдові, Польщі, Росії та Румунії, найвищим є індекс «м'якої сили» України у Республіці Молдова. Опініонмейкери цієї країни оцінили його у 6,3 балів за десятибальною шкалою. Для порівняння, у Грузії, яка традиційно вважалась в експертних колах найбільш сприятливою країною на пострадянському просторі для реалізації потенціалу «м'якої сили» України, цей показник становить 5,33. У Росії – 3,5, у Білорусі – 4,59, у Польщі – 4 бали. Країною, в якій індекс «м'якої сили» України найнижчий – є Румунія.

У кожній з досліджуваних ІСП країн задіяні на сьогодні різні елементи «м'якої сили» України. Скажімо, якщо у Польщі знають і люблять сучасних українських письменників, то у Росії і Білорусі добре обізнані з сучасною українською музикою. Якщо у Молдові вже встигли вивчити напам'ять українські бренди на вітринах супермаркетів, то привабливість України в очах Грузії зростає по мірі зближення Києва з Європейським Союзом.

Подобатися таким різним країнам у рівній мірі важко. Проте це те, до чого має прагнути держава з амбіціями регіонального лідера. Експерти Інституту світової політики пропонують уряду України наступні рекомендації, які могли б лягти в основу державної стратегії щодо збільшення «м'якої сили» України для усіх країн регіону:

- Базовою рекомендацією є вжиття максимальних зусиль задля доведення конкурентоздатності економічної і політичної моделі розвитку України. Іншими словами, демократична та економічно розвинута Україна має стати для сусідніх держав привабливим прикладом для наслідування.
- Якими б різними не були країни-сусіди за рівнем економічного розвитку та демократичних стандартів, їм усім, або на урядовому, або громадському рівні, імponує Україна успішна і європейська. Україні необхідно завершити переговори щодо Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі з ЄС та уважно дотримуватися європейських демократичних стандартів з метою якнайшвидшої ратифікації Угоди у ЄС.
- Посольствам України в країнах-сусідах необхідно проводити активнішу роботу з місцевими медіа, організовуючи брифінги з актуальних питань двосторонніх відносин. Особливий наголос має бути зроблений на неформальному спілкуванні з опініонмейкерами країн перебування. Послам України за кордоном варто розглянути можливість ведення блогів на зразок їхніх британських колег – таким чином усі зацікавлені матимуть можливість дізнатися більше інформації про Україну та людей, що її представляють, ніж подається у прес-релізах.
- Організувати низку інформаційних турів до України делегацій опініонмейкерів країн регіону. Важливо, щоб у кожній з країн-сусідів існував пул журналістів та експертів, які могли б заповнювати брак автентичної інформації про Україну достовірними новинами та якісною аналітикою.
- Підтримувати українську громаду – сприяти відкриттю класів з українською мовою викладання в місцевих школах. Прийняти Закон «Про внесення змін до деяких законів Укра-

їни щодо закордонних українців», який дозволить закордонним українцям навчатися в українських вищих навчальних закладах у межах квот, встановлених для іноземців та осіб без громадянства.

- Необхідно також збільшити квоту для іноземних громадян – громадян країн-сусідів України, особливо громадян Росії, Білорусі, Молдови та Грузії, на безкоштовне навчання в українських вищих навчальних закладах.
- Промотувати сучасну українську культуру, зокрема літературу, через посольства України. Наприклад, проводити презентації літературних новинок на посольських прийняттях. Також варто розглянути можливість видати колекцію «Золота колекція української літератури для росіянина (поляка, грузина, румуна, молдованина, білоруса)» та презентувати під час міждержавних заходів, на міжнародних книжкових ярмарках, тощо.
- Співпрацювати з бізнесом, який працює у країні-сусіді, з метою поширення «присутності» України: створення стипендіальних фондів, поширення української іміджевої продукції (реклама українських товарів, проведення тематичних вечірок для осіб, що формують громадську думку, покази українських дизайнерів), тощо.
- Провести переговори з ключовими українськими авіаперевізниками щодо зниження цін на перельоти до Києва та інших міст України напередодні та під час футбольного чемпіонату Євро-2012 для заохочення туристів з цих країн. Організувати рекламні туристичні тури для туроператорів країн регіону задля промоції українських туристичних можливостей як у популярних туристичних місцях, так і у менш відомих для іноземних туристів – Кам'янець-Подільський, Почаєв, Святогорськ, Чернівці, Шацькі озера.
- Звернути увагу представників українського ресторанного бізнесу на високий попит на українську кухню в сусідніх країнах та відповідну нішу, яка існує у ресторанному бізнес-сегменті цих країн.
- Провести переговори з місцевими урядами щодо ретрансляції популярних українських телеканалів та музичних каналів.
- Розглянути створення культурно-інформаційних центрів України на зразок Британської Ради, Гете Інституту, Інституту Сервантеса з залученням коштів українських меценатів.
- Культурним відділам посольств України сприяти створенню програм на FM-станціях країн перебування, в яких би розповідалося про тренди в сучасній українській культурі та лунали нові українські хіти (за прикладом програми The Selector, яку підтримує Британська Рада в 30 країнах світу).

БІЛОРУСЬ

- Донести до широкого загалу Білорусі ефективність і безальтернативність демократичного розвитку шляхом євроінтеграції: Україна має спростувати нав'язаний білоруському суспільству міф про демократію як уособлення хаосу і нестабільності в пострадянській країні.
- Підтримувати активні контакти з представниками неурядового сектору, медіа, які на сьогодні є головними симпатиками України в Білорусі. Навіть якщо наразі їхній вплив на громадську думку в Білорусі не суттєвий, із часом вони стануть головними опініонмейкерами країни. Україна повинна бути готовою до політичних змін в Білорусі, заручившись уже зараз підтримкою соціально активних громадських діячів сусідньої держави.
- Організувати інформаційні тури до Києва як для провладних, так і для опозиційних журналістів із Білорусі з метою розвінчування стереотипів про «шкідливість» української демократії.

- Провести переговори з білоруським керівництвом із приводу дозволу на ретрансляцію українських телеканалів в Білорусі (із огляду на велику українську громаду).
- Активніше підтримувати українську громаду в Білорусі – сприяння відкриттю класів з українською мовою викладання.
- Проводити більш активну роботу в плані популяризації української культури – особливо це стосується сучасної української літератури (опитані експерти в Білорусі відзначають істотний брак інформації саме в цій царині).
- Провести широку інформаційну роботу для туристичних поїздок громадян Білорусі до України – і не лише про Крим, який вже є популярним серед білоруських туристів, а й, скажімо, Карпати, Львів, Одесу та інші регіони України.
- Впровадити більш жорстку політику у відстоюванні інтересів українського бізнесу в Білорусі.

ГРУЗІЯ

- Підтримувати динаміку політичних відносин з Грузією. Президенту України варто здійснити візит до Грузії, щоб продемонструвати свою готовність до продовження діалогу на найвищому рівні.
- Уряду України взаємодіяти з урядом Грузії в рамках міжнародних та регіональних інституцій для вироблення узгоджених підходів до врегулювання конфліктів. Насамперед, це стосується ОБСЄ та головування України в цій міжнародній організації у 2013 році.
- В рамках Ради Європи піднімати питання про права грузинських біженців з Південної Осетії та Абхазії, які знаходяться у Туреччині.
- Україні слід продовжувати використовувати формат ГУАМ у якості дієвого механізму реалізації політичних інтересів України.
- Підкреслювати позицію України щодо невизнання незалежності Абхазії та Південної Осетії на усіх можливих майданчиках – під час зустрічей із закордонними лідерами, на міжнародних форумах, тощо.
- Україні варто перейняти досвід Грузії у створенні власного позитивного іміджу. Першим кроком мають стати ознайомчі подорожі для грузинських опініонмейкерів – політиків, журналістів, експертів, співпраця з грузинськими НДО.
- Українському уряду необхідно докласти зусиль до приваблення більшої кількості грузинських туристів до України: організувати рекламні тури для грузинських туроператорів, провести переговори з українськими авіакомпаніями щодо створення акційних рейсів у напрямку Київ-Тбілісі. Також необхідно припинити депортації грузинських громадян під час прибуття до України, які час від часу відбуваються без пояснень з боку української сторони.
- Уряд України має забезпечити позитивне вирішення питань участі українських бізнес-кіл у приватизації об'єктів інфраструктури Грузії.
- Профільним українським відомствам варто активізувати двосторонню співпрацю з Грузією щодо використання наявних транзитних можливостей України та Грузії в регіоні Чорного моря шляхом розвитку транспортного коридору Європа-Кавказ-Азія (TRACECA), зокрема, забезпечити ефективне функціонування його ключової ділянки – залізничної паромної переправи Поті/Батумі-Іллічівськ.
- Україна надалі має підтримувати належне військове та військово-технічне співробітництво з Грузією.

- Українському бізнесу варто нарощувати присутність на грузинському ринку, користуючись позитивним ставленням громадян Грузії до України загалом і українського походження підприємців зокрема. Продемонструвати готовність до чесної ринкової конкуренції. Посилити піар-складову українських компаній у Грузії.
- Посилити інформаційну роботу МЗС України та посольства України в Грузії з метою постійної присутності та підтримки позитивного іміджу України в медіа-просторі Грузії, налагодити конструктивну співпрацю між медіа двох держав.
- Використати популярність українських письменників в Грузії для привернення уваги до сучасної української літератури, наприклад, провести книжкову виставку/ярмарок сучасних і класичних українських письменників. Розглянути можливість видати колекцію «Золота колекція української літератури для грузина» та презентувати на спільних книжкових ярмарках. Також необхідно зробити кроки у відповідь на шанобливе ставлення грузинів до українських класиків – наприклад, провести Дні Шоти Руставелі в Києві.
- Підтримувати українську громаду, зокрема виділити кошти на друк періодичних видань українською мовою.
- Розвивати зв'язки між українською та грузинською індустрією моди, за прикладом вже існуючої співпраці з грузинськими дизайнерами Автанділом Цквітінідзе та Анукі Арешідзе в рамках Українського тижня моди.
- Збільшити кількість стипендій на навчання в українських вищих навчальних закладах для етнічних грузинів.
- Розглянути можливість спільних проектів відомих грузинських та українських музичних гуртів.

РЕСПУБЛІКА МОЛДОВА

- Зробити діалог з Кишиневом відвертим та прозорим. Молдовські дипломати часто не вірять у незалежність українських рішень. Україна не сприймається як самостійний гравець, що, безумовно, шкодить розповсюдженню її «м'якої сили» в РМ.
- Звернути увагу на стиль ведення переговорів. У політичному діалозі Україні варто позбутися зверхнього ставлення до Молдови.
- Зайняти активнішу позицію у розв'язанні придністровського конфлікту, наприклад, запропонувати провести наступний раунд неформальних переговорів у форматі 5+2 у Києві. Як у Кишиневі, так і в Тирасполі вважають, що Україна має потенційно великі можливості для вирішення конфлікту, але відсутнє бажання їх використовувати.
- Суттєво активізувати політику щодо української громади у РМ. Це стосується також Придністров'я. Лідери Придністров'я толерантно ставляться до української присутності, і цим необхідно скористатися, наприклад, запровадивши у школах з українською мовою викладання (і не тільки) українські навчальні програми, забезпечити ці школи оновленою базою підручників з історії українською та російською мовами, затвердженими МОН України.
- Посольству України в РМ необхідно докласти зусиль до поширення результатів своєї діяльності. Молдовські журналісти визнають необхідність у проведенні брифінгів з боку української дипломатичної місії: їм бракує українського погляду на критичні питання в українсько-молдовських відносинах, який би виходив за межі довідкових матеріалів посольської прес-служби. Так само варто організувати до Києва прес-тури для молдовських журналістів та спільні заходи для аналітичних центрів.

- Провести спільні заходи для українців Правого та Лівого берега Дністра. Наприклад, республіканську олімпіаду з української мови, історії. Об'єднання українців обох берегів Дністра має стати взірцем для реінтеграції РМ загалом.
- Представникам українського ресторанного бізнесу варто розглянути можливість відкрити у РМ ресторани, які спеціалізуються на українській кухні. Ця ніша є затребуваною, але фактично порожньою.
- Докласти зусиль до відновлення трансляції каналу «Перший національний» на Правобережжі РМ, а також інших українських телеканалів
- Посилити інформаційну присутність України в регіоні шляхом трансляції українських FM-радіостанцій та телепрограм з Одеської, Вінницької та Чернівецької областей. Відкрити кореспондентські пункти провідних українських інформагентств в Молдові та Придністров'ї.
- Провести переговори з великим бізнесом, який найбільше представлений у Молдові (наприклад, компанією «Рошен», «Оболонь» тощо), щодо створення спеціального стипендіального фонду для громадян Молдови на навчання в українських вищих навчальних закладах.
- Опрацювати можливість створення у пунктах пропуску на українсько-молдовському кордоні окремих «зелених» смуг для громадян України (з огляду на практику країн ЄС у цій сфері).

ПОЛЬЩА

- На дипломатичному рівні Україні слід виробити послідовну та довгострокову стратегію розвитку відносин та стратегічного партнерства з Польщею, в основі якої лежатиме європейський вибір України. Усвідомлюючи, що Польща є дійсно тим голосом, яким говорять про Україну на міжнародній арені найбільше, правильний месидж з її вуст є відповідальним завданням для українського політикуму.
- Посилити програми обміну студентами і викладачами, співпрацю громадських організацій та мистецьких кіл. Посольство України має надати сприяння в організації виступів українських експертів, політиків та громадських діячів у польських університетах.
- Запровадити та/або підтримати спільні медіа-проекти, наприклад створення українсько-польського телеканалу або телепрограми.
- Вирішити питання щодо управління міграційними потоками та кордонами. МЗС України направив відповідну Ноту про 8 нових пунктів перетину кордону польській стороні ще 2008 року, проте жоден зі згаданих переходів до сьогодні не відкритий.
- Забезпечити достатню кількість туристичних інформаційних пунктів у містах проведення Євро-2012, підготувати інформаційні туристичні матеріали польською мовою.
- Створити стипендіальний фонд для короткого мовного курсу у Польщі для українських чиновників, експертів та журналістів.
- Встановити дорожні вказівки, надрукувати туристичні буклети польською мовою у тих місцях України, куди люблять подорожувати поляки: Львів, Кам'янець-Подільський, Луцьк, заповідник «Софіївка».
- Сприяти проведенню спільних заходів у Польщі з залученням одночасно як української діаспори у Польщі, так і новоприбулих українців.

РОСІЯ

- На рівні міждержавного діалогу визначити пріоритетні напрями двосторонніх відносин із Росією в політичній, безпековій, економічній, гуманітарній сферах взаємодії у тих межах, які б не суперечили послідовній реалізації євроінтеграційного курсу України. Адже успішна реалізація демократичних перетворень відповідно до майбутньої Угоди про асоціацію Україна-ЄС містить значний потенціал для зміцнення політичної та економічної складових «м'якої сили» України, натомість стагнація у відносинах з ЄС жодним чином не підвищить привабливість України для росіян.
- Забезпечити максимальну транспарентність в енергетичній співпраці з Росією: це дасть змогу розвіяти популярний в Росії міф про Україну як «утриманця» Москви та «крадія російського газу».
- Оптимізувати склад посольства України в Росії у відповідності до пріоритетних напрямів діяльності посольства. Збільшити медіа-присутність українських дипломатів в Росії.
- Українському уряду та медіа-магнатам слід об'єднати зусилля задля забезпечення ретрансляції українських телеканалів в російському медіа-просторі, як україномовних, орієнтованих на чисельну українську громаду, так і російськомовних для донесення інформації про Україну та покращення її іміджу серед росіян; також доцільно забезпечити ретрансляцію українських музичних каналів, які б знайшли значну кількість прихильників серед населення РФ.
- Заохотити український бізнес до підтримки створення позитивного українського іміджу в Росії – поширення української друкованої преси (у тому числі російськомовної), створення та поширення іміджевої реклами України.
- Організувати ознайомчі подорожі до України для російських опініонмейкерів. Сприяти налагодженню тісних контактів між науковими спільнотами та аналітичними центрами обох країн, ініціювати (за підтримки благодійних фондів українських бізнесменів) програм студентських і наукових обмінів, семінарів і конференцій, спрямованих на конструктивне обговорення проблемних аспектів двосторонніх відносин; розробляти спільні наукові проекти вченими обох країн; організувати відео-мости з актуальних проблем двосторонніх відносин; сприяти публікації досліджень та аналітичних статей українських авторів у російських виданнях.
- Організувати у Москві та регіональних центрах Росії тижні сучасної української культури: гастролі сучасного українського театру, концерти популярних музичних виконавців тощо.
- Сприяти виходу українських видавництв на російський книжковий ринок. Популяризувати сучасні українські літературні твори через презентації у посольстві України.
- Заохотити проведення виставок-ярмарок українських виробників у Москві та регіональних центрах Росії.
- Розвивати не лише рекреаційний туризм росіян до АР Крим, але й культурно-пізнавальний та історичний туризм (наприклад, за такими напрямками, як фортеці та замки Хмельниччини, палаци Вінниччини тощо), а також проводити українсько-російські дитячі літні табори.
- Українському бізнесу забезпечувати подальшу популяризацію української кухні в Росії з прицілом на середню цінову категорію. Розглянути можливість створення на основі українських ресторанів культурно-розважальних осередків, де пересічний росіянин міг би отримати інформаційні матеріали про сучасну Україну, ознайомитись з творчістю сучасних українських гуртів та дизайнерів одягу, поспілкуватись з українськими письменниками тощо.

РУМУНІЯ

- Збільшенню «м'якої сили» України в Румунії передусім сприятиме зменшення напруги на політичному рівні та зміцнення довіри сторін одна до одної. На рівні міжлюдських контактів необхідно поширювати знання про сучасну Україну серед пересічних румун – «присутність» України в Румунії занадто низька, щоб вона могла працювати на користь України. Базовою рекомендацією є необхідність відходу від стереотипного сприйняття Румунії як недружньої країни та відмови від агресивної риторики на її адресу. У відповідь це призведе до позитивних змін у сприйнятті образу України в Румунії.
- Прискорити початок функціонування Українсько-Румунської Спільної Комісії з питань економічного, промислового, наукового та технічного співробітництва, яка має відігравати роль майданчика для оперативного вирішення проблемних питань у двосторонніх відносинах та просування українського експорту в країні-партнері.
- Опрацювати можливі механізми компенсації частки румунської сторони у Криворізькому гірничозбагачувальному комбінаті, що сприятиме зміцненню іміджу України в Румунії як надійного та передбачуваного партнера.
- Продовжити активну інформаційно-роз'яснювальну роботу як в Румунії, так і серед провідних країн ЄС та США, зокрема щодо висвітлення позиції України з питань українсько-румунського співробітництва в дельті Дунаю, дотримання міжнародних зобов'язань у сфері захисту навколишнього середовища при виконанні робіт з реалізації проекту відновлення Глибоководного судового ходу «р. Дунай-Чорне море». Зазначене дозволить стримувати/нейтралізувати заяви окремих радикально налаштованих політиків та експертів в Румунії та сприятиме зміцненню рівня «м'якої сили» України у країні-партнері.
- Активізувати роботу з Брюсселем, Кишиневом та Бухарестом в інтересах забезпечення балансу інтересів України, Молдови та Румунії у контексті розвитку міжрегіонального співробітництва, зокрема з використанням програм допомоги ЄС.
- Організувати низку інформаційних турів до України делегацій румунських опініонмейкерів. Важливо, щоб будь-які позитивні тренди в Україні були відомі румунським журналістам та експертам.
- Створювати майданчики для спілкування українського і румунського бізнесу. Перейти до застосування українськими виробниками сучасних механізмів оплати за поставлену продукцію, використання банківських інструментів гарантування платежів та їх відповідного відтермінування, нормалізація ситуації з відшкодуванням експортного ПДВ, активізація участі у виставках та презентаціях.
- Впроваджувати більш активну політику у відстоюванні інтересів українського бізнесу в Румунії.
- Продовжити підтримку української громади в Румунії – сприяння відкриттю класів із українською мовою викладання, надання технічної допомоги у вигляді оргтехніки, підручників тощо, організація стажувань в Україні вчителів української мови та літератури з Румунії тощо. Відновлення фінансування проектів на території Румунії в рамках бюджетної програми «Заходи щодо підтримки зв'язків з українцями, які проживають за межами України».
- Залучити недержавні фонди для реалізації на території Румунії українських культурологічних проектів (спорудження історико-етнографічного комплексу «Задунайська Січ», розбудова парку поблизу пам'ятника Івану Мазепі у місті Галац, технічне оснащення першого в Румунії Українського культурного дому у місті Тімішоара тощо).

- Активізувати роботу з популяризації української культури – особливо це стосується сучасної української літератури, музики тощо (опитані експерти в Румунії відзначають вкрай низьку присутність українського чинника в культурно-гуманітарному просторі Румунії).
- Більш активно промотувати можливості туристичного потенціалу України серед громадян Румунії – зокрема, йдеться про Крим та Карпати.